[2023] 8 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ

ਬਨਾਮ

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

(ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 113 2016)

03 ਜਨਵਰੀ, 2023

[ਅਬਦੁਲ ਨਜ਼ੀਰ, ਬੀ. ਆਰ. ਗਵਈ, ਏ. ਐਸ. ਬੋਪੰਨਾ, ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ ਅਤੇ ਬੀ. ਵੀ. ਨਾਗਰਤਨਾ, ਜੇ. ਜੇ.]

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ-ਕਲਾ 19 (1) (ਏ) ਅਤੇ 19 (2) - ਕੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਧਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੰਪੂਰਨ, ਜਾਂ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਏ ਗਏ ਅਧਾਰਾਂ' ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। – ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ: ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਧਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਹਨ। – ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ-ਕਲਾ 19 ਅਤੇ 21 - ਕੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਜਾਂ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ 'ਰਾਜ' ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ-(ਵੀ. ਰਾਮਾਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ) (ਐਸ ਅਬਦੁਲ ਨਜ਼ੀਰ, ਬੀ. ਆਰ. ਗਵਈ ਅਤੇ ਏ. ਐਸ. ਬੋਪੰਨਾ, ਜੇ. ਜੇ. ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ) ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ-ਆਯੋਜਿਤ (ਪ੍ਰਤੀ ਬੀਵੀ ਨਾਗਰਤਨਾ, ਜੇ) ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਟਸ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ' ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ-ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ - ਪਰ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਪਾਅ, ਜੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਜਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਟੀਕਲ 142 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਆਰਟੀਕਲ 32।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ-ਆਰਟੀਕਲ 21-ਕੀ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ-ਆਯੋਜਿਤ (ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ) (ਐਸ ਅਬਦੁਲ ਨਜ਼ੀਰ, ਬੀਆਰ ਗਵਈ ਅਤੇ ਏਐਸ ਬੋਪੰਨਾ, ਜੇਜੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ) ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਭਿਨੇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਵੀ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਫਰਜ਼ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰੇ ਸਿਵਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ - ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ-ਅਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਅਦਾਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ -ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ, ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ-ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਂਝਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਏ ਗਏ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਿਧਾਂਤ/ਸਿਧਾਂਤ-ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ-ਕੀ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? - ਆਯੋਜਿਤ (ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ) (ਐਸ ਅਬਦੁਲ ਨਜ਼ੀਰ, ਬੀਆਰ ਗਵਈ ਅਤੇ ਏਐਸ ਬੋਪੰਨਾ, ਜੇਜੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ) ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। - ਆਯੋਜਿਤ (ਪ੍ਰਤੀ ਬੀਵੀ ਨਾਗਰਤਨਾ, ਜੇ) ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ - ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਤਸ਼ੱਦਦ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ-ਕੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੈ- ਆਯੋਜਿਤ (ਵੀ ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ) (ਐਸ ਅਬਦੁਲ ਨਜ਼ੀਰ, ਬੀਆਰ ਗਵਈ ਅਤੇ ਏਐਸ ਬੋਪੰਨਾ, ਜੇਜੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ) ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। - ਪਰ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। - ਆਯੋਜਿਤ (ਬੀ. ਵੀ. ਨਾਗਰਤਨਾ, ਜੇ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸੰਦਰਭ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਕੋਰਟ

ਪਰ ਵੀ ਰਾਮਾਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ (ਐਸ ਅਬਦੁਲ ਨਜ਼ੀਰ, ਬੀਆਰ ਗਵਈ, ਅਤੇ ਏਐਸ ਬੋਪੰਨਾ, ਜੇ ਜੇ ਅਤੇ ਖੁਦ ਲਈ) (ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਰਾਏ)

ਆਯੋਜਿਤ: 1. ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮੂਹਾਂ/ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ, ਸਮਾਜ, ਅਦਾਲਤ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਆਪਕ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਜੋ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਚਾਰ ਕੋਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੋਵੇਗੀ। [ਪੈਰਾ 28] [635-ਈ-ਐੱਫ]

2. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਿਜੋਏ ਇਮੈਨੁਅਲ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਜਾਂ ਵਿਭਾਗੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲੇ "ਕਾਨੂੰਨ" ਰਾਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਭਾਗੀ ਨਿਰਦੇਸ਼। ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਉੱਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਘੁਸਪੈਠ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਰੋਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬਲਿਊ ਪ੍ਰਿੰਟ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਰਥ ਹੋਣ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੀ। [ਪੈਰਾ 29][635- ਐੱਚ; 636- ਏ-ਬੀ]

3. ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅੱਠ ਮੁੱਖ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨਃ (i) ਵਿਅਕਤੀ-ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਵੱਕਾਰ, ਸਰੀਰਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ; (ii) ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ/ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਅਤੇ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ; (iii) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਛਾਣਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਰਗ/ਸਮੂਹ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ; (iv) ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ; (v) ਰਾਜ-ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ; (vii) ਦੇਸ਼-ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ; (vii) ਅਦਾਲਤ-ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱ [ਪੈਰਾ 32][639-ਡੀ-ਜੀ]

4. ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ। ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਗੇਟ-ਕੀਪਰ (ਅਤੇ ਇੱਕ ਜ਼ਮੀਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ) ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣਾ। ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ (i) ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ (ii) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰੇ। [ਪੈਰਾ 33][639-ਐੱਚ; 640- ਏ-ਬੀ]

5. ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ "ਭਾਈਚਾਰੇ" ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਬਚਾਅ ਹੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਨਮਾਨ, ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 51-ਏ (ਈ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ "ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ" ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਧਾਰਮਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਜਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਝਾ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਲਈ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ, "ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤਕ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 40] [640-ਬੀ-ਈ]

6. ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਆਧਾਰ ਸੰਪੂਰਨ ਹਨ। ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। [ਪੈਰਾ 45] [652-ਬੀ-ਡੀ]

7. ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਇੱਕ ਲੰਬਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਇੱਕ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 47] [652-E-F]

8. ਆਰਟੀਕਲ 12 ਵਿੱਚ "ਰਾਜ" ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 13 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਭਾਗ-3 ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਭਾਗ-3 ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਨੁਛੇਦ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਆਦੇਸ਼ ਸਿੱਧੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੁਛੇਦ ਵੀ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹੋਣ ਲਈ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਦੋਹਰੇਪਣ ਦੇ ਦੋ ਸਮੂਹ ਹਨ ਜੋ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ। ਵਖਰੇਵੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ (i) ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ (ii) ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਸਤ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਵਖਰੇਵਾਂ (i) ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ (ii) ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਭਾਗ-III ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਗ-III ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 73,74][664-ਸੀ-ਡੀ; 667-ਏ]

9. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮੂਲ ਸੋਚ ਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲ ਗਈ। "ਰਾਜ" ਤੋਂ "ਅਥਾਰਟੀਜ਼" ਵਿੱਚ "ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ" ਵਿੱਚ "ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਏਜੰਸੀ" ਵਿੱਚ "ਸਰਕਾਰੀ ਚਰਿੱਤਰ ਨਾਲ ਗਰੱਭਧਾਰਣ" ਤੋਂ "ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਅਨੰਦ" ਤੋਂ "ਡੂੰਘੇ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯੰਤਰਣ" ਤੋਂ "ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵਾਂ/ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ" ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 78][678- ਐੱਫ-ਜੀ; 679- ਏ]

10. ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ "ਰਾਜ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਗ-3 ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਦੋ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ, (1) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ (2) ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਨਾ ਰਹੇ। ਆਰਟੀਕਲ 21 ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 81][679-ਡੀ, ਈ]

11. ਏ. ਕੇ. ਗੋਪਾਲਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇਹ ਸਮਝ, ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਸੰਜਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਨੀ ਬਨਾਮ ਡੀ. ਰਾਮਾਰਤਨਮ, ਸਹਾਇਕ ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਵੱਲ ਵਧਿਆ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ "ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦਾ ਉਹੀ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ 5ਵੀਂ ਅਤੇ 14ਵੀਂ ਸੋਧਾਂ ਦੁਆਰਾ "ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ "ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਵਿੱਚ ਦਰਜ "ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦੇ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ "ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ" ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਲੋਕੋਮੋਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 88][683- ਐੱਫ-ਐੱਚ; 684- ਏ]

12. ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਸੂਸੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਆਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਚੋਲਿਆਂ/ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਅੱਜ, ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਿੱਜੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਟਾਸ ਲਈ ਜਾਵੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 97] [688-ਡੀ, ਈ]

13. "ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਧਾਰਾ 75 (3) ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਧਾਰਾ 164 (2) ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਰ ਬਿਆਨ ਨਾਲ। [ਪੈਰਾ 112][693- ਐੱਫ, ਜੀ]

14. ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਜੋ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (i) ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸੰਕਲਪ ਹੈ; (ii) ਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ (iii) ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ (i) ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ; ਅਤੇ (ii) ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਤੇ ਹਰ ਬਿਆਨ ਤੱਕ ਵਧਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ, ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ, ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। [ਪੈਰਾ 126,137][701-ਏ, ਬੀ; 704-ਈ]

15. ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ

ਮੰਤਰੀ, ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਪਰ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਛੱਡੇ ਬਿਨਾਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ 1956 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 1965 ਵਿੱਚ ਕਸ਼ੂਰੀ ਲਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨਕ ਉਪਾਅ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ 1967 ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ (ਟੈਰਟਸ ਵਿੱਚ ਦੇਣਦਾਰੀ) ਬਿੱਲ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ 55 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਪਰ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਅ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, "ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ-III ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਕਮੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 153,154][715 ਐੱਫ-ਐੱਚ; 716- ਏ, ਬੀ]

ਸਹਾਰਾ ਇੰਡੀਆ ਰੀਅਲ ਅਸਟੇਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਐਂਡ ਐਕਸਚੇਂਜ ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2012) 10 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 603: [2012] 12 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 256; ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਐਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2017) 10 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [2017] 10 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 569; ਏ. ਸੰਜੀਵੀ ਨਾਇਡੂ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ (1970) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 443: [1970] 3 ਐੱਸਸੀਆਰ 505 ਅਤੇ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ। (1977) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 608: [1978] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1-ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨਿਊਜ਼ਪੇਪਰਜ਼ (ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (1959) ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 12; ਸਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ (ਪੀ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (1962) 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 842; ਬਿਜੋਏ ਇਮੈਨੁਅਲ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ (1986) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 615: [1986] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 518; ਰਾਮ ਜੇਠਮਲਾਨੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (2011) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [2011] 8 ਐੱਸਸੀਆਰ 725; ਸਕੱਤਰ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਮੰਤਰਾਲਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ। ਭਾਰਤ ਬਨਾਮ ਬੰਗਾਲ ਕ੍ਰਿਕਟ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ (1995) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 161: [1995] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1036; ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਘਟਨਾ, ਰੀ ਵਿੱਚ। (2012) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [2012] 4 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 971; ਆਰ. ਰਾਜਗੋਪਾਲ ਉਰਫ ਆਰ. ਆਰ. ਗੋਪਾਲ ਬਨਾਮ ਰਾਜ

ਟੀ. ਐਨ. (1994) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 632: [1994] 4 ਸਪਲਾਈ. ਐਸਸੀਆਰ 353; ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ (ਪੀਯੂਸੀਐਲ) ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2003) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 399: [2003] 2 ਐੱਸਸੀਆਰ 1136; ਸ਼ੇਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ (ਵੀ) ਆਰ.ਈ ਵਿੱਚ (2005) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 733: [2005] 1 ਪੂਰਕ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 624; ਥਲਾੱਪਲਮ ਸਰਵਿਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ (2013) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 82: [2013] 14 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 475; ਸੁਬਰਾਮਣੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲਾ (2016) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 221: [2016] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 865; ਆਸ਼ਾ ਰੰਜਨ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ (2017) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 397: [2017] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 945; ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ (1969) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 502: [1969] 3 ਐੱਸਸੀਆਰ 548; ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰੋ. ਮਨੁਭਾਈ ਡੀ ਸ਼ਾਹ (1992) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 637: [1992] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 595; ਐੱਸ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ 1951 ਐਸਸੀ 301: [1951] ਐਸਸੀਆਰ 621; ਪੰਡਿਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕਟਾਰਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (1989) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 286: [1989] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 997; ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਹਿਨੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ (2018) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 192: [2018] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 770; ਆਰ. ਕੇ. ਜੈਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (1993) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 119: [1993] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 802; ਸਕੱਤਰ, ਜੈਪੁਰ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ, ਜੈਪੁਰ ਬਨਾਮ ਦੌਲਤ ਮਲ ਜੈਨ

(1997) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 35: [1996] 6 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 584; ਵਿਨੀਤ ਨਰਾਇਣ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (1998) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 226: [1997] 6 ਪੂਰਕ ਐੱਸਸੀਆਰ 595; ਆਮ ਕਾਰਨ, ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸੁਸਾਇਟੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (1999) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 667: [1999] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1279 ਅਤੇ ਰਾਜ (ਐਨ. ਸੀ. ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ

(2018) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 501: [2018] 7 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 1-'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ. ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2021) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1-ਵੱਖਰਾ|

ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1950 ਐਸ. ਸੀ. 124: [1950] ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 594; ਰੁਸਤਮ ਕਾਵਾਸਜੀ ਕੂਪਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (1970) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 248: [1970] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 530; ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਨੀ ਬਨਾਮ ਡੀ. ਰਾਮਾਰਥਨਾ ਐੱਮ, ਸਹਾਇਕ ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1967 ਐਸ. ਸੀ. 1836: [1967] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 525; ਮੇਨਕਾ ਗਾਂਧੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (1978) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 248: [1978] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 621; ਬੰਧੂਆ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ (1984) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 161: [1984] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 67; ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1996) 1 ਐਸਸੀਸੀ

742: [1996] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 278; ਸ੍ਰੀਮਾਨ ' ਐਕਸ' ਬਨਾਮ ਹਸਪਤਾਲ ' ਜ਼ੈੱਡ' (1998) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 296: [1998] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 723; ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ (ਪੀ. ਯੂ. ਸੀ. ਐੱਲ.) ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (1997) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 301: [1996] 10 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 321; ਐੱਮ/ਐੱਸ. ਕਸ਼ੂਰੀ ਲਾਲ ਰਾਲੀਆ ਰਾਮ ਜੈਨ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1965 ਐਸ. ਸੀ. 1039: [1965] 1 ਐੱਸਸੀਆਰ 375; ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਐੱਮਐੱਸਟੀ ਵਿਦਿਆਵਤੀ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1962 ਐਸ. ਸੀ. 933: [1962] ਸਪਲਾਈ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 989; ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ (1983) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 141: [1983] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 508; ਨੀਲਾਬਤੀ ਬੇਹਰਾ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ) ਉਪਨਾਮ ਲਲਿਤਾ ਬੇਹਰਾ (ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਮੇਟੀ ਰਾਹੀਂ) ਬਨਾਮ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ (1993) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 746: [1993] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 581; ਜੁਮੁਨਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਰੀਆ ਬਨਾਮ ਲੱਛੀ ਰਾਮ (1955) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 608; ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਰਾਈਟਸ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (1982) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 235: [1983] 1 ਐੱਸਸੀਆਰ 456; ਬੋਧਿਸੱਤਵ ਗੌਤਮ ਬਨਾਮ ਸੁਭਰਾ ਚੱਕਰਵਰਤੀ (ਐੱਮਐੱਸ) (1996) 1 ਐਸ. ਸੀ. 490: [1995] 6 ਐੱਸਸੀਆਰ 731; ਐੱਮ ਸੀ ਮਹਿਤਾ ਬਨਾਮ ਕਮਲ ਨਾਥ (2000) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 213: [2000] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 389; ਪੀ. ਡੀ. ਸ਼ਾਮਦਾਸਾਨੀ ਬਨਾਮ ਸੈਂਟਰਲ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ [1952] ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 391; ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਕਮੇਟੀ ਫਾਰ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਆਫ਼ ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਰਾਈਟਸ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ (2010) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 571: [2010] 2 ਐੱਸਸੀਆਰ 979; ਐੱਸ ਰੰਗਰਾਜਨ ਬਨਾਮ ਪੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ (1989) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 574: [1989] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 204; ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਕੇ. ਐਮ. ਸ਼ੰਕਰੱਪਾ (2001) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 582: [2000] 5 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 117; ਇੰਡੀਬਲੀ ਕਰੀਏਟਿਵ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ (2020) 12 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 436: [2019] 5 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 679; ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਸਾਰੰਗਧਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਵਦਾਸ ਸਿੰਘ ਚਵਾਨ (2011) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 577: [2010] 15 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1145; ਮਨੋਜ ਨਰੂਲਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (2014) 9 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [2014] 9 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 965; ਆਰ. ਸਾਈ ਭਾਰਤੀ ਬਨਾਮ ਜੇ. ਜੈਲਿੱਤਾ (2004) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 9: [2003] ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 85; ਪ੍ਰਾਗਾ ਟੂਲਸ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਸ਼੍ਰੀ ਸੀ. ਏ. ਮੈਨੂਅਲ (1969) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 585: [1969] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 773; ਅੰਦੀ ਮੁਕਤਾ ਸਦਗੁਰੂ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਾਜੀ ਵੰਦਾਸ ਸਵਾਮੀ ਸੁਵਰਨਾ ਜਯੰਤੀ ਮਹੋਤਸਵ ਸਮਾਰਕ ਟਰੱਸਟ ਬਨਾਮ ਵੀ. ਆਰ. ਰੁਦਾਨੀ (1989) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 691: [1989] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 697; ਐਮ. ਸੀ. ਮਹਿਤਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਏ.ਆਈ.ਆਰ 1987 ਐਸ. ਸੀ. 1086: [1987] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 819; ਬਿੰਨੀ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਵੀ ਸਦਾਸ਼ਿਵਨ (2005) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 657: [2005] 2 ਵਾਧੂ. ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 421; ਸੁਸਾਇਟੀ ਫਾਰ ਅਨਏਡਿਡ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ

ਰਾਜਸਥਾਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (2012) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [2012] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 715; ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਲਾਈ ਸੰਗਠਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ

(2014) 11 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 477: [2014] 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 446; ਕੋਡੰਗਲੂਰ ਫਿਲਮ ਸੁਸਾਇਟੀ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2018) 10 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 713: [2018] 12 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 695; ਬ੍ਰਿਜ ਭੂਸ਼ਣ ਬਨਾਮ ਦਿ ਸਟੇਟ ਆਫ ਦਿੱਲੀ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1950 ਐਸ. ਸੀ. 129: [1950] ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 605; ਸਟੇਟ ਆਫ ਮਦਰਾਸ ਬਨਾਮ ਵੀ. ਜੀ. ਰੋ (1952) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 410; ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵਿਦਿਆ ਵਰਮਾ ਬਨਾਮ ਡਾ. ਸ਼ਿਵ ਨਰਾਇਣ ਵਰਮਾ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1956 ਐਸ. ਸੀ. 108: [1955] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 983; ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਭਗਤਰਾਮ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਰਘੂਵੰਸ਼ੀ (1975) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 421: [1975] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 619; ਲਖਨਊ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ ਬਨਾਮ ਐਮ.ਕੇ. ਗੁਪਤਾ (1994) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 243: [1993] 3 ਵਾਧੂ. ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 615; ਚੇਅਰਮੈਨ, ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਚੰਦਰੀਮਾ ਦਾਸ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ (2000) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 465: [2000] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 480; ਐਮ. ਸੀ. ਮਹਿਤਾ ਬਨਾਮ ਕਮਲ ਨਾਥ (1997) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 388: [1996] 10 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 12; ਵੇਲੋਰ ਸਿਟੀਜ਼ਨਜ਼ ਵੈਲਫੇਅਰ ਫੋਰਮ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (1996) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 647: [1996] 5 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 241; ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਫਾਰ ਇਨਵਾਇਰੋ-ਲੀਗਲ ਐਕਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (1996) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 212: [1996] 2 ਐੱਸਸੀਆਰ 503; ਖਪਤਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ (1995) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 42: [1995] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 626; ਵਿਸ਼ਾਖਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ (1997) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 241: [1997] 3 ਸਪਲਿੱਟ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 404; ਮੇਧਾ ਕੋਤਵਾਲ ਲੇਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2013) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 297: [2012] 9 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 895; ਗੀਤਾ ਹਰੀਹਰਣ (ਐੱਮ. ਐੱਸ.) ਅਤੇ ਐੱਨ. ਆਰ. ਬਨਾਮ ਭਾਰਤੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਐੱਨ. ਆਰ. (1999) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 228: [1999] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 669; ਇੰਡੀਅਨ ਮੈਡੀਕਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2011) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 179: [2011] 6 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 599; ਜੀਜਾ ਘੋਸ਼ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2016) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 761: [2016] 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 638; ਜ਼ੀ ਟੈਲੀਫਿਲਮਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2005) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 649: [2005] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 913; ਜੈਨੇਟ ਜੋਯਾਪੌਲ ਬਨਾਮ ਐਸ. ਆਰ. ਐਮ. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (2015) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 530.76; ਏ. ਕੇ. ਗੋਪਾਲਨ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ 1950 ਐਸ. ਸੀ. 27: [1950] ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 88; ਆਰ. ਡੀ. ਸ਼ੈੱਟੀ ਬਨਾਮ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਅਥਾਰਟੀ (1979) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 489: [1979] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1014; ਅੰਡੀ ਮੁਕਤਾ ਬਨਾਮ ਵੀ. ਆਰ. ਰੁਦਾਨੀ (1989) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 691: [1989] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 697; ਸਿਧਾਰਮ ਸਤਲਿੰਗੱਪਾ ਮੇਤਰੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ (2011) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 694: [2010] 15 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 201; ਖਰਕ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਯੂ. ਪੀ. ਰਾਜ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1963 ਐਸ. ਸੀ. 1295: [1964] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 332; ਮੁਹੰਮਦ ਆਰਿਫ਼ ਅਲੀਅਸ

ਅਸ਼ਫਾਕ ਬਨਾਮ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹੋਰ (2014) 9 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 737: [2014] 11 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1009; ਗੋਬਿੰਦ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1975) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 148: [1975] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 946; ਸੁਚਿਤਾ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਅਤੇ ਅਨਰ ਬਨਾਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ (2009) 9 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [2009] 13 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 989; ਦੇਵਿਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (2016) 10 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 726; ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਅਤੇ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਅਤੇ ਅਨਰ ਬਨਾਮ ਕੇਨਰਾ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਹੋਰ (2005) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 496: [2004] 5 ਸਪਲਿੱਪ ਐਸਸੀਆਰ 833; ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਿਜਨਸ ਐਂਡ ਫਾਈਨੈਂਸ਼ੀਅਲ ਨਿਊਜ਼ ਮਿਤੀ 23-1-2014 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ (2014) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 786: [2014] 4 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 264; ਲਤਾ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਯੂ. ਪੀ. ਰਾਜ (2006) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 475: [2006] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 350; ਅਰੁਮੁਗਮ ਸਰਵਾਈ ਬਨਾਮ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ (2011) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 405: [2011] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 488; ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਅਬਦੁਲ ਮਾਜਿਦ ਏਅਰ 1954 ਐਸ.ਸੀ 245: [1954] ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 786 ਅਤੇ ਖੱਤਰੀ (II) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ (1981) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 627: [1981] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 408-ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੌਹਨ ਮੇਸਕੇਲ ਬਨਾਮ ਕੋਰਸ ਇਓਮਪੇਅਰ ਈਰੇਨ 1973 ਆਈਆਰ 121 1972 ਆਈਆਰ 330; ਮੁਰਤਾਗ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਕਲੀਰੀ 121 1972 ਆਈਆਰ 330; ਸ਼ੈਲੀ ਬਨਾਮ ਕ੍ਰੈਮਰ 334 ਯੂਐਸ 1 (1948) ਲੂਥ ਲੂਥ (1958) ਬੀਵੀਆਰਐਫਜੀਈ 7,198; ਗਿਟਲੋ ਬਨਾਮ ਨਿ ਨਵਾਂ ਯਾਰਕ 286 ਯੂਐਸ 652 (1925) "ਸਿਵਲ ਰਾਈਟਸ ਕੇਸ" 109 ਯੂਐਸ 3 (1883) ਜੋਨਸ ਬਨਾਮ ਅਲਫਰੈਡ ਐਚ ਮੇਅਰ ਕੋ 392 ਯੂਐਸ 409 (1968) ਨਿ ਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਬਨਾਮ ਸੁਲੀਵਾਨ 376 ਯੂ. ਐਸ. 254 (1964) ਡੂ ਪਲੇਸਿਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਡੀ ਕਲਰਕ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ 1996 ਜ਼ੈੱਕ 10; ਖੁਮਾਲੋ ਬਨਾਮ ਹੋਲੋਮੀਸਾ (2002) ਜ਼ੈੱਕ 12; ਜੁਮਾ ਮਸਜਿਦ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਭਾ ਲੇਖ ਨੰਬਰ ਅਤੇ ਹੋਰ (ਸੀ.ਸੀ.ਟੀ 29/10) [2011] ਜ਼ੈੱਕ 13; 2011 (8) ਬੀ.ਸੀ.ਐਲ.ਆਰ 761 (ਸੀ.ਸੀ) ਡਗਲਸ ਬਨਾਮ ਹੈਲੋ ਲਿਮਟਿਡ [2001] ਕਿਊ.ਬੀ 967; ਐਕਸ ਬਨਾਮ ਵਾਈ [2004] ਈ.ਡਬਲਿਊ.ਸੀ.ਏ ਸੀ.ਆਈ.ਵੀ 662; ਪਲੈਟਫਾਰਮ "ਆਰਜ਼ਟੇ ਫਰ ਦਾਸ ਲੇਬੇਨ" ਬਨਾਮ ਆਸਟਰੀਆ (1988) ECHR 15 ਐਕਸ ਅਤੇ ਵਾਈ ਨੀਦਰਲੈਂਡਜ਼ [1985] ਈਸੀਐਚਆਰ 4 ਮਾਰਸ਼ ਬਨਾਮ ਅਲਾਬਾਮਾ 326 ਯੂਐਸ 501 (1946)-ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ|

ਅਨੂਪ ਸੁਰੇਂਦਰਨਾਥ-ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਆਕਸਫੋਰਡ ਹੈਂਡਬੁੱਕ (ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਐਡੀਸ਼ਨ) 2016 ਵਿੱਚ "ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸਿਸ ਕਾਮ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਮੌਤ ਵਾਲੀਅਮ 2, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1996-ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ|

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਪ੍ਰਤੀ ਬੀਵੀ ਨਾਗਰਤਨਾ, ਜੇ. (ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਸਹਿਮਤ)

ਆਯੋਜਿਤ: 1. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੀਡੀਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੂੰਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਿੰਟ ਜਾਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦੁਆਰਾ, ਚਿੱਤਰਾਂ, ਲਿਖਤਾਂ, ਗਰਾਫਿਕਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਆਂ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਧੀਨ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਜਬ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। (ਅਨੁਛੇਦ 19 (2)) ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸੰਸਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਵੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕ ਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਹੋ ਸਕਣ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਜਾਂ ਆਡੀਓ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਰੂਪ ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ, ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਨਤਾਵਾਦੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ, ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਣਰਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਸੰਸਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੁੱਦਾ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਢਾਂਚੇ ਅਧੀਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ। [ਪੈਰਾ 12.3, 12.4, 12.5] [730- ਈ-ਐਚ; 731- ਏ-ਐੱਫ]

2. ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖ਼ਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਧਾਰਾ 19 (1) ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਨ।(a). ਅਜਿਹੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਹੱਦ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ, ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ; ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਦਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਠ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਰਣਿਤ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਏਗਾ ਜੋ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 14.1][736-ਏ-ਡੀ]

3. ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਹੱਦ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ' ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ 'ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਜਵਾਬ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। (ਏ). ਉਸ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 14.1] [736- ਜੀ-ਐੱਚ; 737- ਏ]

4. ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਕਿੰਨੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਰਾਜ ਦਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਭਾਸ਼ਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਆਦਿ। ਇਹ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ

ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੂਚੀਬੱਧ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰ' ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ, ਆਰਟੀਕਲ 19(2) ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ| ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ; ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ, ਜੋ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਜਮ ਦੀ ਸਵੈਇੱਛੁਕ ਜਾਂ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਬਚੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦਾ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਢੰਗ ਨਾਲ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸਿਰਫ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਅਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 14.1][737-ਬੀ-ਐੱਚ]

5. ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਇੱਕ ਵਾਹਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਮਤੀ, ਅਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਅਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਜਾਂ ਨਵੀਨਤਾ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇ ਜੋ ਆਖਰਕਾਰ ਸਥਿਰਤਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸਹਿਭਾਗੀ ਹਨ। [ਪੈਰਾ 15.2][739-ਸੀ-ਡੀ]

6. ਸਮਾਨਤਾ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹਨ। 'ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ', ਜਿਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅਸਮਾਨ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਭਿੰਨ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਵਾਦ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇਕਜੁੱਟ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਣਹੋਣੀ

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਹੈ, ਭਾਰਤ। ਲੋਕਤੰਤਰ, ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਸਮੇਤ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਅਣਉਚਿਤ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਆਂ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉੱਤਮ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂਚ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ' ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਲਕਿ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ' ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੀਏ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ। [ਪੈਰਾ 26,27.3][762- ਸੀ, ਡੀ; 764- ਜੀ-ਐੱਚ; ਏ-ਡੀ]

7. ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਦੋਵਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਉਪਚਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਪਦੰਡ ਵੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਅਤੇ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਯੋਜਨਾ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਤਿਜੀ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਿਰਫ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਖਿਤਿਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ' ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। [ਪੈਰਾ 42,43][780- ਐੱਫ-ਐੱਚ; 781- ਏ-ਬੀ]

8. ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਖਿਤਿਜੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ "ਰਾਜ" ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਟੈਸਟ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਆਰਟੀਕਲ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ "ਰਾਜ" ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਸਟਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੋਧਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ' ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ "ਰਾਜ" ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਕਾਈ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਉੱਤੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵਰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਖਿਤਿਜੀਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਕੋਰਟ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿੱਥੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਕਲਪਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਾਅ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਅਧੀਨ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਤਿਜੀ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਰਿੱਟ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਅਵਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਕਿ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਹੈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ| ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕਿ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਦਲਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਾਅ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਖਿਤਿਜੀ ਦਾਅਵਾ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। [ਪੈਰਾ 43] [785-ਏ-ਜੀ]

9. ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਫਰਜ਼ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰੇ ਸਿਵਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ। ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ।

ਕਾਨੂੰਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਅਦਾਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ, ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਏ ਗਏ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। [ਪੈਰਾ 44][792-ਡੀ-ਜੀ]

10. ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 45] [793-ਡੀ-ਈ]

11. ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਣਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। 4. ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਸਖਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਜਾਂ ਤਿੱਖੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕੋਡ ਬਣਾਉਣਾ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 66, 67] [801-ਬੀ-ਡੀ]

ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਲਾਈ ਸੰਗਠਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (2014) 11 ਐਸ. ਸੀ. 477: [2014] 4 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 446; ਕੇ. ਐਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2019) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [2018] 8 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1; ਸੁਬਰਾਮਣੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2016) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 221: [2016] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 865; ਉਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕੇਸਵਾਨੰਦ ਭਾਰਤੀ ਸ਼੍ਰੀਪਦਗਲਵਰੁ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ (1973) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 225; ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2005) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 436: [2005] 1 ਐਸਸੀਆਰ 494; ਪੀ ਡੀ

ਸ਼ਾਮਦਾਸਾਨੀ ਬਨਾਮ ਸੈਂਟਰਲ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1952 ਐਸ. ਸੀ. 59: [1952] ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 391; ਜ਼ੋਰਾਸਟਰੀਅਨ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਹਾਊਸਿੰਗ ਸੁਸਾਇਟੀ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ (ਸ਼ਹਿਰੀ) (2005) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 632: [2005] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 592; ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਕਾਗੋ ਕੁਨਿਆ (2019) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 303: [2019] 5 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 452; ਪਰਮਾਨੰਦ ਕਟਾਰਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1989 ਐਸ. ਸੀ. 2039: [1989] 3 ਐੱਸਸੀਆਰ 997; ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ (1996) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 742: [1996] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 278; ਗੌਰਵ ਕੁਮਾਰ ਬਾਂਸਲ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2015) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 130: [2014] 7 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 725 ਅਤੇ ਸਵਰਾਜ ਅਭਿਆਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2016) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 498-'ਤੇ ਨਿਰਭਰ|

ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ ਏ.ਆਈ.ਆਰ 1950 ਐਸ. ਸੀ. 124: [1950] ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 594; ਐਸ. ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਨਾਮ ਕੰਨਿਆਮਲ (2010) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 600: [2010] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 322; ਸ਼੍ਰੇਆ ਸਿੰਘਲ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (2015) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [2015] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 963; ਸਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ (ਪੀ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1962 ਐਸ. ਸੀ. 305: [1962] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 842; ਲਾਈਫ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰੋ. ਮਨੁਭਾਈ ਡੀ ਸ਼ਾਹ (1992) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 637: [1992] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 595; ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1962 ਐੱਸ. ਸੀ. 955: [1962] ਸਪਲਿ. ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 769; ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਜਨਰਲ ਆਫ਼ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਆਨੰਦ ਪਟਵਰਧਨ (2006) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 433: [2006] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 403; ਹਮਦਰਦ ਦਵਾਖਾਨਾ (ਵਕਫ਼) ਲਾਲ ਕੁਆਂ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1960 ਐਸ. ਸੀ. 554: [1960] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 671; ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਅਖਬਾਰ (ਬੰਬਈ) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (1985) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 641: [1985] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 287; ਟਾਟਾ ਪ੍ਰੈੱਸ ਲਿਮਿਟਿਡ ਬਨਾਮ ਮਹਾਨਗਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨਿਗਮ ਲਿਮਿਟਿਡ (1995) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 139: [1995] 2 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 467; ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਮੋਸ਼ਨ ਪਿਕਚਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1999 ਐੱਸ. ਸੀ. 2334: [1999] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 875; ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2014) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 438: [2014] 5 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 119; ਪ੍ਰਭਾ ਦੱਤ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (1982) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1: [1982] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1184; ਸਵਪਨਿਲ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ (2018) 10 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 639: [2018] 11 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 57; ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਨਵੀਨ ਜਿੰਦਲ (2004) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 510: [2004] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1038; ਬਿਜੋਏ ਇਮੈਨੁਅਲ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ (1986) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 615: [1986] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 518; ਅਮੀਸ਼

ਦੇਵਗਨ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2021) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1; ਚਾਰੂ ਖੁਰਾਣਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (2015) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 192: [2014] 12 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 259; ਰੁਪਏ ਵਿੱਚ। ਸ਼ੋਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ (V) (2005) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 733: [2005] 1 ਪੂਰਕ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 624; ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਜਬਲਪੁਰ ਬਨਾਮ ਸ਼ਿਵਕਾਂਤ ਸ਼ੁਕਲਾ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1976 ਐਸ. ਸੀ. 1207: [1976] ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 172; ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਨਾਮ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਕੈਮੀਕਲ ਬਾਇਓਲੋਜੀ (2002) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 111: [2002] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 100; ਜ਼ੀ ਟੈਲੀਫਿਲਮਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (2005) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 649: [2005] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 913; ਜੈਨੇਟ ਜੋਯਾਪੌਲ ਬਨਾਮ ਐਸ. ਆਰ. ਐਮ. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (2015) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 530; ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਪਾਲ ਮਨੀਕਮ (2003) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 342: [2003] 4 ਵਾਧੂ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 618; ਮੁਹੰਮਦ ਇਕਰਾਮ ਹੁਸੈਨ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ 1964 ਐਸ. ਸੀ. 1625: [1964] 5 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 86; ਨਿਰਮਲਜੀਤ ਕੌਰ (2) ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ (2006) 9 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 364: [2005] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 514; ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਪਾਲ ਮਨੀਕਮ (2003) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 342: [2003] 4 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 618; ਪੰਡਿਤ ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ (1983) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 141: [1983] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 508; ਸੇਬੇਸਟੀਅਨ ਐੱਮ. ਹਾਂਗਰੇ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (1984) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 82: [1984] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 544; ਭੀਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ (1985) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 677; ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਰਾਈਟਸ ਬਨਾਮ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ (1989) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 730; ਸਹੇਲੀ ਬਨਾਮ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ (1990) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 422: [1989] 2 ਵਾਧੂ. ਐੱਸਸੀਆਰ 488; ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਰਵਿਕਾਂਤ ਐੱਸ ਪਾਟਿਲ (1991) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 373; ਕੁਮਾਰੀ ਬਨਾਮ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ (1992) 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 223; ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦੇਵੀ ਬਨਾਮ ਦਿੱਲੀ ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗ (1995) 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 369; ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸੁਮੰਤ (2000) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 543: [2000] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 708; ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਚੰਦਰੀਮਾ ਦਾਸ (2000) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 465: [2000] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 480; ਸਬਾਸਟੀਅਨ ਐੱਮ. ਹੋਂਗਰੇ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1984 ਐੱਸ. ਸੀ. 1026: [1984] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 544; ਭੀਮ ਸਿੰਘ, ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਬਨਾਮ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ AIR 1986 ਐੱਸ. ਸੀ.: 494; ਨੀਲਾਬਤੀ ਬੇਹਰਾ ਬਨਾਮ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ (1993) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 746: [1993] 2 ਐੱਸਸੀਆਰ 581; ਡੀਕੇ ਬਾਸੂ ਬਨਾਮ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ (1997) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 416: [1996] 10 ਪੂਰਕ ਐੱਸਸੀਆਰ 284; ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪੇਪਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਅਨੰਤ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ (2004) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 213; ਚੇਅਰਮੈਨ, ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਚੰਦਰੀਮਾ ਦਾਸ (2000) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 465: [2000] 1

ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 480; ਕੁਮਾਰੀ ਬਨਾਮ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ (1992) 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 223; ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸੁਮਤੀ ਦਾਸ (2000) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 543: [2000] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 708; ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਜਲ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸੀਵਰੇਜ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮੁਹਿੰਮ (2011) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 568: [2011] 12 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 34-ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚੈਪਲਿੰਸਕੀ ਬਨਾਮ ਨਿਊ ਹੈਂਪਸ਼ਾਇਰ ਰਾਜ 315 ਯੂ. ਐੱਸ. 568 (1942) ਆਰ ਬਨਾਮ ਜੇਮਜ਼ ਕੀਗਸਟ੍ਰ [1990] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 697; ਕੈਨੇਡਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਟੇਲਰ [1990] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 892; ਪੈਟ ਈਟੈਂਕ ਬਨਾਮ ਐਂਡਰਿਊ ਬੋਲਟ (2011) ਐੱਫ. ਸੀ. ਏ. ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ; ਓਰੀਐਂਟਲ ਸਟੀਮ ਨੇਵੀਗੇਸ਼ਨ ਕੰਪਨੀ ਬਨਾਮ ਸਕੱਤਰ। ਰਾਜ ਦਾ ਰਾਜ (1868-69) 5 ਬੰਮ ਐੱਚਸੀਆਰ ਐਪ 1 ਅਤੇ ਸਸਕੈਚਵਨ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਵਿਲੀਅਮ ਵਾਟਕੋਟ 2013 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 11-ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ

ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਜੇ.

[1965] 1 ਐਸਸੀਆਰ 375 ਪੈਰਾ 9 (iv)

[1983] ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 508 ਪੈਰਾ 9 (iv)

[1993] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 581 ਪੈਰਾ 9 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (v)

(2013) 14 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 475 ਪੈਰਾ 10 (i)

[1994] 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 353 ਪੈਰਾ 10 (i) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[2003] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1136 ਪੈਰਾ 10 (i) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1955] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 608 ਪੈਰਾ 10 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (i) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[2011] 8 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 725 ਪੈਰਾ 10 (i)

[2012] ਪੈਰਾ 10 ਦੇ ਬਾਅਦ 12 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 256 (i)

[2016] 3 ਐੱਸਸੀਆਰ 865 ਪੈਰਾ 10 (i)

[2005] 1 ਪੂਰਕ. ਐੱਸਸੀਆਰ 624 ਪੈਰਾ 10 (i) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[2017] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 945 ਪੈਰਾ 10 (i) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1983] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 456 ਪੈਰਾ 10 (ii) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1995] 6 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 731 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰਾ 10 (ii)

[2000] 1 ਪੂਰਕ ਐੱਸਸੀਆਰ 389 ਪੈਰਾ 10 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (ii)

(2017) 10 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 569 ਪੈਰਾ 10 (ii)

[1952] ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 391 ਪੈਰਾ 10 (ii)

[2010] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 979 ਪੈਰਾ 10 (iii)

[1989] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 204 ਪੈਰਾ 10 ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (iii)

[2000] 5 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 117 ਪੈਰਾ 10 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (iii)

[2019] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 679 ਪੈਰਾ 10 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (iii)

(1989) 3 ਐੱਸਸੀਆਰ 997 ਪੈਰਾ 10 (iii) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

(2021) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1 ਵੱਖਰਾ ਪੈਰਾ 10 (iv)

[2010] 15 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1145 ਪੈਰਾ 10 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (iv)

[1996] 6 ਪੂਰਕ ਐੱਸਸੀਆਰ 584 ਪੈਰਾ 10 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (iv)

[2014] 9 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 965 ਪੈਰਾ 10 (iv)

[2003] 6 ਐੱਸਸੀਆਰ 85 ਪੈਰਾ 10 (iv)

[1999] ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1279 ਪੈਰਾ 10 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (v)

(1962) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 842 ਪੈਰਾ 10 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (vi)

[1969] 3 ਪੈਰਾ 10 (xii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ SCR 773

[1989] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 697 ਪੈਰਾ 10 (xii)

[1987] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 819 ਪੈਰਾ 10 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (xiii)

[2005] 2 ਪੂਰਕ ਐੱਸਸੀਆਰ 421 ਪੈਰਾ 10 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (xiii)

[2012] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 715 ਪੈਰਾ 10 (xiv)

[2014] 4 ਐਸਸੀਆਰ 446 ਪੈਰਾ 10 (xxiii)

[2018] ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ 12 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 695 ਪੈਰਾ 10 (xxiii)

[1950] ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 594 ਪੈਰਾ 15 [1950] ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 605 ਪੈਰਾ 17 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1952) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 410 ਪੈਰਾ 20 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1959) ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 12 ਪੈਰਾ 28 [1986] ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 518 ਪੈਰਾ 29

[1995] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1036 ਪੈਰਾ 30 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[2012] 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 971 ਪੈਰਾ 30 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1969] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 548 ਪੈਰਾ 43 (ix) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

(1992) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 595 ਪੈਰਾ 43 (ix) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

(1955) 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 983 ਪੈਰਾ 76 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (ii)

[1975] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 619 ਪੈਰਾ 76 (iii)

[1993] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 615 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰਾ 76 (vii)

[2000] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 480 ਪੈਰਾ 76 (viii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1996] 10 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 12 ਪੈਰਾ 76 (ix) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

[1996] 5 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 241 ਪੈਰਾ 76 (ix) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

[1996] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 503 ਪੈਰਾ 76 (ix) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

[1995] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 626 ਪੈਰਾ 76 (x) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

[1997] 3 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 404 ਪੈਰਾ 76 (xi) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

[2012] 9 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 895 ਪੈਰਾ 76 (xi)

[1999] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 669 ਪੈਰਾ 76 (xii) ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2011] 6 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 599 ਪੈਰਾ 76 (xiii) ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2016] 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 638 ਪੈਰਾ 76 (xv)

[2005] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 913 ਪੈਰਾ 76 (xvi)

(2015) 16 SCC 530 ਪੈਰਾ 76 (xvi) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1950] ਪੈਰਾ 78 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 88 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1951] ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ 621 ਪੈਰਾ 78 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1979] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1014 ਪੈਰਾ 78 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1989] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 697 ਪੈਰਾ 78 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2010] 15 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 201 ਪੈਰਾ 85 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1964] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 332 ਪੈਰਾ 86 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2014] 11 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1009 ਪੈਰਾ 86 ਦਾ ਹਵਾਲਾ

[1970] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 530 ਪੈਰਾ 86

[1975] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 946 ਪੈਰਾ 87 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1967] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 525 ਪੈਰਾ 88 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1978] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ 621 ਪੈਰਾ 90 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1984] 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 67 ਪੈਰਾ 91 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1996] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 278 ਪੈਰਾ 93

[1998] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 723 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰਾ 94

[2009] 13 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 989 ਪੈਰਾ 96 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(2016) 10 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 726 ਪੈਰਾ 96 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1996] 10 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 321 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰਾ 97

[2004] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 833 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰਾ 98

[2014] 4 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 264 ਪੈਰਾ 99 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2006] 3 ਵਾਧੂ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 350 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰਾ 99

[2011] 5 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 488 ਪੈਰਾ 99 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2018] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 770 ਪੈਰਾ 100 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1970] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 505 ਪੈਰਾ 111 ਤੋਂ ਬਾਅਦ

[1978] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1 ਪੈਰਾ 113

[1993] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 802 ਪੈਰਾ 113 ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1997] 6 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 595 ਪੈਰਾ 121 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[2018] 7 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1 ਪੈਰਾ 125 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1954] ਪੈਰਾ 146 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 786 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1962] ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 989 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਪੈਰਾ 146

(1981) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 408 ਪੈਰਾ 146 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

ਬੀ. ਵੀ. ਨਾਗਰਤਨਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਜੇ.

[1950] ਐਸਸੀਆਰ 594 ਪੈਰਾ 12.6 (i) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2010] 5 ਐਸਸੀਆਰ 322 ਪੈਰਾ 12.6 (ii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

(2015) 5 ਪੈਰਾ 12.6 ਐਸਸੀਆਰ 963 (iii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1962) 3 ਐਸਸੀਆਰ 842 ਪੈਰਾ 15.1

[1992] 3 ਐਸਸੀਆਰ 595 ਪੈਰਾ 15.1 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1962] ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਪਲਾਈ ਪੈਰਾ 15.3 ਐਸਸੀਆਰ 769 (ii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2006] 5 ਵਾਧੂ ਪੈਰਾ 15.3 ਐਸਸੀਆਰ 403 (iii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1960] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 671 ਪੈਰਾ 15.4 (i) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1985) 2 ਐਸਸੀਆਰ 287 ਪੈਰਾ 15.4 (ii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

(1995) 2 ਵਾਧੂ ਪੈਰਾ 15.4 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 467 (iii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1999) 3 ਪੈਰਾ 15.5 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 875 (i) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2014] 5 ਪੈਰਾ 15.5 ਐਸਸੀਆਰ 119 (ii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1982) 1 ਐਸਸੀਆਰ 1184 ਪੈਰਾ 15.5 (ii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

[2018] 11 ਪੈਰਾ 15.5 ਐਸਸੀਆਰ 57 (ii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2004] 1 ਐਸਸੀਆਰ 1038 ਪੈਰਾ 15.5 (ii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1986] 3 ਐਸਸੀਆਰ 518 ਪੈਰਾ 15.5 (ii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

[2014] 4 ਪੈਰਾ 16.2 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 446 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ

(2021) 1 ਐਸਸੀਸੀ 1 ਪੈਰਾ 16.3 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1990] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 697 ਪੈਰਾ 21 (i)

[1990] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 892 ਪੈਰਾ 21 (i)

[2014] 12 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 259 ਪੈਰਾ 22 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

[2005] 1 ਪੂਰਕ. ਪੈਰਾ 22 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਐਸਸੀਆਰ 624

[2018] 8 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 1 ਪੈਰਾ 24 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[2016] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 865 ਪੈਰਾ 27.1 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

(1973) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 225 ਪੈਰਾ 36

[1976] ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 172 ਪੈਰਾ 37 ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[2005] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 494 ਪੈਰਾ 39 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1952] ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਐੱਸਸੀਆਰ 391 ਪੈਰਾ 43 (ii) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਏ)

[2005] 3 ਐੱਸਸੀਆਰ 592 ਪੈਰਾ 43 (ii) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਬੀ)

(2002) 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 100 ਪੈਰਾ 43 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (iii)

[2005] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 913 ਪੈਰਾ 43 (iii)

(2015) 16 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 530 ਪੈਰਾ 43 (iii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2019] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 452 ਪੈਰਾ 43 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ (iii)

[2003] 4 ਪੂਰਕ ਐਸਸੀਆਰ 618 ਪੈਰਾ 43 (iii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1964] 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 86 ਪੈਰਾ 43 (iii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2005] 5 ਵਾਧੂ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 514 ਪੈਰਾ 43 (iii)

[2003] 4 ਪੂਰਕ ਐਸਸੀਆਰ 618 ਪੈਰਾ 43 (iii) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1989] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 997 ਪੈਰਾ 44 (i) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1996] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 278 ਪੈਰਾ 44 (ii) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[2014] 7 ਐੱਸਸੀਆਰ 725 ਪੈਰਾ 44 (iii) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

(2016) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 498 ਪੈਰਾ 44 (iv) ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ

[1983] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 508 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1984] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 544 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1985) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 677 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1989) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 730 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1989) 2 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 488 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

(1991) 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 373 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1992) 2 ਪੈਰਾ 51 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 223 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1995) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 369 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2000] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 708 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2000] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 480 ਪੈਰਾ 51 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1983] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 508 ਪੈਰਾ 54 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[1984] 3 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 544 ਪੈਰਾ 54 ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1986 ਐੱਸ. ਸੀ. 494 ਪੈਰਾ 54

[1993] 2 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 581 ਪੈਰਾ 55 ਦਾ ਹਵਾਲਾ

[1996] 10 ਪੂਰਕ ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 284 ਪੈਰਾ 56 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ

(2004) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 213 ਪੈਰਾ 56 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2000] 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 480 ਪੈਰਾ 57 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

(1992) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 223 ਪੈਰਾ 59 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

[2000] 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 708 ਪੈਰਾ 60 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ [2011] 12 ਐੱਸ. ਸੀ. ਆਰ. 34 ਪੈਰਾ 63 ਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ

ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੂਲ/ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲਾ: 2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 113.

2017 ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ @(ਡਾਇਰੀ) ਨੰਬਰ 34629 ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਪਰਾਜਿਤ ਸਿੰਘ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡ. (ਏ. ਸੀ.) ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਉੱਤਰਾ ਬੱਬਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ਿਪਰਾ ਜੈਨ, ਐਡ. ਕਾਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤੁਲਸੀ ਕੇ ਰਾਜ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਧਲਕਸ਼ਮੀ ਆਰ, ਸੁਵਿਦੱਤ ਐੱਮ ਐੱਸ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੋਮਲਗਨਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਰਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਕਰਵਰ, ਅਮਨ ਖੁੱਲਰ,

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰੇਣੂ ਯਾਦਵ, ਸਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ, ਹਿਤੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਅਖਿਲੇਸ਼ਵਰ ਝਾਅ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਿਰਦੁਲਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੰਧਿਆ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮੰਜੂ ਜੇਤਲੀ ਲਈ, ਐਡ. ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਲਈ।

ਏ. ਜੀ. ਆਰ. ਵੈਂਕਟਰਾਮਣੀ, ਏ. ਜੀ. ਤੁਸ਼ਾਰ ਮਹਿਤਾ, ਐਸ. ਜੀ., ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ, ਮਾਧਵੀ ਦੀਵਾਨ, ਏ. ਐਸ. ਜੀ., ਆਰ. ਬਾਲਾ, ਪ੍ਰਦੀਪ ਰਾਏ, ਗਰਿਮਾ ਪ੍ਰਸਾਦ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵਾਂਸ, ਨਮਨ ਟੰਡਨ, ਸਮਰਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰਸੇਨਜੀਤ ਮਹਾਪਾਤਰਾ, ਰਜਤ ਨਾਇਰ, ਅੰਕੁਰ ਤਲਵਾੜ, ਕਾਨੂ ਅਗਰਵਾਲ, ਅਨਿਰੁਧ ਭੱਟ, ਸ਼ਿਆਮ ਗੋਪਾਲ, ਮੋਨਿਕਾ ਬੈਂਜਾਮਿਨ, ਸੁਜਾਤਾ ਬਾਗਡ਼ੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇਸ਼ਮੁਖ, ਉਦੈ ਖੰਨਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਨੂ ਐਸ, ਮਯੰਕ ਪਾਂਡੇ, ਵਿਨਾਇਕ ਮਹਿਰੋਤਰਾ, ਚਿਤਵਨ ਸਿੰਘਲ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੋਨਾਲੀ ਜੈਨ, ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਕੁਮਾਰ ਪਾਂਡੇ, ਅਰਵਿੰਦ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਮੁਕੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਮਰੋਰੀਆ, ਅਜੈ ਵਿਕਰਮ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਜਸ਼੍ਰੀ ਰਾਏ, ਵਿਨੈ ਕੁਮਾਰ, ਸ਼ਸ਼ਾਂਕ ਰਾਏ, ਅਰਨਵ ਮਿੱਤਲ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਿਤਿਕਾ ਗੌਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਬੰਸ਼ਿਕਾ ਗਰਗ, ਵਿਪਿਨ ਕੁਮਾਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਕੁਮਾਰ ਸਿੰਘ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਗੋਇਲ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਮਨਜੇ ਸ਼ਾਰਜੇ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਭਿਸ਼ੇਕ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਮਨ ਸ਼ਾਰਦੀਪ |

ਰਣਜੀਤ ਬੀ. ਮਰਾਰ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਐੱਨ. ਕੈਮਲ, ਅਰੁਣ ਪੂਮੁਲਲੀ, ਸੰਤੋਸ਼ ਐੱਮ. ਜੋਸ, ਕੇਸ਼ਵ ਰਾਜ ਨਾਇਰ, ਆਸ਼ੂ ਜੈਨ, ਦੇਵੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪ੍ਰੀਤਾ ਚੰਦਰਨ, ਅਭਿਜੀਤ ਸ਼੍ਰੀਕੁਮਾਰ, ਜੋਸਫ ਕੁਰੀਅਨ, ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਲਈ ਵਕੀਲ।

ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵੀ. ਰਾਮਾਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ. ਪ੍ਰੇਲੂਡ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਤਮਿਲ ਸੰਗਮ ਯੁੱਗ (31 ਈ. ਪੂ.)

ਦੇ ਤਮਿਲ ਕਵੀ-ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤਿਰੂਵੱਲੁਵਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਲਾਸਿਕ "ਤਿਰੁਕੁਰਲ" ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਮਿੱਠੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਡ਼ਨ ਦੀ ਸੱਟ ਕਾਰਨ ਬਚੇ ਹੋਏ ਦਾਗ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਜੀ. ਯੂ. ਪੋਪ ਦੁਆਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈਃ "ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਦੀ ਸੋਜ ਨਾਲ, ਕੁਦਰਤ ਜ਼ਖ਼ਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਆਤਮਾ ਵਿੱਚ ਜੀਭ ਦੀ ਸੋਜ ਨਾਲ, ਅਲਸਰ ਕਦੇ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।"

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਇੱਕ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਸਲਾਹ ਦਾ ਇੱਕ ਟੁਕੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਬੋਲਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈਃ "ਜੋ ਸੱਚ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੋਲੋ; ਜੋ ਚੰਗਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੋਲੋ; ਜੋ ਦੁਖਦਾਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਬੋਲੋ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ; ਅਤੇ ਜੋ ਚੰਗਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਕਹੋ, ਪਰ ਝੂਠ; ਇਹ ਸਦੀਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ।

ਕਹਾਉਤਾਂ ਦੀ ਪੋਥੀ (16:24) ਕਹਿੰਦੀ ਹੈਃ

"ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਮਧੂਮੱਖੀ ਹਨ, ਰੂਹ ਲਈ ਮਿੱਠੇ ਅਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਦੇ ਹਨ"

ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਾਹਿਤ ਅਜਿਹੇ ਨੈਤਿਕ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜੋ ਮਿੱਠੇ ਭਾਸ਼ਣ (ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਤੋਂ ਵੱਧ) ਦੇ ਮਹੱਤਵ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਤਿਹਾਸ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੋ ਮਾਣਯੋਗ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

1. ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

1. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਨੇ ਮਿਤੀ 05.10.2017 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਰਾਹੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਅੱਗੇ 2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 113 ਰੱਖਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਜਦੋਂ ਦੋ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਵਾਲ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੈਂਚ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿਤੀ 05.10.2017 ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਵਾਲ ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਿਅਤ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ, ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਨੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।

2. ਇਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ 2017 ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਜਾਜ਼ਤ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਡਾਇਰੀ) ਨੰ. 34629 ਉਸੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਇਹ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿ ਉਕਤ ਐਸਐਲਪੀ ਵਿਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 10.11.2017 ਨੂੰ ਇਕ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ,

ਉਕਤ ਐਸਐਲਪੀ ਨੂੰ 2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ. 113 ਨਾਲ ਵੀ ਟੈਗ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

3. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਮਿਤੀ 24.10.2019 ਦੇ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ:-

"...1) ਕੀ ਆਧਾਰ ਅਨੁਛੇਦ 19(2) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਕਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ, ਸੰਪੂਰਨ, ਜਾਂ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਾ 19(2) ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਹੋਰ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ?

2) ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਜਾਂ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ 'ਰਾਜ' ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

3) ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ?

4) ਕੀ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

5) ਕੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ ਤਿੰਨ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ' ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੈ? "...

II. ਸੰਖੇਪ ਪਿਛੋਕੜ

4. ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਮੈਟ੍ਰਿਕਸ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਸਾਡੇ ਦੁਆਰਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਮੂਰਤ ਲੱਗ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਿਛੋਕੜ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਵਾਂਗੇ।

5. 2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਅਪਰਾਧਿਕ) ਨੰਬਰ 113 ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 154 ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਐਫਆਈਆਰ ਨੰਬਰ 0838/2016 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ, ਸੈਕਸ਼ਨ 395,397 ਅਤੇ 376-ਡੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 2012 (ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਪੋਕਸੋ ਐਕਟ) ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਨ ਸਮੇਤ ਕਈ ਰਾਹਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਫਿਰ ਯੂ. ਪੀ. ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਪੀੜ੍ਹਤਾਂ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਲਈ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ 2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ) ਨੰਬਰ 113 ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 29.7.2016 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਰਸਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਨੈਸ਼ਨਲ ਹਾਈਵੇਅ 91 'ਤੇ ਨੋਇਡਾ ਤੋਂ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂਪੁਰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਰੋਹ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਕਦੀ ਅਤੇ ਗਹਿਣੇ ਖੋਹ ਲਏ ਅਤੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਨਾਬਾਲਗ ਧੀ ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਪਰਾਧਾਂ ਲਈ 30.7.2016 ਨੂੰ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਚੈਨਲਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਘਟਨਾ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਸੱਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਸ਼ੱਕ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਕਿ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਰਾਹਤ ਲਈ ਉਕਤ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

6. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ 2017 ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਡਾਇਰੀ) ਨੰਬਰ 34629 ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇਹ ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਦੇ ਦੋ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਲੋਕ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕੇਰਲ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਬਿਜਲੀ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਫਰਵਰੀ 2016,7.4.2017 ਅਤੇ 22.4.2017 ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਬਿਆਨ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਬਿਆਨ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਸ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਮੰਤਰੀ ਸਬੰਧਤ ਸਨ, ਨੇ ਜਨਤਕ ਨਿੰਦਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮੰਤਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਢੁੱਕਵੀਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਦੂਜੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲਈ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

7. ਦੋਵੇਂ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਨਹਿੱਤ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਲਈ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਲਈ, ਉਕਤ ਸਾਂਝੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਿਆਂ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਜਨਹਿੱਤ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ 2017 ਦੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਲੀਵ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਡਾਇਰੀ) ਨੰਬਰ 34629 ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਨਾਲ ਓਵਰਲੈਪ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਟੈਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

III. ਵਿਵਾਦਾਂ

8. ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਲਈ ਉੱਘੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਸ਼੍ਰੀ ਆਰ. ਵੈਂਕਟਰਾਮਣੀ, ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਵਜੋਂ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉੱਘੇ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਪਰਾਜਿਤ ਸਿੰਘ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਕਾਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ ਅਤੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ/ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਉੱਘੇ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਰੰਜੀਤ ਬੀ. ਮਰਾਰ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।

III. ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਮੁੱਢਲਾ ਨੋਟ

9. ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਵਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਮੁੱਢਲਾ ਨੋਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1

(i) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ, ਤਬਦੀਲੀ ਜਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ (2) ਅਤੇ (6) ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਦਾਲਤ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ, ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਵਿੱਚ ਨਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੀ।(2). ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 2

(ii) ਸੰਵਿਧਾਨ ਖੁਦ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਅਤੇ 42 ਯੂਐਸ ਕੋਡ § 1983 ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਛੋਟਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 15 (2) 17,23 ਅਤੇ 24 ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸਖਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਅਵੇ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3

(iii) ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਾਅ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਾਅ ਅਤੇ ਉਪਲਬਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਅਤੇ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 4

(iv) ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਵਰਗੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਆਚਰਣ, ਜੇ ਇਹ ਜਨਤਕ ਡਿਊਟੀ ਜਾਂ ਦਫਤਰ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਸਮੇਤ ਅਜਿਹੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਸਥਿਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਡਿਊਟੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਲੱਭੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੰਤਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਉਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਭੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗਲਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਜਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਮੱਸਿਆਪੂਰਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੋਸਟ ਮੈਸਰਜ਼ ਕਸ਼ੂਰੀ ਲਾਲ ਰਾਲੀਆ ਰਾਮ ਜੈਨ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼[1] ਰਾਜ1 ਅਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਬਨਾਮ

[1] ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1965 ਐਸ. ਸੀ. 1039

ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ[2], ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕਾਂ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਆਧਾਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਕਲਪਿਕ ਅਧਾਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਹੀਂ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 5

(v) ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੀਲਾਬਤੀ ਬੇਹਰਾ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ) ਉਰਫ ਲਲਿਤਾ ਬੇਹਰਾ (ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ) ਬਨਾਮ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ 3 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਛੱਡੇ ਬਿਨਾਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

III. ਬੀ. ਐਮਿਕਸ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਨੋਟਸ

10. ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਅਤੇ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਪਰਾਜਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਵਾਰ ਇੱਕ ਲਿਖਤੀ ਨੋਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1

(i) ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। (2). ਇਸ ਲਈ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਦਾਲਤ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਹ ਉਲਝਣ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਸੰਤੁਲਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ, 2005 ਨੂੰ ਹੀ ਲੈ ਲਓ। ਇਹ ਐਕਟ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਵਧਾਨੀਪੂਰਵਕ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਥਲਾਪਲਮ ਸਰਵਿਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕ ਲਿਮਟਿਡ

[2] (1983) 4 ਐਸਸੀਸੀ 141

[3] (1993) 2 ਐਸਸੀਸੀ 746 ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ[4]. ਆਰ. ਰਾਜਗੋਪਾਲ ਉਰਫ ਆਰ. ਆਰ. ਗੋਪਾਲ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ ਟੀ. ਐੱਨ. [5] ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਹਸਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਰਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ (ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਫਿਰ, ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ (ਪੀਯੂਸੀਐਲ) ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 6 ਵਿੱਚ, ਚੋਣ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।(a). ਜੁਮੁਨਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਮੁਖਾਰੀਆ ਬਨਾਮ ਲੱਛੀ ਰਾਮ 7 ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 123 (5) ਅਤੇ 124 (5) ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਚੋਣ ਲੜ ਰਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਝੂਠੇ ਨਿੱਜੀ ਹਮਲੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਣਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।(a). ਇਹ ਰਾਮ ਜੇਠਮਲਾਨੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 8 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜੋ ਖਾਤਾ ਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਸਹਾਰਾ ਇੰਡੀਆ ਰੀਅਲ ਅਸਟੇਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਸਕਿਓਰਿਟੀਜ਼ ਐਂਡ ਐਕਸਚੇਂਜ ਬੋਰਡ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 9 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ, ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ 10 ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 499 ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਆਰ.ਈ 11 ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ (V) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਮੁਕਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਰੰਜਨ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ 12 ਵਿੱਚ ਪੀੜਤ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

[4] (2013) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 82

[5] (1994) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 632

[6] (2003) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 399

[7] (1955) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 608

[8] (2011) 8 ਐਸਸੀਸੀ 1

[9] (2012) 10 ਐਸਸੀਸੀ 603

[10] (2016) 7 ਐਸਸੀਸੀ 221

[11] (2005) 5 ਐਸਸੀਸੀ 733

[12] (2017) 4 ਐਸਸੀਸੀ 397

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 2

(ii) ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਆਰਟੀਕਲ 15 (2) (ਏ)-ਦੁਕਾਨਾਂ, ਜਨਤਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ, ਆਰਟੀਕਲ 17-ਛੂਆਛੂਤ, ਆਰਟੀਕਲ 23-ਜਬਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 24-ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਖਾਣਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਮਨਾਹੀ, ਉਹ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਕੁਝ ਪਹਿਲੂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਵੱਛ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਧਿਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਰਾਜ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰੇ ਜਿੱਥੇ ਹਰੇਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੇਲੋੜੀ ਘੁਸਪੈਠ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਰਾਈਟਸ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 13 ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 24 ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪਾਰਟੀ ਭਾਵ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦੀ ਮੁੱਢਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ। ਬੋਧਿਸੱਤਵ ਗੌਤਮ ਬਨਾਮ ਸੁਭਰਾ ਚੱਕਰਵਰਤੀ (ਐੱਮ. ਐੱਸ.) 14 ਵਿੱਚ, ਅੰਤਰਿਮ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ ਦਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੇ ਦੂਜੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਵੱਛ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਐੱਮ. ਸੀ. ਮਹਿਤਾ ਬਨਾਮ ਕਮਲ ਨਾਥ 15 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਐੱਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 16 ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੀ ਰਾਏ ਨੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਰਾਜ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨਕ ਦਖਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ

13 (1982) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 235

14 (1996) 1 ਐਸਸੀ 490

15 (2000) 6 ਐਸਸੀਸੀ 213

16 (2017) 10 ਐਸਸੀਸੀ 1

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਆਰਟੀਕਲ 19, ਪੀਡੀ ਸ਼ਾਮਦਾਸਾਨੀ ਬਨਾਮ ਸੈਂਟਰਲ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ[17] ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3

(iii) ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਮੇਟੀ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ[18] ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸੰਬੰਧਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੀ. ਬੀ. ਆਈ. ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜ ਦੇ ਫਰਜ਼ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਕਰੇ ਜੋ ਕਿ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੀੜਤ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਐੱਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ (ਉਪਰੋਕਤ) ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰਥਕ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਐਸ ਰੰਗਰਾਜਨ ਬਨਾਮ ਪੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ[19], ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਬਨਾਮ ਕੇ. ਐੱਮ. ਸ਼ੰਕਰੱਪਾ[20], ਸਿਨੇਮਾਟੋਗ੍ਰਾਫ ਐਕਟ, 1952 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 (1), ਜਿਸ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਰਧ-ਨਿਆਂਇਕ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇੰਡੀਬਲੀ ਕਰੀਏਟਿਵ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਸਰਕਾਰ[21] ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸੰਜਮ ਅਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਵਿੱਚ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕਟਾਰਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ[22], ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹਨ।

[17] 1952 ਐਸਸੀਆਰ 391

[18] (2010) 3 ਐਸਸੀਸੀ 571

[19] (1989) 2 ਐਸਸੀਸੀ 574

[20] (2001) 1 ਐਸਸੀਸੀ 582

[21] (2020) 12 ਐਸਸੀਸੀ 436

[22] (1989) 4 ਐਸਸੀਸੀ 286

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 4

(iv) ਮੰਤਰੀ ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਲੰਘਣਾ ਇਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਬੇਤੁਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੇਠ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਆਪਣਾ ਮੰਤਰੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਂਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ਏ) ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; (ਬੀ) ਕੀ ਬਿਆਨ ਜਨਤਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; (ਸੀ) ਕੀ ਬਿਆਨ ਜਨਤਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਪਲੇਟਫਾਰਮ' ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 23 ਵਿੱਚ, ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਵਰਗੇ "ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ" ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਸਾਰੰਗਧਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਵਦਾਸਿੰਘ ਚਵਾਨ 24, ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ "ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ" ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦੇ ਉਲਟ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਚੁਕਾਉਣੀ ਪਈ। ਸਹਿਮਤੀ ਵਾਲੀ ਰਾਏ ਉਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੰਤਰੀ' ਤੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਸਕੱਤਰ, ਜੈਪੁਰ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ, ਜੈਪੁਰ ਬਨਾਮ ਦੌਲਤ ਮਲ ਜੈਨ 25 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੰਤਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਿਆ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ|

[23] (2021) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1

[24] (2011) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 577

[25] (1997) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 35

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਮਨੋਜ ਨਰੂਲਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 26 ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੰਤਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਨੂੰ ਆਰ ਸਾਈ ਭਾਰਤੀ ਬਨਾਮ ਜੇ ਜੈਲਾਲਤਾ 27 ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 75 (4) ਅਤੇ 164 (3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੰਤਰੀਆਂ (ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਲਈ) ਲਈ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਾਬਤਾ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੈ। .. .. ਸੰਵਿਧਾਨ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।

ਸਵਾਲ ਨੰਬਰ 5

(v) ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੰਮ ਜੋ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਾਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਛੋਟ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੀਲਾਬਤੀ ਬੇਹਰਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। (supra). ਕਾਮਨ ਕੌਜ਼, ਏ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸੁਸਾਇਟੀ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 28 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

III. ਸੀ. ਐੱਸਐੱਲਪੀ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਕਾਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤੀ ਦਲੀਲਾਂ

11. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਕਾਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਨੋਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨੋਟ ਨੂੰ ਕਈ ਅਧਿਆਇਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਹੱਦ, ਇਸ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ, ਖਿਤਿਜੀਤਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ।

[26] (2014) 9 ਐਸਸੀਸੀ 1

[27] (2004) 2 ਐਸਸੀਸੀ 9

[28] (1999) 6 ਐਸਸੀਸੀ 667

ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਸਵੈ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਣ ਨੂੰ ਨਿਯਮ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਵਜੋਂ, ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਰਾਹ। ਇਸ ਨੋਟ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈਃ-

(i) ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਏ ਬਿਨਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਹਸਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹਰ ਕਿਸੇ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।

(ii) ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਬਿਹਤਰ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੰਤਰੀਆਂ ਆਦਿ ਲਈ ਇੱਕ ਸਵੈਇੱਛੁਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ;

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂਚ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਪਾਲ ਵਰਗੇ ਉਪਕਰਣ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ;

(iv) ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ' ਤੇ ਦਰਸਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਾਜਬ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਅਭਿਆਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ;

(v) ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੀੜ੍ਹਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਨਾਲ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ;

(vi) ਆਰਟੀਕਲ 25 ਦੇ ਉਲਟ ਜੋ ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ (ਪੀ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 29 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ|

[29] (1962) 3 ਐਸਸੀਆਰ 842

ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ;

(vii) ਗੰਭੀਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਉੱਤੇ ਜਨਤਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਲੋਚਨਾਵਾਂ ਜੋ ਸੱਚੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(viii) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗ਼ੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉੱਤਰੀ ਪਹੁੰਚ ਹਰੀਜੱਟਲ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਰਟੀਕਲ ਪਹੁੰਚ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਯੋਗਤਾ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ। ਪਰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਨਿਰਪੱਖ ਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵੱਲ ਵਧਣ ਨਾਲ, ਰਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਰੰਤਰ ਫੈਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(ix) ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੇ 1996 ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿੱਲ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 (4) ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਖਿਤਿਜੀ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (3) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ' ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਅਧਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਨੇ ਖੁਦ ਆਇਰਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਿੱਧਾ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੌਹਨ ਮੇਸਕੇਲ ਬਨਾਮ ਕੋਰਸ ਇਓਮਪੇਅਰ ਈਰੇਨ 30 ਅਤੇ ਮੁਰਤਾਗ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਕਲੀਰੀ 31 ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੌਹਨ ਮੇਸਕੇਲ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਆਇਰਿਸ਼ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਰਜਾਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਨੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਣ ਲਈ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੁਰਤਾਗ ਪ੍ਰਾਪਰਟੀਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮਾਲਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਿੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ। ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਜਰਮਨੀ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰੀਜੱਟਲ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ;

[30] 1973 ਆਈ.ਆਰ 121

[31] 1972 ਆਈ.ਆਰ 330

(x) ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਸਿੱਧੇ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਸੀਮਤ ਉਪਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 15 (2) 17 ਅਤੇ 24 ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ;

(xi) ਖਿਤਿਜੀ ਦੇ ਪੈਰਾਡਾਈਮ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਮਾਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਯੂਐਸ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸ਼ੈਲੀ ਬਨਾਮ ਕ੍ਰੈਮਰ 32 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਰੱਖਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਫਰੀਕੀ-ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਘਰਾਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਬਰਾਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਜਰਮਨੀ ਦੀ ਸੰਘੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਲੂਥ 33 ਕੇਸ (1958) ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰੀਆ ਅਪਣਾਇਆ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਜ਼ੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਰਮਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਉਦੇਸ਼ ਕ੍ਰਮ ਹੈ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ;

(xii) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਬਲਕਿ "ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ" ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦੋ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਗਾ ਟੂਲਜ਼ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਸ਼੍ਰੀ ਸੀਏ ਇਮਾਨੂਅਲ 34 ਅਤੇ ਅੰਡੀ ਮੁਕਤ ਸਦਗੁਰੂ ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਕਤਾਜੀ ਵੰਦਾਸ। ਸਵਾਮੀ ਸੁਵਰਨਾ ਜਯੰਤੀ ਮਹੋਤਸਵ ਸਮਰਕ ਟਰੱਸਟ ਬਨਾਮ ਵੀ. ਆਰ. ਰੁਦਾਨੀ 35;

(xiii) ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਹ ਮਾਮਲੇ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ, (i) ਜਨਤਕ ਕਰਤੱਵਾਂ/ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਖਿਡਾਰੀ; ਅਤੇ (ii) ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਲਈ ਯੋਗ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਐਮ. ਸੀ. ਮਹਿਤਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਸਮੇਤ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।36. ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਿੰਨੀ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਵੀ ਸਦਾਸ਼ਿਵਨ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।37;

[32] 334 ਯੂ.ਐੱਸ 1 (1948)

[33] ਲੂਥ (1958) ਬੀ.ਵੀ.ਈ.ਆਰ.ਐਫ.ਜੀ.ਈ 7,198

[34] (1969) 1 ਐਸਸੀਸੀ 585

[35] (1989) 2 ਐਸਸੀਸੀ 691

[36] ਏਆਈਆਰ 1987 ਐਸਸੀ 1086

[37] (2005) 6 ਐਸਸੀਸੀ 657

(xiv) ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਰਥਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਫਾਰ ਅਨਏਡਿਡ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਜ਼ ਆਫ ਰਾਜਸਥਾਨ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ[38] ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ।

(xv) ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਰਸਮੀ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ, ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਟੈਲੀਓਲੈਜੀਕਲ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਤਰੱਕੀ ਜਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਜੋਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਜੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਲਈ ਉਚਿਤ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਏਗਾ। ਇਹ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ 39; (xvi) ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਖੇਤਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਟੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਸਮੇਤ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਕਰੀਏ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਵਾਧਾ ਜਾਂ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਵਿੱਚ ਹਰ ਸੁਧਾਰ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ;

(xvii) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਐੱਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਇੱਕ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਏਗੀ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸਮੂਹਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੱਸਾਂ ਤਾਂ ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਐੱਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਸਮੇਤ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ/ਸੱਦਾ/ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਅ ਹੈ;

(xviii) ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ' ਤੇ, ਅਨੁਛੇਦ 75 (3) ਅਤੇ 164(2) ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲੇਖ ਸਮੂਹਿਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

[38] (2012) 6 ਐਸਸੀਸੀ 1

[39] ਫ੍ਰਾਂਸਿਸ ਕਾਮ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਮੌਤ ਵਾਲੀਅਮ 2, ਆਕਸਫੋਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1996

ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਹਰੇਕ ਬਿਆਨ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਪਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਕ ਸਵੈਇੱਛੁਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਮ ਕਾਰਨਾਂ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ (i) ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹਨ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਅਤੇ (ii) ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ' ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ;

(xix) ਮੰਤਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਗਾੜ੍ਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰਾ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਕਰੇ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਉਲੰਘਣਾਵਾਂ ਨਾ ਹੋਣ।

(xx) ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ' ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਦਰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਕੈਬਨਿਟ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਠੋਸ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਹੋਵੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਨਤ ਲੋਕਤੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ;

(xxi) ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਤੇ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਹੋਣਾ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਹਾਰਾ ਇੰਡੀਆ ਰੀਅਲ ਅਸਟੇਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬੋਰਡ ਭਰ ਵਿੱਚ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਰੁੱਧ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ;

(xxii) ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ 2014 ਤੋਂ ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਈ 2014 ਤੋਂ ਅੱਜ ਤੱਕ 124 ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

45 ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਲਈ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਮੀਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ;

(xxiii) ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ, ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਲਾਈ ਸੰਗਠਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ 40; ਕੋਡੁੰਗਲੂਰ ਫਿਲਮ ਸੁਸਾਇਟੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ 41 ਅਤੇ ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ ਵਿਆਪਕ ਮਾਪਦੰਡ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ;

(xxiv) ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ, ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਤੇ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ

"... ਭਾਸ਼ਣ, ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਚਾਰ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਭਾਸ਼ਾ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਕੌਣ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਰਮ, ਜਾਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ, ਨਸਲ, ਰੰਗ, ਮੂਲ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪਛਾਣ ਕਾਰਕ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ।

ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ (ਆਰਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ) ਮਿਤੀ 12 ਮਾਰਚ 2019 ਨੂੰ ਯੂਰਪੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਦੀ ਸੰਸਦੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੂੰ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਵਿਤਕਰੇ ਬਾਰੇ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਰੈਪੋਰਟੇਅਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਐਲਵੀਰਾ ਕੋਵਾਕਸ, ਸਰਬੀਆ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪਾਠ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ;

(xxv) ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਅੱਗੇ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ, (i) ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਵੈਇੱਛੁਕ ਆਦਰਸ਼ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਅਪਣਾਉਣਾ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਏਗੀ; ਅਤੇ (ii) ਵੇਨਿਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕਪਾਲ ਵਰਗੇ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਤੰਤਰ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ

[40] (2014) 11 ਐਸਸੀਸੀ 477

[41] (2018) 10 ਐਸਸੀਸੀ 713

ਲੋਕਪਾਲ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 1993 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਉਪਾਅ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ।

IV. ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1

12. ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅਧਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਕੀ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਗਏ ਅਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ?

ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

13. ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਲਈ, ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਸੰਗਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਬੀ. ਆਰ. ਅੰਬੇਡਕਰ ਦੇ ਮੂਲ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 40 (6) ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੂਲ ਖਰੜੇ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਨੈਤਿਕਤਾ, ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ, ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ, ਈਸ਼ਨਿੰਦਾ ਅਤੇ ਮਾਣਹਾਨੀ ਵਰਗੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਸਰਦਾਰ ਵੱਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੇ ਮਾਨਹਾਨੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਟਲੋ ਬਨਾਮ ਨਿਊਯਾਰਕ[42] ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

14. ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਸਰ ਅਲਾਡੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾਸਵਾਮੀ ਅਈਅਰ ਨੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਫਿਰਕੂ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹੀ ਹੈ। ਸੁਝਾਵਾਂ, ਜਵਾਬੀ ਸੁਝਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪ-ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ। ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਅਤੇ (2) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਅਵਾਰ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 ਵਿੱਚ ਡਰਾਫਟ ਰਿਪੋਰਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਸਾਰਣੀਬੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

[42] 286 ਯੂ.ਐੱਸ 652 (1925)

[43] ਬੁਰਰਾ, ਅਰੁਦਰਾ, ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਭਾਗ, ਆਈਆਈਟੀ ਦੇ ਲੇਖ "ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਤੋਂ ਦਲੀਲਾਂ-ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951" (2008) ਤੋਂ ਸਰੋਤ (ਦਿੱਲੀ),

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਡਰਾਫਟ	ਵਿਵਸਥਾ
ਸਬ-ਕਮੇਟੀਕ ਦਾ ਡਰਾਫਟ ਡਰਾਫਟ ਜਵਾਬ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 (ਬੀ.ਐੱਸ.ਆਰ II , 139)	9. ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ (ਏ) ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹੀ, ਅਸ਼ਲੀਲ, ਨਿੰਦਣਯੋਗ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਥਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਰਵਾਈਯੋਗ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ
ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਬ-ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਰਿਪੋਰਟ, ਅਪ੍ਰੈਲ 1947 (ਬੀ.ਐੱਸ.ਆਰ. 11 172)	10. ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਗੰਭੀਰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਯੂਨੀਅਨ ਜਾਂ ਸਬੰਧਤ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਮੇਨ ਜਾਂ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ|
ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਤਰਿਮ ਰਿਪੋਰਟ , 30 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1947	ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਗੰਭੀਰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਯੂਨੀਅਨ ਜਾਂ ਸਬੰਧਤ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਮੇਨ ਜਾਂ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇਸ ਹੋਵੇ। ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਗੰਭੀਰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਯੂਨੀਅਨ ਜਾਂ ਯੂਨਿਟ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ: ਹਰ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ: ਦੇਸ਼ ਧ੍ਰੋਹ, ਅਸ਼ਲੀਲ, ਕੁਫ਼ਰ, ਨਿੰਦਣਯੋਗ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਥਨ ਨੂੰ ਕਾਰਵਾਈਯੋਗ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।
ਬੀ.ਐਨ. ਰਾਉ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਅਕਤੂਬਰ 1947 (ਬੀ.ਐੱਸ.ਆਰ III. 8-9)	15 1) ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੇਠਲੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ, ਅਰਥਾਤ: (ਏ) ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ (2) ਇਸ ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਰਾਜ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਜਦੋਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਅਧੀਨ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ) ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਧਾਰਾ 182 ਦਾ ਡੀ ਲਾਗੂ ਹੈ, ਜਾਂ , ਯੂਨਿਟ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਗੰਭੀਰ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ à ਯੂਨਿਟ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕਾਈ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ, 13 ਸਬਜੀਟ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਡਰਾਫ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਾਰੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਡਰਾਫਟ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਫਰਵਰੀ 1948 (ਬੀ.ਐੱਸ.ਆਰ ਆਈ.ਆਈ.ਐਲ 522) ਨੂੰ ਸੌਂਪਿਆ ਗਿਆ।	13. (1) ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਏ) ਹੋਵੇਗਾ। (2) ਇਸ ਆਰਟੀਕਲ ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਏ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮੀ, ਨਿੰਦਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗਾ। ਮਾਣਹਾਨੀ, ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਸੰਵਿਧਾਨ 13 ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ। (1) ਅਕਤੂਬਰ 1948 ਵਿੱਚ ਅਸੈਂਬਲੀ (ਬੀ.ਐੱਸ.ਆਰ IV, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ 391)	(1) ਇਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਸਾਰੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਫ੍ਰੀਕਡਮ ਨੂੰ ਆਲਟੋ (2) ਇਸ ਲੇਖ ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ, ਬਦਨਾਮੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗਾ। ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੇਸ਼-ਧ੍ਰੋਹ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸਟੈਟ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਡਰਾਫਟ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ 19 ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ 1949 ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ (ਬੀ.ਐੱਸ.ਆਰ (ਏ) IV, 755)	19. (1) ਅਲ ਸਿਨਜ਼ੇਂਸ ਸ਼ਾਲੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਫ੍ਰੀਕਡਮ ਲਈ (2) ਧਾਰਾ ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਏ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਨੂੰਨ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਨਿੰਦਿਆ, ਮਾਣਹਾਨੀ, ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਉੱਚ ਧੋਖਾਧੜੀ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦਾ ਤਖਤਾ ਪਲਟਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ|

15. ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮਦਰਾਸ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਮਦਰਾਸ ਮੈਂਟੇਨੈਂਸ ਆਫ਼ ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ ਐਕਟ, 194944 ਦੀ ਧਾਰਾ 9 (1-ਏ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੰਬਈ ਵਿੱਚ ਛਾਪੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ 'ਕਰਾਸ ਰੋਡਜ਼' ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾਵਾਰੀ ਰਸਾਲਾ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਪਾਬੰਦੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਾ 19 (1) ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ।(ਏ). ਜਿਸ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤਹਿਤ ਪਾਬੰਦੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਵੈਧਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 13 (1) ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੱਤ ਮੈਂਬਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ 45 ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ:-

"[12] ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। 19, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜੋ ਇਹ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। "...

16. ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ 1949 ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 (1-ਏ) ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਕਤ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। (2). ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਕਤ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ' ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ।

17. ਇਸੇ ਦਿਨ ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਬ੍ਰਿਜ ਭੂਸ਼ਣ ਬਨਾਮ ਦਿ ਸਟੇਟ ਆਫ ਦਿੱਲੀ 46 ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਧਾਰਾ 32 ਤਹਿਤ ਇਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਭਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸੇਫਟੀ ਐਕਟ, 1949 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 (1) (ਸੀ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ।

[44] 1949 ਐਕਟ

[45] ਏ. ਆਈ. ਆਰ 1950 ਐਸ. ਸੀ. 124

[46] ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1950 ਐਸ. ਸੀ. 129

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

'ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਰ', ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਰੇ ਫਿਰਕੂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਫੋਟੋਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਟੂਨ ਸਮੇਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ। ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ 'ਤੇ ਪ੍ਰੀ ਸੈਂਸਰਸ਼ਿਪ ਲਗਾਉਣਾ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੂਰਬੀ ਪੰਜਾਬ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 1949 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 (1) (ਸੀ) ਧਾਰਾ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। 18. ਉਪਰੋਕਤ ਦੋ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਸਦ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਬਿੱਲ, 1951 ਰਾਹੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੰਨਾ ਵਿਆਪਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਤਲ ਅਤੇ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਤਫਾਕਨ, ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਨੇ ਹੋਰ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਜਿੱਠਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਸਾਰਣੀਬੱਧ ਕਾਲਮ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ: -

ਪੂਰਵ-ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ-ਆਰਟੀਕਲ 19(2)	ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ - ਆਰਟੀਕਲ 19(2)
(2) ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਏ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮਾਣਹਾਨੀ, ਨਿੰਦਿਆ, ਮਾਣਹਾਨੀ, ਅਪਮਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।	(2) ਧਾਰਾ () ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਏ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕੇਗਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਉਪ ਧਾਰਾ

19. ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 (1) (ਏ) ਨੇ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਧਾਰਾ (2) ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੋਧੇ ਹੋਏ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਭਾਵ ਕਿ ਸੋਧਿਆ ਹੋਇਆ ਖੰਡ (2) ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

20. ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਸੋਧੀ ਹੋਈ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ 'ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ' ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਟੈਸਟ ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ

ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਝ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਵੀ. ਜੀ. ਰੋ[47] ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਖੋਜ ਲਈ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਪੀਪਲਜ਼ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸੁਸਾਇਟੀ' ਵਜੋਂ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਇੱਕ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੂੰ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਗਠਨ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਸੋਧ ਐਕਟ, 1908 ਦੀ ਧਾਰਾ 15 (2) (ਬੀ) ਨੂੰ ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਸੋਧ (ਮਦਰਾਸ) ਐਕਟ, 1950 ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਟੈਸਟ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧਤ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈਃ -

"23. ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ ਕਿ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਟੈਸਟ, ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕਾਨੂੰਨ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਮੂਰਤ ਮਿਆਰ, ਜਾਂ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਆਮ ਪੈਟਰਨ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਅੰਡਰਲਾਈਂਗ ਉਦੇਸ਼, ਬੁਰਾਈ ਦੀ ਹੱਦ ਅਤੇ ਤਤਕਾਲਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਅਸੰਤੁਲਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਸਥਿਤੀਆਂ, ਸਭ ਨੂੰ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਕਾਰਕਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਧਾਰਨਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਜੱਜਾਂ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨਕ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਸੀਮਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਸੰਜਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਲਈ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

21. ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੇਸ਼ ਨੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਚੀਕਾਂ ਵੇਖੀਆਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੰਕੀਰ੍ਣ ਰੁਝਾਨਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜ ਤੋਂ, ਆਪਣੇ ਬਦਤਮੀਜ਼ ਸਿਰ ਦਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਤੰਬਰ-ਅਕਤੂਬਰ, 1961 ਵਿੱਚ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ, ਜਾਤੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਲੱਭਣ ਲਈ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਸੰਮੇਲਨ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

[47] (1952) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 410

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਖੇਤਰੀਵਾਦ, ਭਾਸ਼ਾਵਾਦ ਅਤੇ ਸੰਕੁਚਿਤ ਮਾਨਸਿਕਤਾ। ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1962 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ 1962 ਵਿੱਚ ਚੀਨ-ਭਾਰਤ ਯੁੱਧ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਖੇਤਰਵਾਦ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਮੇਟੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੋਧਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ, ਅਰਥਾਤ, (i) ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਤਾਂ ਜੋ "ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ; ਅਤੇ (ii) ਤੀਜੀ ਅਨੁਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਹੁੰ ਜਾਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ 8 ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ। 1963 ਤੱਕ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ "ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਗੇ"। ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਨੇ ਸਹੁੰ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ "ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਸੰਸਦ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਲਈ ਹਰੇਕ ਉਮੀਦਵਾਰ, ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਹਰੇਕ ਚਾਹਵਾਨ ਅਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ"-ਇਸ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ-"ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹੁੰ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। .. .. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸੋਧ) ਐਕਟ, 1963 ਦੁਆਰਾ, "ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ" ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਅਧਾਰ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

22. ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਓ ਹੁਣ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1

23. ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੋਜ਼ਰ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਗਏ ਆਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ

24. ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਭਾਗ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਨਿਆਂਇਕ ਇਤਿਹਾਸ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਹੁਣ ਗਿਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਗਏ ਹਨ। ਨਵੰਬਰ, 1949 ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਤੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਪ-ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਖਰੜਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ 1949 ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ (i) ਬਦਨਾਮੀ; (ii) ਬਦਨਾਮੀ; (iii) ਮਾਣਹਾਨੀ; (iv) ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

(v) ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ; ਅਤੇ (vi) ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਸੁੱਟਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

25. ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ 16ਵੀਂ ਸੋਧ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, (i) ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤ; (ii) ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ; (iii) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧ; (iv) ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ; (v) ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ; (vi) ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ; (vii) ਮਾਣਹਾਨੀ; ਅਤੇ (viii) ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

26. ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਠ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, (i) ਵਿਅਕਤੀਆਂ (ii) ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹਾਂ (iii) ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਰਗਾਂ (iv) ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ (v) ਅਦਾਲਤ (vi) ਰਾਜ ਅਤੇ (vii) ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਹ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ/ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ/ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈਃ

ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਅਧੀਨ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਾਰਣੀ

ਮੁਫਤ ਭਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ	ਆਰਟੀਕਲ 19(2) ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਯੋਗ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ	ਵਿਅਕਤੀ/ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ
ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 117 ਜਨਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਦਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਣਾ ਇਸ ਧਾਰਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜੋ ਕਨੂੰਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ| ਵਿਆਖਿਆ: ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪਲੇਕਾਰਡ ਚਿਪਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਸੰਪਰਦਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲਈ ਭੜਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਲੂਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਪਰਦਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ। ਏ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੈ| ਅਨੁਭਾਗ	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ	ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ
ਆਈਪੀਸੀ ਦੇਸ਼ਧ੍ਰੋਹ ਦੀ ਧਾਰਾ 124ਏ	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	ਰਾਜ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਧਾਰਾ 153ਏ (1)(ਏ) ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸ, ਭਾਸ਼ਾ, ਆਦਿ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪੱਖਪਾਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨਾ	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜਨ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।
ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 153B 1. ਦੇਸ਼, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਲਈ ਪੱਖਪਾਤੀ ਦਾਅਵੇ-	1.ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ 2.ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 3. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	1.ਰਾਸ਼ਟਰ 2. ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮੂਹ। ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਆਦਿ ਲਈ. ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ,
ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 171 ਸੀ 'ਤੇ ਅਣਉਚਿਤ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ	ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ/ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਰਗ
ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 228 ਨਿਆਂਇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸੇਵਕ ਲਈ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣਾ	ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ	ਅਦਾਲਤ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ।
ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 228 ਏ- ਕੁਝ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਪੀੜਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨਾ ਆਦਿ।	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀ (ਅਧੀਨ 376 ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ)- ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਨਾਬਾਲਗਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।
ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਏ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ, ਜਿਸਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗ ਦੇ ਧਰਮ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣਾ ਹੈ।	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ/ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਰਗ
ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 298- ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ, ਆਦਿ ਬੋਲਣਾ। ਆਈਪੀਸੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 351ਹਮਲੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਥਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਆਖਿਆ ਭਾਗ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਆਖਿਆ: ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਬਦ ਹਮਲੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸਦੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਰਥ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਜਾਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਮਲੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	ਵਿਸ਼ਵਾਸ/ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ/ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਰਗ। ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਫੋਰਸ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ।

ਆਈ.ਪੀ.ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 354- ਉਸ ਨਾਲ ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਔਰਤ ਨਾਲ ਹਮਲਾ ਕਰਨਾ ਨੋਟ: ਹਮਲੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 3. ਮਾਣਹਾਨੀ	ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।
IPC ਜਿਨਸੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 354A (ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਿਨਸੀ ਰੰਗ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ)।	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 3. ਮਾਣਹਾਨੀ	ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਰੱਖਿਆ.
ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 354 ਸੀ	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 3. ਮਾਣਹਾਨੀ	ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਰੱਖਿਆ.
ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 354 ਡੀ- ਪਿੱਛਾ ਕਰਨਾ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 354 ਈ- ਸੈਕਸਟੋਰਸ਼ਨ	1. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 2. ਮਾਣਹਾਨੀ 1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 3. ਮਾਣਹਾਨੀ	ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਰੱਖਿਆ. ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।
ਆਈਪੀਸੀ ਹਮਲੇ ਦੀ ਧਾਰਾ 355 ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸ਼ਕਤੀ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੰਭੀਰ ਉਕਸਾਉਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ। ਨੋਟ: ਹਮਲੇ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 3. ਮਾਣਹਾਨੀ	ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।
ਆਈਪੀਸੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 383 (ਧਾਰਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿੱਚ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੀ ਧਮਕੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰੋ ਉਦਾਹਰਣ: ਧਮਕੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ Z ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦਾਇਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ Z ਉਸਨੂੰ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ Z ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲਈ ਉਕਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਏ ਨੇ ਜਬਰੀ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਈਪੀਸੀ ਲੁੱਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 390 ਨੋਟ: ਹਰ ਡਕੈਤੀ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਚੋਰੀ ਜਾਂ ਫਿਰੌਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।	1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ 1. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ/ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ। ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ/ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।
ਆਈਪੀਸੀ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 499 ਮਾਣਹਾਨੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ IPC ਦੀ ਧਾਰਾ 504 ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ।	ਮਾਣਹਾਨੀ 1.ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ 2. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ 3. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ.

ਆਈਪੀਸੀ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 505(1)(ਬੀ) ਜਨਤਾ ਲਈ ਡਰ ਜਾਂ ਅਲਾਰਮ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ 2. ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ 3. ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਨਤਾ	2. ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ 3. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ	ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰੋ।
ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 505(1)(c)- ਬਿਆਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਰਗ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ ਹੈ।	ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ	ਵਰਗ/ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਲੋਕ। ਵਰਗ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਿੰਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ।
ਆਈਪੀਸੀ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਧਾਰਾ 509, ਇਸ਼ਾਰੇ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਜਾਂ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।	1. ਮਾਣਹਾਨੀ 2. ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ	ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ.

27. ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀ (ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਰੋਕੂ) ਐਕਟ, 1989, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਰੋਕੂ ਐਕਟ, 1971 ਆਦਿ, ਜੋ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਕੁਝ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅੱਠ ਸਿਰ ਇੰਨੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਹਨ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਰਗਾਂ, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ, ਅਦਾਲਤ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਬਚਾਏ ਗਏ ਹਨ।

28. ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀ, ਸਮੂਹਾਂ/ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਰਗਾਂ, ਸਮਾਜ, ਅਦਾਲਤ, ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਆਪਕ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਜੋ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਚਾਰ ਕੋਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨਿਊਜ਼ਪੇਪਰਜ਼ (ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨਿਊਜ਼ਪੇਪਰਜ਼ (ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਨਿਊਜ਼ਪੇਪਰਜ਼ (ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ) ਲਿਮਟਿਡ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸੰਘ 49, ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ, ਜੋ ਕਿ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਨੂੰ ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਸਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੂਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ।

29. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਿਜੋਏ ਇਮੈਨੁਅਲ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ 50 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਜਾਂ ਵਿਭਾਗੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

[49] 1959 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ 12

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਾਕਤ ਵਾਲੇ "ਕਾਨੂੰਨ" ਰਾਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਜਾਂ ਵਿਭਾਗੀ ਨਿਰਦੇਸ਼। ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਉੱਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਘੁਸਪੈਠ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਰੋਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬਲਿਊ ਪ੍ਰਿੰਟ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਅਰਥ ਹੋਣ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਬੀ. ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਰੈੱਡੀ, ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਰਾਮ ਜੇਠਮਲਾਨੀ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ:

"85. ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ੱਕੀ ਬੇਨਾਮੀ ਧਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦੀ ਗਤੀ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਪਵਾਦ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਫਿਰ ਮੁੱਖ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦੇਣਗੇ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਣਚਾਹੇ ਨੁਕਸਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਕੇ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ ਕਿ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਥਾਈ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਕੈਨਨ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਅਤੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪਾਠ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰ-ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇ। ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਸੋਚੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

86. ਅਸੂਲ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਨੂੰ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਖਤਰੇ ਦੇ, ਮਨੁੱਖੀ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਦੁਆਰਾ, ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਤਰਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਪਵਾਦ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਦੀ ਸੌਖ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੁਕਮ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਰਕ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦੀਆਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਲੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੋਂ ਅਪਵਾਦ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵੱਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇਗਾ।

[50] (1986) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 615

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਮਾਜ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਪਵਾਦ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

30. ਫਿਰ, ਸਕੱਤਰ, ਸੂਚਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਮੰਤਰਾਲੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਬਨਾਮ ਕ੍ਰਿਕਟ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਆਫ ਬੰਗਾਲ 51 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਿਰਫ ਧਾਰਾ 19 ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। (2). ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ, ਰੀ 52 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇੱਕ ਤਿੰਨ-ਪੱਖੀ ਟੈਸਟ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ (i) ਪਾਬੰਦੀ ਸਿਰਫ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ; (ii) ਅਜਿਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਵਾਜਬ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ (iii) ਪਾਬੰਦੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 31. ਇਹ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅੱਠ ਸਿਰ ਸੰਪੂਰਨ ਹਨ, ਇੱਕ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ/ਨਿਆਂਇਕ ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉੱਚ ਸੀਮਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਨੋਟ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ:

ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ	ਉਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ	ਉਹ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ	ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ
ਭਾਰਤ	ਆਰਟੀਕਲ19(1)(a) ਸੰਵਿਧਾਨ ਭਾਰਤ	ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(2)	1. ਰਾਜ ਦੀਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ, 2.ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, 3.ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਬੰਧ 4.ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ, 5.ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਅਤੇ 6.ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਅਪਮਾਨ, 7.ਮਾਣਹਾਨੀ, 8. ਉਕਸਾਉਣ ਦਾ ਜੁਰਮ। ਇੱਕ

ਯੂ.ਕੇ	ਮਨੁੱਖੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ,1998 ਦੀ ਧਾਰਾ 10(1)	ਮਨੁੱਖੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ,1998 ਦੀ ਧਾਰਾ 10(2)	1. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, 2. ਖੇਤਰੀ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ, 1998 3. ਵਿਕਾਰ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ। ਸਿਹਤ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ, 14. ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਵੱਕਾਰ ਦੇਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ, 20 5. ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ, ਜਾਂ 6. ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ।
ਅਮਰੀਕਾ	ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ	ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਨਿਆਂਇਕ ਸਮੀਖਿਆ ਨੇ ਕੁਝ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ	ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰੂਪ: 1. ਰੋਥ ਬਨਾਮ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ, 354 US 476, 483 (1957) ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ 2. ਐਸ਼ਕ੍ਰਾਫਟ ਬਨਾਮ ਫ੍ਰੀ ਸਪੀਚ ਕੋਲੀਸ਼ਨ, 435 ਯੂ.ਐੱਸ. ਵਿੱਚ ਆਯੋਜਿਤ ਚਾਈਲਡ ਪੋਰਨੋਗ੍ਰਾਫੀ। 234 (2002) 3. ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਚੈਪਲਿਨਸਕੀ ਬਨਾਮ ਨਿਊ ਹੈਂਪਸ਼ਾਇਰ, 315 ਯੂ.ਐੱਸ. 568 (1942) ਅਤੇ ਵਰਜੀਨੀਆ ਬਨਾਮ ਬਲੈਕ, 538 ਯੂ.ਐੱਸ. 343, 363 (2003) ਵਿੱਚ ਫਾਈਟਿੰਗ ਵਰਡਜ਼ ਐਂਡ ਟਰੂ ਥ੍ਰੇਟ।
ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ	ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਅਨ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਹਿੱਸੇ ਅਤੇ ਸੰਜੋਗ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਵਾਲੀ ਯੂਐਨਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਾਇਆ: ਸੰਜਮ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ, ਨਾ ਕਿ richt ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ। ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਸੱਤ ਕੋਰ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭੂਮਨ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਧੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਧਿਰ ਹੈ, ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਤਕਰੇ 'ਤੇ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ (RO) ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 d 20 ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਨੁਛੇਦ 4 ਅਤੇ 5 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। 'ਤੇ ਕਲੋਨਵੈਂਸ਼ਨ	1. ਅਧੀਨ ਸੰਧੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਾ 19(3), 20: ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ICCPR ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਰਿਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ/ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਅਧੀਨ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ, ਨਸਲੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਨੂੰ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ। ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਨੇ ਆਰਟੀਕਲ 20 ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ 3 ਰਾਸ਼ਟਰਮੰਡਲ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵਾਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਖਵਾਂ ਹੈ। 2. ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਕੋਡ ਐਕਟ 1995 3. ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਾ ਐਕਟ 1975	1. ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸਾਖ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, 2. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, 3. ਪਬਲਿਕ ਆਰਡਰ, 4. ਜਨਤਕ ਸਿਹਤ, ਜਾਂ 5. ਜਨਤਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਕੋਡ ਐਕਟ, 1995 ਦੇ ਤਹਿਤ 1. ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਨੂੰਨੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧ; ਅਤੇ ਇੱਕ wav ਵਿੱਚ ਦੂਰਸੰਚਾਰ ਕੈਰੇਜ ਸੇਵਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਪਰਾਧ ਜੋ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਡਰਾਉਣ, ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਕੈਰੇਜ ਸੇਵਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਯੂਰੋਪਕਨ ਯੂਨੀਅਨ	ਆਰਟੀਕਲ 10(1), ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ, 1950	ਆਰਟੀਕਲ 10(2) ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ, 1950	1. ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਖੇਤਰੀ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸੁਰੱਖਿਆ 2. ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਵਿਗਾੜ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ 3. ਸਿਹਤ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ, 4. ਸਾਖ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, 5. ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਖੁਲਾਸਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ 6. ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ
ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦਾ ਗਣਰਾਜ	ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਿੱਲ, ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਆਰਟੀਕਲ 16 (1), 1996	ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਿੱਲ, 1 ਦੀ ਧਾਰਾ 16(2)ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ । ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦਾ ਗਣਰਾਜ। 1996	1. ਯੁੱਧ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ 2. ਉਕਸਾਉਣਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹਿੰਸਾ। 3. ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਜੋ ਨਸਲ, ਨਸਲ, ਲਿੰਗ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ । ਧਰਮ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿ ਬਣਦਾ ਹੈ,ਕਾਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣਾ, ਹਾਰਨ|

32. ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅੱਠ ਮੁੱਖ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨਃ

(i) ਵਿਅਕਤੀ-ਉਸ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ, ਵੱਕਾਰ, ਸਰੀਰਕ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ;

(ii) ਸਮਾਜ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ/ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ;

(iii) ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲਾਂ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਪਛਾਣਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਰਗ/ਸਮੂਹ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ;

(iv) ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਬੱਚੇ-ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ;

(v) ਰਾਜ-ਆਪਣੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ;

(vii) ਦੇਸ਼-ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਤੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ;

(vii) ਅਦਾਲਤ-ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ

33. ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ। ਅਦਾਲਤ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ, ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਗੇਟ-ਕੀਪਰ (ਅਤੇ ਇੱਕ ਜ਼ਮੀਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ) ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ। ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਚੇ ਹੋਏ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣਾ। ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ (i) ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ (ii) ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ਼ਨਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ

34. ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਦਾ ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਗਏ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ' ਤੇ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

35. ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ ਅੰਸ਼ਕ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ. ਐਕਸਪ੍ਰੈੱਸ ਨਿਊਜ਼ਪੇਪਰਜ਼ (ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ) ਲਿਮਟਿਡ (ਉਪਰੋਕਤ), ਕ੍ਰਿਕਟ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਆਫ ਬੰਗਾਲ (ਉਪਰੋਕਤ) ਅਤੇ ਰਾਮਲੀਲਾ ਮੈਦਾਨ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ। (ਉਪਰੋਕਤ) ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਵਾਬ ਦਿਓ ਕਿ ਕੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਏ ਗਏ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ' ਤੇ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।(2).

36. ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਹੋਰ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਕਾਲ ਪੇਪਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਕਾਲ ਪੇਪਰਜ਼ ਵਿੱਚ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰ (ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਪੰਨਾ) ਐਕਟ, 1956 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰ (ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਪੰਨਾ) ਆਰਡਰ, 1960 ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਦੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਮਰਾਠੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨੇ ਐਕਟ ਅਤੇ ਆਰਡਰ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ, (1) ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ; ਅਤੇ (2) ਵਪਾਰਕ ਪਹਿਲੂ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਵੇਗਾ।

37. ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਜੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (6) ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਐਕਟ ਅਤੇ ਆਰਡਰ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (6) ਦੁਆਰਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ।
ਪਰ ਰਾਜ ਦੀ ਉਕਤ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀਃ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

"ਇਹ ਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਏ ਪਰ ਇਹ ਰਾਜ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਉਸ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਤੁਰੰਤ ਘਟਾ ਕੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸੰਕੁਚਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (6) ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀਆਂ ਵਪਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੋਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ (3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਇਜ਼ ਹਨ (6). ਕਿਉਂਕਿ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਅਤੇ ਮਿਲ ਕੇ ਹਰੇਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। (1) ਇੱਕ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਹ ਇਸ ਉਪਬੰਧ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੂਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਮੰਨਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਆਗਿਆਯੋਗ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

38. ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ ਕਿ ਸਕਾਲ ਪੇਪਰਜ਼ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (6) ਵਿੱਚ ਲੱਭੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਾਬੰਦੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਇੱਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਉੱਤੇ ਹੈ।

39. ਸਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਅ ਨਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੀ।

ਨਾ ਹੀ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੱਥ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਿਤ ਟਕਰਾਅ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਵਰਤੋਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਟਕਰਾਅ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ।

40. ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਜਦੋਂ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਅਪਰਾਜਿਤ ਸਿੰਘ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਐਮਿਕਸ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ "ਭਾਈਚਾਰੇ" ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਬਚਾਅ ਹੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਨਮਾਨ, ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਓ ਹੁਣ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਵੇਖੀਏ। ਆਰਟੀਕਲ 51-ਏ (ਈ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਜਾਂ ਫਿਰਕੂ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਇੱਕ ਸੰਕੇਤਕ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

41. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੰਗਾਲ ਕ੍ਰਿਕਟ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਜੱਜ ਜੀਵਨ ਰੈੱਡੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇ। ਬੰਗਾਲ ਕ੍ਰਿਕਟ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 152 ਵਿੱਚ, ਜੇ. ਜੀਵਨ ਰੈੱਡੀ ਨੇ ਕਿਹਾ: "ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਹਾਈਜੈਕ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ, ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ|

42. ਬੰਗਾਲ ਕ੍ਰਿਕਟ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਜੀਵਨ ਰੈੱਡੀ ਦੀ ਰਾਏ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਇੰਡੀਆ ਰੀਅਲ ਅਸਟੇਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

43. ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਉੱਚੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ, ਇੱਕ ਦਾ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਦਾਅਵੇ ਉੱਭਰੇ ਹਨ। ਆਓ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ।

(i) ਆਰ. ਰਾਜਗੋਪਾਲ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ:

"26. ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਵਿਆਪਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ:

(1) ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਹੈ। ਇਹ "ਇਕੱਲੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ" ਹੈ। ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜਤਾ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ, ਵਿਆਹ, ਪ੍ਰਜਨਨ, ਮਾਂ ਬਣਨ, ਬੱਚੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ-ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾਯੋਗ ਜਾਂ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ। ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਬੰਧਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਥਿਤੀ ਵੱਖਰੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ।

(2) ਉਪਰੋਕਤ ਨਿਯਮ ਇਸ ਅਪਵਾਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਰਿਕਾਰਡ ਸਮੇਤ ਜਨਤਕ ਰਿਕਾਰਡ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਜਨਤਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰੈੱਸ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਦੁਆਰਾ ਟਿੱਪਣੀ ਲਈ ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਾਡੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ [ਆਰਟੀਕਲ 19 (2)] ਇਸ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ

ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਇੱਕ ਔਰਤ ਜੋ ਜਿਨਸੀ ਹਮਲੇ, ਅਗਵਾ, ਅਗਵਾ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੈ, ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ/ਮੀਡੀਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਘਟਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

(3) ਉਪਰੋਕਤ (1) ਵਿੱਚ ਨਿਯਮ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਪਵਾਦ ਹੈ-ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਜਾਂ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਲਈ, ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਉਪਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਆਚਰਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਬਿਆਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ (ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦੁਆਰਾ) ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ (ਪ੍ਰੈੱਸ ਜਾਂ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਮੈਂਬਰ) ਲਈ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਵਾਜਬ ਤਸਦੀਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੰਮ ਕੀਤਾ; ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ, ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਵੈਰ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਇੰਨਾ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ (1) ਅਤੇ (2) ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ, ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 105 ਅਤੇ 104 ਦੁਆਰਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(4) ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ, ਸਥਾਨਕ ਅਥਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਅੰਗਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ।

(5) ਨਿਯਮ 3 ਅਤੇ 4 ਦਾ ਮਤਲਬ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁਪਤ ਐਕਟ, 1923, ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰੈੱਸ ਜਾਂ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(6) ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈੱਸ/ਮੀਡੀਆ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਣ ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਜਮ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

(ii) ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ (ਪੀ. ਯੂ. ਸੀ. ਐੱਲ.) (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਚੋਣ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਰ ਲਗਭਗ ਸਹਿਮਤ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਪੀ. ਵੈਂਕਟਰਾਮਾ ਰੈੱਡੀ, ਜੇ. ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾਃ

"121. ...

...ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੱਡੇ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ..."

(iii) ਰੀ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਸ਼ੋਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ (V) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ। ਇਹ ਝੜਪ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆਃ

"11. ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਕਸਰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਨਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਪਰ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਸ਼ੋਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਜਾਂ ਮਨ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਹਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਨਕਲੀ ਯੰਤਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤਾਂ ਜੋ ਅਣਚਾਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਣਚਾਹੇ ਜਾਂ ਘਿਣਾਉਣੇ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਨਕਾਬ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ, ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਮੁਕਤ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੁਆਰਾ. ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਬਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ..."

(iv) ਰਾਮ ਜੇਠਮਲਾਨੀ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਦਿੱਤਾ:

"84. ਆਰਟੀਕਲ 32 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਲੀਗਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਣਗਿਣਤ ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਇੱਛਾ 'ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖਤਰਨਾਕ ਹਾਲਤਾਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਚੌਕਸੀ ਨਾਲ ਜਾਂਚ, ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਅਤੇ ਭੜਾਸ ਕੱਢਣਾ ਆਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਾਗਰਿਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਬਾਰੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੌਕਸ ਰਹਿਣ। ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਜਾਂਚਕਰਤਾ ਬਣਨ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦਾ ਆਦੇਸ਼, ਜਿੱਥੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਸਿਰਫ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ।

(v) ਸਹਾਰਾ ਇੰਡੀਆ ਰੀਅਲ ਅਸਟੇਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲੰਬਿਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਾ ਗਠਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਅਧੀਨ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19(2) ਅਧੀਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਪੈਰਾ 42 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀਃ

"42. ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ (ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰੈੱਸ ਸਮੇਤ) ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਰਮਿਆਨ ਟਕਰਾਅ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਅਮਰੀਕੀ ਟਕਰਾਅ ਮਾਡਲ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ' ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਵੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ) ਕਿਉਂਕਿ ਖੁੱਲ੍ਹਾਪਣ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਇੱਕ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੱਜਾਂ ਸਮੇਤ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਪੜ੍ਹਤਾਲ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤੀ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲੂ ਅਨੁਛੇਦ 19 (1) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਬਰਾਬਰ ਵਜ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਨ ਤਕਨੀਕਾਂ ਜਾਂ ਮੁੜ ਕੈਲੀਬਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਉਪਾਅ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੋਵਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ "ਮੁਲਤਵੀ ਆਦੇਸ਼" ਇੱਥੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ਤਾ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ) ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਧਾਰਾ 14 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਬਲਕਿ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਹਨ। ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜੋ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੀਜੇ ਪੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਜਾਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਹੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਪ੍ਰਤੀ ਪੱਖਪਾਤ ਦਾ ਅਸਲ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜੋਖਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਜਸਟਿਸ ਕਾਰਡੋਜੋ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ

"ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼" ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਮਿਆਦ ਲਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਨਿਰਪੱਖਤਾ (ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ) ਲਈ ਅਸਲ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਜੇ ਵਾਜਬ ਵਿਕਲਪਿਕ ਢੰਗ ਜਾਂ ਉਪਾਅ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਥਾਨ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਜਾਂ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨਾ ਉਕਤ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਨ। ਮੁਲਤਵੀ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਸਿਰਫ ਉਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿੱਥੇ ਸੰਤੁਲਨ ਟੈਸਟ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਮਿਆਦ ਲਈ ਗੈਰ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਦਾ ਹੈ। "...

(vi) ਥਲੈਪਲਮ ਸਰਵਿਸ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕ ਲਿਮਟਿਡ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਰੱਖੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਤਿਆਂ ਦੇ ਧਾਰਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵੇਰਵੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 64 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ:

"64. ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦਾ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਪਹਿਲੂ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਧਾਰਾ 8 (ਜੇ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਉਪਾਅ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਿੱਜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਜਾਂ ਹਿੱਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਵੱਡੇ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ, ਤਾਂ ਜਨਤਕ ਅਥਾਰਟੀ ਜਾਂ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗਿਰੀਸ਼ ਰਾਮਚੰਦਰ ਦੇਸ਼ਪਾਂਡੇ ਬਨਾਮ ਕੇਂਦਰੀ ਸੂਚਨਾ ਕਮਿਸ਼ਨ, (2013) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 212 ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੰਗਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਕਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 8 (1) (ਜੇ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਉੱਤੇ ਅਣਉਚਿਤ ਹਮਲਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੇ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਗੀ ਗਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ

ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਹੈ।

(vii) ਸੁਬਰਾਮਣੀਅਮ ਸਵਾਮੀ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (1) (ਓ) ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਵੱਕਾਰ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆਃ

"98. ਇੱਕ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇੱਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕੀਮਤੀ ਮੁੱਲ ਹੈ। ਲੇਖਕਾਂ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਸਮਾਜ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤਤਾ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਸੰਪਤੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹਿਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਥਾਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਲਟ ਰੁਖ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਮਰਥਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੌਤ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਵਿਲੀਅਮ ਡੌਗਲਜ਼ ਨੇ ਬਿਮਾਰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਅਤੇ ਅਸ਼ੁੱਧ ਮੱਖਣ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਵਰਗੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਵਧਾਨੀਪੂਰਵਕ ਢਾਂਚਾਗਤ ਪਿਰਾਮਿਡ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਕਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਲਈ ਗਿਰਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਮੂਰਖਤਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈਃ ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਵਿਲੱਖਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇੰਨਾ ਧਰਮੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਅਸਥਾਈ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਰਾਏ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ... "

(viii) ਆਸ਼ਾ ਰੰਜਨ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਪੀੜਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਅਜ਼ਾਦ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 61 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾਃ

"61. ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅੰਤਰ-ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਅੰਤਰ-ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਟੈਸਟ ਇੱਕੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ-ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਣ ਲਈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪੀੜਤ ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮੂਹਕ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਦਾ ਤੱਥ ਇੱਕ ਮੁੱਢਲਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਸੀਮਾਵਾਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਕਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਇੱਕੋ ਆਰਟੀਕਲ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਅੰਤਰ-ਟਕਰਾਅ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ, ਜਿਸ ਟੈਸਟ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ "ਸਰਵਉੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਤ" ਜਾਂ "ਨਿਆਂ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਜਨਤਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ" ਹੋਵੇਗਾ। ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। "ਵਰਗ ਸਨਮਾਨ" ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਕਾਸ ਯਾਦਵ ਬਨਾਮ ਯੂਪੀ ਰਾਜ, (2016) 9 ਐਸਸੀਸੀ 541: (2016) 3 ਐਸਸੀਸੀ (ਸੀਆਰਆਈ) 621] ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਪਸੰਦ ਨੂੰ ਘੱਟ ਜਾਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਔਰਤ ਦੀ ਚੋਣ ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪਸੰਦ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ "ਵਰਗ ਸਨਮਾਨ" ਜਾਂ "ਸਮੂਹ ਸੋਚ" ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਵਰਗ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜੇ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਤ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਜੋ ਜਨਤਕ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸੁਰੱਖਿਅਤ| ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਨਿਰਪੱਖ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ ਪੀੜ੍ਹਤਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦਾ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਸੇ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ "ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ" ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। "...

(ix) ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ 53 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਵਰਕਰ ਉੱਤੇ ਰੇਲਵੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਮਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) ਦੀ ਧਾਰਾ (ਏ) (ਬੀ) ਅਤੇ (ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ "ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਉਸ ਸੀਮਾ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਉਪ-ਅਨੁਛੇਦ (2) ਅਤੇ (3) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਟੈਸਟ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ।"

(x) ਭਾਰਤੀ ਜੀਵਨ ਬੀਮਾ ਨਿਗਮ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰੋ. ਮਨੁਭਾਈ ਡੀ ਸ਼ਾਹ 54 ਵਿੱਚ, ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਜਾਂ ਟਕਰਾਅ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪਰ ਸਿਨੇਮਾਟੋਗ੍ਰਾਫ ਐਕਟ, 1952 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੈਂਸਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਾਜ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲ ਉੱਠ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 23 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾਃ "ਹਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਅਨੁਸਾਰੀ ਫਰਜ਼ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1 (ਏ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਯੂ. ਐੱਸ. ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚਃ ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁੱਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਟਕਰਾਅ ਨਾ ਹੋਵੇ।

[53] (1969) 1 ਐਸਸੀਸੀ 502

[54] (1992) 3 ਐਸਸੀਸੀ 637

44. ਉੱਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਟਕਰਾਅ ਦੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਤਰਜੀਹ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

45. ਠੀਕ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ:

"ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 2

46. ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਜਾਂ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸਵਾਲ "ਦਾਅਵੇ" ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ "ਲਾਗੂ ਕਰਨਯੋਗਤਾ" ਬਾਰੇ ਹੈ।

47. ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਵਾਕਾਂਸ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦਾ "ਲੰਬਕਾਰੀ" ਜਾਂ "ਖਿਤਿਜੀ" ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਇੱਕ ਲੰਬਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ "ਇੱਕ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

48. ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਲਾਅ ਰਿਵਿ (ਵਾਲੀਅਮ 2) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਲੇਖ, "ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ 'ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ" ਵਿੱਚ। ਅੰਕ 3, 2003) ਸਟੀਫਨ ਗਾਰਡਬੌਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਰਲੈਂਡ, ਕੈਨੇਡਾ, ਜਰਮਨੀ, ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਯੂਨੀਅਨ ਵਿੱਚ ਖਿਤਿਜੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਡਿਗਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਮੁੱਦਾ 1998-55 ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

[55] ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 1993 ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਕਟ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

49. ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ, ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅੱਜ ਤੱਕ, ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਬਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਿਤਿਜੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਲੰਬਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ, ਚੋਣ ਅਤੇ ਨਿੱਜਤਾ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਖਿਤਿਜੀ ਪਹੁੰਚ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਜੋ ਦੋ-ਧਰੁਵੀ ਵਿਰੋਧੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ, 'ਵਿਅਕਤੀ ਬਨਾਮ ਸਮਾਜ' ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਸਵਾਲ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹੈ।

50. ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਰਬਉੱਚ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ, ਗੁਲਾਮੀ ਅਤੇ ਅਣਇੱਛਤ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇਰਵੀਂ ਸੋਧ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰਵੀਂ ਸੋਧ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ 'ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਬਕਾਰੀ' ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਯੂ. ਐੱਸ. ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਕੁਝ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖਿਤਿਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦੇ ਹਨ।

51. ਅਮਰੀਕੀ ਘਰੇਲੂ ਯੁੱਧ (1861-1865) ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪੁਨਰ ਨਿਰਮਾਣ ਯੁੱਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ. ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ, ਚੌਦਵੀਂ ਸੋਧ (1866-1868) ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ, 1875 ਆਇਆ। (ਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਐਕਟ ਜਾਂ ਫੋਰਸ ਐਕਟ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)। ਇਹ ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ, 1875 ਨਸਲ ਜਾਂ ਰੰਗ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰਿਹਾਇਸ਼, ਜਨਤਕ ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਥੀਏਟਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਸੀ। ਇਹ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿ ਐਕਟ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਟਲਾਂ, ਥੀਏਟਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ "ਸਿਰਫ਼ ਗੋਰਿਆਂ" ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਪੀੜ੍ਹਤਾਂ (ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਅਮਰੀਕੀਆਂ) ਨੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਟੈਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਯੂ. ਐੱਸ. ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ (ਸਾਲ 1883) ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ "ਸਿਵਲ ਰਾਈਟਸ ਕੇਸ" ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। 56 ਕਿ ਤੇਰਵੀਂ ਅਤੇ ਚੌਦਵੀਂ ਸੋਧਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਲਗਭਗ 85 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਜੋਨਸ ਬਨਾਮ ਅਲਫਰੈਡ ਐਚ. ਮੇਅਰ ਕੋ57 ਵਿੱਚ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ 42 ਯੂਐਸ ਕੋਡ § 1982 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸਦੇ ਗੋਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਰਾਸਤ, ਖਰੀਦ, ਲੀਜ਼, ਵਿਕਰੀ, ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਅਸਲ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਅਨੰਦ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ|

52. ਪਰ ਜੋਨਸ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ 20 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਯੂਐਸ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਟਕਰਾਅ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸ਼ੈਲੀ (ਸੁਪ੍ਰਾ) ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਅਮਰੀਕੀ ਪਰਿਵਾਰ (ਸ਼ੈਲੀਜ਼) ਨੇ ਇੱਕ ਖਰੀਦਿਆ ਸੀ।

[56] 109 ਯੂ.ਐੱਸ3 (1883)

[57] 392 ਯੂ.ਐੱਸ 409 (1968)

ਸੇਂਟ ਲੂਯਿਸ, ਮਿਸੂਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਲ 1911 ਦੇ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਇੱਕ ਨਸਲੀ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਗੁਆਂਢ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਧਿਰ ਸਨ। ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਨੇ ਅਫ਼ਰੀਕੀ-ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਅਤੇ ਏਸ਼ੀਆਈ-ਅਮਰੀਕੀਆਂ ਨੂੰ 50 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਇਦਾਦ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਵਿਕਰੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਮਿਸੂਰੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਨਸਲੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਨੇਮ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ। ਪਰ ਯੂ.ਐੱਸ. ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਚੌਦਵੀਂ ਸੋਧ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਧਾਰਾ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

53. ਫਿਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਬਨਾਮ ਸੁਲੀਵਾਨ 58 ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਆਇਆ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮੌਂਟਗੋਮੇਰੀ, ਅਲਾਬਾਮਾ ਵਿੱਚ ਸਿਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇੱਕ ਪੇਡ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਊਯਾਰਕ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਿਊਰੀ ਨੇ ਹਰਜਾਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਅਤੇ ਅਲਾਬਾਮਾ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਯੂ. ਐੱਸ. ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਉਲਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਜਿਸ ਨੇ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਸਲ ਦੁਰਭਾਵਨਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਆਚਰਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਝੂਠ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਨੇ ਮੁਦਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

54. ਅਮਰੀਕੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ 'ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਬਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ' ਤੋਂ 'ਹਰੀਜੱਟਲ ਪਹੁੰਚ' ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

55. ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ (ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ) ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਬਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਆਇਰਿਸ਼ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਦੇ ਉਲਟ ਪਾਸੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 40 "ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ" ਦੇ ਅਧਿਆਇ ਅਧੀਨ ਨਿੱਜੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 40 ਦੇ ਉਪ-ਆਰਟੀਕਲ (3) ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਦੋ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਰਥਾਤ (1) ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ; ਅਤੇ (2) ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨਾ।

56. ਆਇਰਿਸ਼ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 40 ਦੇ ਉਪ-ਆਰਟੀਕਲ (3) ਦੀ ਦੂਜੀ ਧਾਰਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਰਾਜ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ।

[58] 376 ਯੂਐਸ 254 (1964)

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਦੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਵਿਅਕਤੀ, ਚੰਗੇ ਨਾਮ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

57. ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਇਰਿਸ਼ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਗਾਉਣ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਇਰਿਸ਼ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ, ਲਿੰਗ ਭੇਦਭਾਵ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਆਇਰਿਸ਼ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਜੌਹਨ ਮੇਸਕੇਲ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 40.6.1 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ. ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਕੁਝ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਅਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਰਤ 'ਤੇ ਮੁੜ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ। ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਉਸਨੇ ਕੰਪਨੀ ਉੱਤੇ ਹਰਜਾਨੇ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਦਿਆਂ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਕ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ, ਆਇਰਿਸ਼ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ' ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੁਦਈ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

58. ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਗਣਰਾਜ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ, 1996 ਵੀ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 8.2 ਕਹਿੰਦੀ ਹੈਃ "ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿੱਲ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ ਜੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਇਹ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ।

59. ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੈਕਸ਼ਨ 8.2 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਉਹ ਸੈਕਸ਼ਨ 8.3 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ. ਉਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਃ

"8. ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ.....

3. ਜਦੋਂ ਉਪ-ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿੱਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਅਦਾਲਤ-

ਓ. ਬਿੱਲ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਅਤੇ

ਅ. ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਿਯਮ ਵਿਕਸਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਸ਼ਰਤੇ ਕਿ ਸੀਮਾ ਧਾਰਾ 36 (1) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ।

60. ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 9 ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਲਾਭ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 9.3 ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਸਲ, ਲਿੰਗ, ਲਿੰਗ, ਗਰਭ ਅਵਸਥਾ, ਵਿਆਹੁਤਾ ਸਥਿਤੀ, ਨਸਲੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਮੂਲ, ਰੰਗ, ਜਿਨਸੀ ਰੁਝਾਨ, ਉਮਰ, ਅਪਾਹਜਤਾ, ਧਰਮ, ਜ਼ਮੀਰ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਸਭਿਆਚਾਰ, ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਜਨਮ ਸਮੇਤ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ' ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 9.3 ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ 9.4 ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੇਠ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ। ਸੈਕਸ਼ਨ 9.4 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈਃ

“9. ਬਰਾਬਰੀ.....

4. ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ' ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। (3). ਅਣਉਚਿਤ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਜਾਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

61. ਫਿਰ, ਸੈਕਸ਼ਨ 10 ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਇਹ ਇੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੈਕਸ਼ਨ 10 ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ"।

62. ਅਪ੍ਰੈਲ 1994 ਤੋਂ ਫਰਵਰੀ 1997 ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ, ਜਦੋਂ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਗਣਰਾਜ ਦਾ ਅੰਤਰਿਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੀ, ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਡੂ ਪਲੇਸਿਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਡੀ ਕਲਰਕ ਅਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ 59 ਵਿੱਚ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮਾਨਹਾਨੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇੱਕ ਏਅਰਲਾਈਨ ਕੰਪਨੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਏਅਰਲਾਈਨ ਨੂੰ ਯੂ.ਐਨ.ਆਈ.ਟੀ.ਏ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਸਪਲਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। (ਅੰਗੋਲਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਈ ਨੈਸ਼ਨਲ ਯੂਨੀਅਨ)।ਅੰਤਰਿਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬਚਾਅ ਪੱਖ-ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਇੱਕ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਉਠਾਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।

[59] 1996 ਜ਼ੈੱਡ.ਏ.ਸੀ.ਸੀ 10

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਟ੍ਰਾਂਸਵਾਲ ਸੂਬਾਈ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਨੇ ਦੋ ਮੁੱਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਭੇਜੇ। ਇੱਕ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਅਧਿਆਇ 3 (ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ) ਨਿਜੀ ਧਿਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਬੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਹੁਮਤ (11:2) ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਇ 3 ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਧਿਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ. ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੀ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਨ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅੰਤਰਿਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 35 (3) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ, ਅਧਿਆਇ 3 ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹਨ। ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਕੰਮ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਧਾਰਾ 35 ਦੁਆਰਾ ਲੋੜੀਂਦੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰੇ।(3).

63. ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਗਲਰ, ਜੇ. ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਸਹਿਮਤੀ ਰਾਏ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਬਹਿਸਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਜੇ. ਕ੍ਰੀਗਲਰ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਬਹਿਸ "ਲੰਬਕਾਰੀ ਬਨਾਮ ਖਿਤਿਜੀ" ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਧਿਆਇ 3 ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। "ਸਿੱਧੇ ਖਿਤਿਜੀਪਣ" ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੋਗੀਮੈਨ ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ, ਕ੍ਰੀਗਲਰ, ਜੇ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ:

"ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਮ ਸਬੰਧਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਜੋ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇੱਕ ਮਕਾਨ ਮਾਲਕ ਨਸਲ, ਲਿੰਗ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਫਲੈਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ; ਇੱਕ ਚਿੱਟਾ ਕੱਟੜ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜਾਇਦਾਦ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਕਲੱਬ ਯਹੂਦੀ, ਕੈਥੋਲਿਕ ਜਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕੇਨਰਜ਼ ਨੂੰ ਬਲੈਕਬਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇ। ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਸਟਾਫ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵਿੱਚ ਨਸਲੀ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ; ਇੱਕ ਹੋਟਲ ਮਾਲਕ ਇੱਕ ਸਮਲਿੰਗੀ ਲਈ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਇੱਕ ਚਰਚ ਇੱਕ ਖਾਸ ਰੰਗ ਜਾਂ ਵਰਗ ਦੇ ਸੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕੱਟੜਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਦਾਅਵਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਅਧਿਆਇ 3 ਠੀਕ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਬਚਾਅ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਬਚਾਅ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਨਿਰਵਿਘਨ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਰਾਜ, ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾ, ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕ ਅਤੇ ਦੁਭਾਸ਼ੀਏ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਇ 3 ਦੇ ਚਾਰ ਕੋਨਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟਣ, ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਵੇਚਣ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਵਲ ਦਾਅਵੇ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਦੋਸ਼ ਦੇ ਬਚਾਅ ਵਜੋਂ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜੋ ਉਹ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ, ਰਵਾਇਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਸਬੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਦੇ ਭੂਤ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਜੇ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੈਕਸ਼ਨ 4,7 (1) ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਅਧਿਆਇ 3 ਨਿੱਜੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਵਜੋਂ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ।

64. ਅੰਤਿਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਇਹ 4 ਫਰਵਰੀ, 1997 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ, ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾ ਕੇਸ ਖੁਮਾਲੋ ਬਨਾਮ ਹੋਲੋਮੀਸਾ 60 ਸੀ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਬੰਟੂ ਹੋਲੋਮੀਸਾ ਨੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੈਂਕ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਗਿਰੋਹ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਜਾਂਚ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਡੂ ਪਲੇਸਿਸ ਵਿੱਚ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ। (supra). ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਡੂ ਪਲੇਸਿਸ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਅੰਤਰਿਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਖੁਮਾਲੋ (ਉਪਰੋਕਤ) ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੰਤਿਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਜੋ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ ਉਹ ਪੈਰਾ 33 ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਜੋ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੀ ਹੈ। ਪੈਰਾ 33 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਃ

"[33] ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਬਿਨੈਕਾਰ ਮੀਡੀਆ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਧਾਰਕਾਂ ਵਜੋਂ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹਮਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ|

[60] (2002) ਜ਼ੈੱਡ.ਏ.ਸੀ.ਸੀ 12

ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 8 (2) ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਪਹਿਲਾ ਸਵਾਲ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦਾ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 8 (3) ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ।

65. ਇਸ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੁਮਾ ਮਸਜਿਦ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਲੇਖ ਨੰਬਰ ਅਤੇ ਹੋਰ 61 ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਤਿਅੰਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੇਦਖਲੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਸਥਿਤ ਸੀ, ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਉੱਤਮ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰੇਗਾ। (ਸੈਕਸ਼ਨ 28 and 29). ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 29 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾ ਕਰੇ। ਸੰਬੰਧਤ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਃ

"[57] ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਕੀ ਸੈਕਸ਼ਨ 29 (1) (ਏ) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਟਰੱਸਟ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਸੈਕਸ਼ਨ 8 (2) ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਆਮ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਐੱਮ. ਈ. ਸੀ. ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਚਰਚਾ ਤੋਂ, ਇਸ ਫਰਜ਼ ਦਾ ਰੂਪ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟਰੱਸਟੀ ਉੱਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਟਰੱਸਟ ਉੱਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਮੁੱਢਲੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਮੁੱਢਲੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਐੱਮ. ਈ. ਸੀ. 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਟਰੱਸਟ ਉੱਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਐੱਮ. ਈ. ਸੀ. ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਵਜੋਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ। ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 14 (1) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲ ਸਿਰਫ ਐੱਮ. ਈ. ਸੀ. ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

[58] ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪਾਰਟ ਚੇਅਰਪਰਸਨਃ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਗਣਰਾਜ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਮੁੜ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ

[61] (ਸੀ.ਸੀ.ਟੀ 29/10) [2011] ਜ਼ੈੱਡ.ਏ.ਸੀ.ਸੀ 13; 2011 (8) ਬੀ.ਸੀ.ਐਲ.ਆਰ. 761 (ਸੀ.ਸੀ)

ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਅਧਿਕਾਰ (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ) ਨੂੰ ਗਲਤ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਦੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ' ਤੇ, ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਉਪਾਅ ਕਰਕੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 8 (2) ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿੱਜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣਾ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿੱਲ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਧਿਰ ਉੱਤੇ ਥੋਪਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅਨੰਦ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਕਮੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ 'ਤੇ ਵੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹਮਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

66. ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1951 ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਿਰਫ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਯੂਰਪੀਅਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸਾਰੇ ਘਰੇਲੂ ਉਪਚਾਰ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਯੂਰਪੀਅਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਔਸਤਨ ਪੰਜ ਸਾਲ ਲੱਗ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਔਸਤਨ, ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ 30,000 ਪੌਂਡ ਸੀ, ਇੱਕ ਵ੍ਹਾਈਟ ਪੇਪਰ 1997 ਵਿੱਚ "ਅਧਿਕਾਰ ਘਰ ਲਿਆਏ ਗਏ" ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਦੀ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ, 1998 ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ 2.10.2000 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਹੋਇਆ (ਸੰਯੋਗ ਨਾਲ ਗਾਂਧੀ ਜੈਅੰਤੀ ਦਿਵਸ)।

ਇਸ ਐਕਟ ਨੇ ਘਰੇਲੂ ਕਾਨੂੰਨ, ਯੂਰਪੀਅਨ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸਟ੍ਰਾਸਬਰਗ ਵਿੱਚ ਯੂਰਪੀਅਨ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਾ ਪਵੇ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ।

67. ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਡਗਲਸ ਬਨਾਮ ਹੈਲੋ ਲਿਮਟਿਡ 62 ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਮੈਗਜ਼ੀਨ 'ਓਕੇ" ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਇੱਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਜੋੜੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਰਿਸੈਪਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਦਿਨ, ਕੁਝ ਪਪਰਾਜ਼ੋ ਨੇ ਸਥਾਨ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਲੈ ਗਏ ਸਨ।

62 [2001] ਕਿਊ.ਬੀ 967

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਅਣਅਧਿਕਾਰਤ ਫੋਟੋਆਂ ਜੋ ਸੰਭਾਵਿਤ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਅਰਥਾਤ ਹੈਲੋ ਲਿਮਟਿਡ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ (ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਗਜ਼ੀਨ)। ਠੀਕ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਅਗਲੇ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਤਸਵੀਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ! ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੋਰਟ ਆਫ਼ ਅਪੀਲ (ਸਿਵਲ ਡਿਵੀਜ਼ਨ) ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾਃ

"49. ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਈਸੀਟੀਐੱਚਆਰ ਨੇ ਮੈਂਬਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਣਉਚਿਤ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨਤੀਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗੀ।

50. ਕੁਝ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਵਰਗੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਰ ਵਿਲੀਅਮ ਵੇਡ, ਵੇਡ ਅਤੇ ਫੋਰਸਿਥ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਾਨੂੰਨ (8 ਵੀਂ ਐਡੀਸ਼ਨ) ਵਿੱਚ। ਪੀ 983, ਅਤੇ ਜੋਨਾਥਨ ਮੋਰਗਨ, ਗੋਪਨੀਯਤਾ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵਃ "ਹੈਲੋ" ਟ੍ਰਬਲ (2003) ਸੀ. ਐਲ. ਜੇ. 443 ਵਿੱਚ, ਦਲੀਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ ਨੂੰ 'ਪੂਰਾ, ਸਿੱਧਾ, ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ' ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।

....

102. ਇਸ ਪੜ੍ਹਾਅ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਿੱਟੇ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਕਰਨ ਲਈਃ ਓ. ਕੇ. ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨਾ! ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਕਿ ਡਗਲਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਪਨੀਯਤਾ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਡਗਲਸ ਦੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦਾ ਸੀ।

68. ਐਕਸ ਬਨਾਮ ਵਾਈ63 ਵਿੱਚ, ਕੋਰਟ ਆਫ਼ ਅਪੀਲਜ਼ ਨੇ ਇੱਕ ਕਰਮਚਾਰੀ ਐਕਸ ਦੇ ਕੇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜਨਤਕ ਬਾਥਰੂਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਜਿਨਸੀ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਲਈ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ X ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ। ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਣ 'ਤੇ, ਮਾਲਕ ਵਾਈ ਨੇ ਐਕਸ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਸੁਣਵਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਰਖਾਸਤਗੀ ਨੂੰ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਜੋਂ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਧਿਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਬਰਖਾਸਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀਃ

63 [2004] ਈ.ਡਬਲਿਊ.ਸੀ.ਏ ਸੀ.ਆਈ.ਵੀ 662

"55. ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 8 ਅਤੇ 14 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ।

(1) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸੈਕਸ਼ਨ ਸੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 8 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਬੰਧਾਂ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਟ੍ਰਾਸਬਰਗ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਗਾਉਣ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(2) ਜੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਤੱਥ ਅਨੁਛੇਦ 8 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਿਨਸੀ ਰੁਝਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

(3) ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜਿਨਸੀ ਰੁਝਾਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਜਿਨਸੀ ਜੀਵਨ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (ਵੇਖੋ ਏ.ਡੀ.ਟੀ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਕੇ [2000] 2 ਐਫ.ਐਲ.ਆਰ 697) ਅਤੇ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਵਿਤਕਰੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ. ਆਰਟੀਕਲ 8.1 ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 8.2 ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।"

69. ਪਲੈਟਫਾਰਮ "ਆਰਜ਼ਟੇ ਫਰ ਦਾਸ ਲੇਬੇਨ" ਬਨਾਮ ਆਸਟਰੀਆ64 ਵਿੱਚ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਸਵਾਲ ਉੱਠਿਆ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। 28 ਦਸੰਬਰ 1980 ਨੂੰ, ਗਰਭਪਾਤ ਵਿਰੋਧੀ ਐਨ. ਜੀ. ਓ. "ਆਰਜ਼ਤੇ ਫਰ ਦਾਸ ਲੇਬੇਨ" (ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਡਾਕਟਰ) ਨੇ ਸਟੈਡਲ-ਪੌਰਾ ਵਿੱਚ ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਦੇ ਕਲੀਨਿਕ ਵੱਲ ਇੱਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਮਾਰਚ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ। ਕਈ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ ਪਹਾੜੀ ਵੱਲ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ। ਸਮਾਰੋਹ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੰਗਾ-ਨਿਯੰਤਰਣ ਇਕਾਈਆਂ-ਜੋ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ-ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਇੱਕ ਘੇਰਾ ਬਣਾਇਆ। ਅੰਡੇ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਫੜੇ ਗਏ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਨੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਨੇ 13 ਸਤੰਬਰ 1982 ਨੂੰ ਯੂਰਪੀਅਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 9 (ਜ਼ਮੀਰ ਅਤੇ ਧਰਮ) 10 (ਸਮੀਕਰਨ) 11 (ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ) ਅਤੇ 13 (ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਾਅ) ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਯੂਰਪੀਅਨ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆਃ

[64] [1988] ਈ.ਸੀ.ਐਚ.ਆਰ 15

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

"32. ਇੱਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਜਾਂ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਜਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਭਾਗੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਡਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਹਿੰਸਾ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ; ਅਜਿਹਾ ਡਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ ਜਾਂ ਆਮ ਵਿਚਾਰਾਂ ਜਾਂ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸਮੂਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕਦਾ।
ਇਸ ਲਈ, ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਇਕੱਠ ਦੀ ਅਸਲ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਫਰਜ਼ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾਃ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਧਾਰਨਾ ਧਾਰਾ 11 ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।
(ਲੇਖ 11). ਆਰਟੀਕਲ 8 (ਆਰਟੀਕਲ 8) ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਟੀਕਲ 11 (ਆਰਟੀਕਲ 11) ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਜੇ ਲੋੜ ਹੋਵੇ (ਵੇਖੋ, ਮੁਟਾਟਿਸ ਮਿਊਟਾਂਡਿਸ, ਐਕਸ ਅਤੇ ਵਾਈ ਬਨਾਮ ਨੀਦਰਲੈਂਡਜ਼ ਦਾ 26 ਮਾਰਚ 1985 ਦਾ ਫੈਸਲਾ, ਸੀਰੀਜ਼ ਏ ਨੰਬਰ 91, ਪੀ 11, § 23) "

70. ਐਕਸ ਐਂਡ ਵਾਈ ਬਨਾਮ ਨੀਦਰਲੈਂਡਜ਼ 65 ਵਿੱਚ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਪਾਹਜ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਲਾਏ ਗਏ ਘਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ 16 ਸਾਲਾ ਕੈਦੀ ਉੱਤੇ ਜਿਨਸੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਘਰੇਲੂ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇੱਕ ਤਕਨੀਕੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੇਸ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਪੀੜਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਯੂਰਪੀਅਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੀਤੀ। ਈਸੀਐੱਚਆਰ ਨੇ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈਃ
"23. ਅਦਾਲਤ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 8 ਦਾ ਉਦੇਸ਼ (ਕਲਾ. 8) ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨਮਾਨੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈਃ ਇਸ ਮੁੱਖ ਤੌਰ' ਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਉੱਦਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨਿੱਜੀ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ (ਦੇਖੋ 9 ਅਕਤੂਬਰ 1979 ਦਾ ਆਇਰੀ ਫੈਸਲਾ, ਸੀਰੀਜ਼ ਏ ਨੰ. 32, ਪੰਨਾ 17, ਪੈਰਾ 32) ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਪਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
[65] [1985] ਈ.ਸੀ.ਐਚ.ਆਰ 4

71. "ਲੰਬਕਾਰੀ ਬਨਾਮ ਖਿਤਿਜੀ" ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪਹਿਲੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਆਓ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ।

72. ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਭਾਗ-3 ਅਨੁਛੇਦ 12 ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਸਥਾਨਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ "ਰਾਜ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

73. ਆਰਟੀਕਲ 12 ਵਿੱਚ "ਰਾਜ" ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 13 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਭਾਗ-3 ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਭਾਗ-III ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਨੁਛੇਦ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਆਦੇਸ਼ ਸਿੱਧੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੁਛੇਦ ਵੀ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹੋਣ ਲਈ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਦੋਹਰੇਪਣ ਦੇ ਦੋ ਸਮੂਹ ਹਨ ਜੋ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਨ। ਵਖਰੇਵੇਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸਮੂਹ (i) ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਅਤੇ (ii) ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਵਿਰਾਸਤ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਵਖਰੇਵਾਂ (i) ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ (ii) ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

	ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧ	"ਰਾਜ" ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧ	ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ
1.	ਆਰਟੀਕਲ 14 ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਰਾਬਰੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕਰੇ।		ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ
2.	ਆਰਟੀਕਲ 15(1) ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨਾਲ ਸਿਰਫ਼ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਤਕਰਾ ਨਾ ਕਰੇ।		ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ
3.		ਆਰਟੀਕਲ 15(2) ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਕਿਸੇ ਅਪਾਹਜਤਾ, ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਾਬੰਦੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰਤ, (1) ਦੁਕਾਨਾਂ, ਜਨਤਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟਾਂ, ਹੋਟਲਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ; ਜਾਂ (ii) ਖੂਹਾਂ, ਟੈਂਕਾਂ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਘਾਟਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਰਿਜ਼ੋਰਟ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ,	ਨਾਗਰਿਕ

4.	ਅਨੁਛੇਦ 16(1) ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਮੌਕੇ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।		ਸਿਰਫ ਨਾਗਰਿਕ
5.	ਆਰਟੀਕਲ 16(2) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ ਸਿਰਫ਼ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਲਿੰਗ, ਵੰਸ਼, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸੀ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਯੋਗ ਜਾਂ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।		ਨਾਗਰਿਕ
6.		ਧਾਰਾ 17 ਛੂਤ-ਛਾਤ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।	ਆਰਟੀਕਲ 17 ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ "ਨਾਗਰਿਕ" ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ "ਵਿਅਕਤੀ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਅਭਿਆਸ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹੈ। ਹੈ
7.		ਅਨੁਛੇਦ 19(1) ਵਿੱਚ ਛੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।	ਨਾਗਰਿਕ
8.	ਆਰਟੀਕਲ 20 ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ (i) ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੋਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ; (ii) ਇੱਕੋ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਤੇ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ; ਅਤੇ (ii) ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰ।		ਵਿਅਕਤੀ
9.		ਆਰਟੀਕਲ 21ਏ ਰਾਜ ਨੂੰ ਛੇ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।	ਵਿਅਕਤੀ
10.	ਆਰਟੀਕਲ 21ਏ ਰਾਜ ਨੂੰ ਛੇ ਤੋਂ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।		ਬੱਚੇ
11.	ਆਰਟੀਕਲ 22 ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਵਾਰਕ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।		ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਾਬਕਾ ਦੁਸ਼ਮਣ (ਧਾਰਾ 22 (3 ਦੁਸ਼ਮਣ ਪਰਦੇਸੀ ਲਈ ਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ)।
12.		ਆਰਟੀਕਲ 23(1) ਮਨੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਬੇਗਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਜਬਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।	ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ

13.		ਆਰਟੀਕਲ 24 ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੈਕਟਰੀ ਜਾਂ ਖਾਨ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ	ਬੱਚੇ
14.		ਆਰਟੀਕਲ 25(1) ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ, ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੋ	ਵਿਅਕਤੀ
15.		ਅਨੁਛੇਦ 26 ਹਰ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਗ ਨੂੰ ਚਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।	ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾ
16.	ਆਰਟੀਕਲ 27 ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਟੈਕਸ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।		ਵਿਅਕਤੀ
17.		ਅਨੁਛੇਦ 28(1) ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਰੇ ਅਧੀਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਵਾਦ ਦੇ ਨਾਲ, ਰਾਜ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।	ਵਿਅਕਤੀ
18.		ਅਨੁਛੇਦ 28(3) ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਦਿਅਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।	ਵਿਅਕਤੀ
19.		ਭਾਰਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਲਿਪੀ ਜਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਧਾਰਾ 29(1) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।	ਨਾਗਰਿਕ
20.	ਅਨੁਛੇਦ 29(2) ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤ, ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲੇ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।	ਇਹ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ	ਨਾਗਰਿਕ
21.	(1) ਧਾਰਾ 30(1) ਦੁਆਰਾ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ (ii) ਰਾਜ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 30(2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਾ ਕਰੇ।		ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਈ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ
22.		ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ "ਵਿਅਕਤੀ" ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ "ਨਾਗਰਿਕ" ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ "ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮੂਵ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਅਧੀਨ ਗਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।	ਲੇਖ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਹੀ ਹੈ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਅਤੇ ਸਭ, ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ

74. ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਦਰਸਾਏਗੀ ਕਿ ਭਾਗ-III ਦੇ ਕੁਝ ਅਨੁਛੇਦ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਗ-III ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

75. ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਅਨੁਛੇਦ 15 (2) (ਏ) ਅਤੇ (ਬੀ) 17,20 (2) 21,23,24,29 (2) ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੁਕਾਨ, ਜਨਤਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ, ਹੋਟਲ ਜਾਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਸਥਾਨ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਭਿਨੇਤਾ ਧਾਰਾ 15 (2) ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਿਰਫ ਧਰਮ, ਨਸਲ ਆਦਿ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।(a).

ਆਰਟੀਕਲ 15 (2) ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਖੂਹਾਂ, ਟੈਂਕੀਆਂ, ਨਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਘਾਟਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਰਿਜ਼ੋਰਟ ਦੇ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਤੋਂ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਹਨ।(b). ਛੂਆਛੂਤ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਪੰਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਆਰਟੀਕਲ 17 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਦੋਹਰੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 20 ਦੇ ਉਪ-ਅਨੁਛੇਦ (2) ਅਤੇ (3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪਲਬਧ ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿੱਜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦੱਸਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀ ਸਾਰਣੀ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

76. ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਿਆ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਰਾ 73 ਵਿੱਚ ਸਾਰਣੀ ਦੇ ਕਾਲਮ 2 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁਢਲੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲੰਘਣਾ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਥੱਕ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਬਦਲ ਗਈ। ਆਓ ਹੁਣ ਦੇਖੀਏ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਵੇਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆਃ

(i) ਪੀਡੀ ਸ਼ਾਮਦਾਸਾਨੀ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਆਰਟੀਕਲ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸੈਂਟਰਲ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੰਪਨੀ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਗਮਿਤ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਸੀ, ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋਵਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਕੰਪਨੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੇਅਰ ਬੈਂਕ ਦੁਆਰਾ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵੇਚੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਐਫ) ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 31 (1) (ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਪਲਬਧ ਸੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣਾ ਦਾਅਵਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਆਰਟੀਕਲ 31 (1) (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ) ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੋਸ਼ਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੀਡੀ ਸ਼ਾਮਦਾਸਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀਃ "ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ

ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸੀ? "ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ" ਸ਼ਬਦ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦੇ ਹਨ।

(ii) ਪੀਡੀ ਸ਼ਾਮਦਾਸਾਨੀ ਵਿੱਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਦੁਆਰਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਵਿਦਿਆ ਵਰਮਾ ਬਨਾਮ ਡਾ ਸ਼ਿਵ ਨਰਾਇਣ ਵਰਮਾ 66 ਵਿੱਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਧਾਰਾ 31 (1) ਅਤੇ ਧਾਰਾ 21 ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਹਮਲੇ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਿੱਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(iii) ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਭਗਤਰਾਮ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਰਘੂਵੰਸ਼ੀ 67 ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਸਵਾਲ ਉੱਠੇ। ਸਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਗਮ ਦਾ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਿਗਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਅਤੇ 16 ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਗਮ ਅਨੁਛੇਦ 12 ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਪਰ ਸਹਿਮਤ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਮੈਥਿਊ, ਜੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਜ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਗਰਜ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਮਾਰਸ਼ ਬਨਾਮ ਅਲਾਬਾਮਾ 68 ਵਿੱਚ ਯੂਐਸ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਯਹੋਵਾਹ ਦਾ ਗਵਾਹ ਸੀ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਾਲੇ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਕਸਬੇ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਰਚੇ ਵੰਡਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਵਾਲ ਵਿੱਚ ਜਾਇਦਾਦ ਨਿੱਜੀ ਸੀ, ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕ ਕਸਬੇ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਨਿਗਮ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਾਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਕੇ. ਕੇ. ਮੈਥਿਊ, ਜੇ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆਃ

"95. ਪਰ ਇਹ ਵਾਧਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਸਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਆਪਣੇ ਕੇਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

[66] ਏ.ਆਈ.ਆਰ 1956 ਐਸ.ਸੀ 108

[67] (1975) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 421

[68] 326 ਯੂ.ਐੱਸ 501 (1946)

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਫੋਰਸ, ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਰਵਾਈ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੀਮਾ ਸੈੱਟ ਕਰੋ. ਆਰਟੀਕਲ 13 (2) ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏਗਾ ਜੋ ਭਾਗ 3 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ ਜੋ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਮਲਾ, ਆਮ ਤੌਰ' ਤੇ ਬੋਲਣਾ, ਆਰਟੀਕਲ 13(2) ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਜਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਅਸਮਰਥਿਤ ਗਲਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਨੁਛੇਦ 17, 23 ਅਤੇ 24 ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪਾਅ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

(iv) ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਰਾਈਟਸ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 24 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਹਰੇਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇੱਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਵਧਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਕਿ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 17,23 ਅਤੇ 24 ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਪੂਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(v) ਐੱਸ. ਰੰਗਰਾਜਨ (ਉਪਰੋਕਤ) ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਮਦਰਾਸ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਇੱਕ ਤਮਿਲ ਫੀਚਰ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ 'ਯੂ' ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਰਾਖਵਾਂਕਰਨ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ। ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸੰਗਠਨ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਫਿਲਮ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਰਾਖਵੀਂਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚੀ ਹੈ।

ਇਹ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਸਟੈਂਡ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਬਲੈਕਮੇਲ ਅਤੇ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ।

(vi) ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨੀਲਾਬਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ (1) ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਛੋਟ ਦੀ ਰਾਜ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਲਾਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ, ਜੋ ਕਿ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ; ਅਤੇ (2) ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਜਿਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਛੋਟ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਫਰਕ ਕੀਤਾ। ਪੈਰਾ 34 ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਏ. ਐਸ. ਆਨੰਦ, ਜੇ. ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਰ ਸਹਿਮਤ ਰਾਏ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀਃ -

"34. ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਣਉਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਅਧੀਨ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਮਿਸਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵਜੋਂ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਰਾਹਤ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਅਣਉਚਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਸਖਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ ਜਨਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੱਭਿਅਕ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਜਾਂ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ "ਮੁਆਵਜ਼ਾ" ਦੇ ਕੇ ਰਾਹਤ ਨੂੰ ਢਾਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਜਨਤਕ ਗਲਤੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜਨਤਕ ਫਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪਰ ਜਨਤਕ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ 'ਵਿੱਤੀ ਸੋਧਾਂ' ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਾ ਕਰਨ ਲਈ। ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਆਪਣੇ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿੱਤੇ ਗਏ 'ਮਿਸਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ' ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹਤ ਧਿਰ ਨੂੰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ।

(vii) ਲਖਨਊ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ ਬਨਾਮ ਐਮ. ਕੇ. ਗੁਪਤਾ 69 ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਾਰਨ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਸੱਟ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ।

(viii) ਬੋਧਿਸੱਤਵ ਗੌਤਮ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕ ਕਾਲਜ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਨੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 312,420,493,496 ਅਤੇ 498-ਏ ਤਹਿਤ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਲੈਕਚਰਾਰ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਲਈ ਧਾਰਾ 482 ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਤਹਿਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਲੈਕਚਰਾਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਐਸ. ਐਲ. ਪੀ. ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਬਲਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਨੋਟਿਸ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਪੱਖ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਰਹਿਣ ਦੌਰਾਨ ਵਾਜਬ ਮਹੀਨਾਵਾਰ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਮਾਸਿਕ ਅੰਤਰਿਮ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੋ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਆਰਟੀਕਲ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਅਰਥਾਤ ਦੋਸ਼ੀ)।ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਚੇਅਰਮੈਨ, ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਚੰਦਰੀਮਾ ਦਾਸ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ) ਅਤੇ ਹੋਰ[70] ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

[69] (1994) 1 ਐਸਸੀਸੀ 243

[70] (2000) 2 ਐਸਸੀਸੀ 465

(ix) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਐਮਿਕਸ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਰਜਾਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਐੱਮ. ਸੀ. ਮਹਿਤਾ ਬਨਾਮ ਕਮਲ ਨਾਥ 71 ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇੱਕ ਕਲੱਬ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਲੀਜ਼ 'ਤੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜੰਗਲ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ' ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਦੀ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ। ਵੇਲੋਰ ਸਿਟੀਜ਼ਨਜ਼ ਵੈਲਫੇਅਰ ਫੋਰਮ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 72 ਵਿੱਚ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਕੀਤੇ ਗਏ "ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਕ ਭੁਗਤਾਨ ਸਿਧਾਂਤ" ਅਤੇ "ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ" ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਕੌਂਸਲ ਫਾਰ ਐਨਵਾਇਰੋ-ਲੀਗਲ ਐਕਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 73 ਵਿੱਚ ਵੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮੋਟਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੋਟਲ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਉਲਟਾਉਣ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ, ਮੋਟਲ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੀੜ੍ਹਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਾਂ ਜੋ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ, ਅਦਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਕੋਈ ਜੁਰਮਾਨਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਉਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ। ਮੋਟਲ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੁਰਮਾਨਾ ਅਪਰਾਧਿਕ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜੁਰਮਾਨਾ ਲਗਾਉਣਾ ਅਨੁਛੇਦ 20 ਅਤੇ 21 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜੁਰਮਾਨੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਉਕਤ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਿਸਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣ ਲਈ ਮੋਟਲ ਨੂੰ ਤਾਜ਼ਾ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਮ. ਸੀ. ਮਹਿਤਾ ਬਨਾਮ ਕਮਲ ਨਾਥ (ਫੁਟਨੋਟ ਨੰਬਰ 15 'ਤੇ ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ:- "10. ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਅਦਾਲਤ,

[71] (1997) 1 ਐਸਸੀਸੀ 388

[72] (1996) 5 ਐਸਸੀਸੀ 647

[73] (1996) 3 ਐਸਸੀਸੀ 212

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਉਦਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦੁਆਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣਕ ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ। ਅਦਾਲਤ ਹਰਜਾਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੰਦੇ ਸਮੇਂ "ਪੋਲੂਟਰ-ਪੇਅਜ਼ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ" ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੀ ਲਾਗਤ ਲਈ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਗਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਕ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।

(x) ਖਪਤਕਾਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ 74 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਚਿਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਰਾਜ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਸਦਾ ਉੱਦਮ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮਾਲਕ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਲਈ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਲਈ। ਅਦਾਲਤ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਐਸਬੈਸਟੋਸ ਉਦਯੋਗਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸਿਹਤ ਦੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 29 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, "... ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਆਰਟੀਕਲ 32 ਜਾਂ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਹੈ। ... ਇਹ ਰਾਜ, ਇਸ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ, ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ, ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਜਾਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਕਥਿਤ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਜਾਂ ਲਾਇਸੈਂਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਡਿਊਟੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਨਿਵਾਰਣ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਸਸਤਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ।

(xi) ਵਿਸ਼ਾਖਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ 75 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ।

[74] (1995) 3 ਐਸਸੀਸੀ 42

[75] (1997) 6 ਐਸਸੀਸੀ 241

ਕੰਮਕਾਜੀ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ, ਇੱਕ ਕਲਾਸ ਐਕਸ਼ਨ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਕੰਮਕਾਜੀ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਮਾਲਕਾਂ ਦੋਵਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਰਟੀਕਲ 14,15,19 (1) (ਜੀ) ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੰਮਕਾਜੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਾ ਕਰਨ। ਮੇਧਾ ਕੋਤਵਾਲ ਲੇਲੇ ਅਤੇ ਓਰਸ ਵਿੱਚ। ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ 76, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਿਸ਼ਾਖਾ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ ਦੇ 15 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰਾਜਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੋਧਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 44.4 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ:

"44.4 ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਉੱਦਮ/ਸੰਗਠਨ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ/ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਆਦਿ। ਵਿਸ਼ਾਖਾ [ਵਿਸ਼ਾਖਾ ਬਨਾਮ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ, (1997) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 241:1997 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. (ਸੀ. ਆਰ. ਆਈ.) 932] ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਿਧੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਜੇ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੋਸ਼ੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ/ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ ਕਥਿਤ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਾਹਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਡਰਾਉਣ-ਧਮਕਾਉਣ 'ਤੇ ਸਖ਼ਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(xii) ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਹਿੰਦੂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਗਾਰਡੀਅਨਸ਼ਿਪ ਐਕਟ, 1956 ਦੀ ਧਾਰਾ 6 (ਏ) ਅਤੇ ਗਾਰਡੀਅਨਜ਼ ਐਂਡ ਵਾਰਡਜ਼ ਐਕਟ, 1890 ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (ਬੀ) ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਨਾਬਾਲਗ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਅਣਵਿਆਹੇ ਧੀ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਐਲਾਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਤਹਿਤ ਮਾਂ ਨੂੰ "ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ" ਕੁਦਰਤੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਾਰਡਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੌਰਾਨ ਪਤੀ-ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਈ। ਔਰਤਾਂ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਸੀ. ਈ. ਡੀ. ਏ. ਡਬਲਯੂ. ਵਰਗੇ ਕੁਝ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਅਧੀਨ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ

[76] (2013) 1 ਐਸਸੀਸੀ 297

[77] (1999) 2 ਐਸਸੀਸੀ 228

ਸਮਾਨਤਾ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਅਤੇ 14 ਵਿੱਚ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ "ਬਾਅਦ" ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ "ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ"। ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੁਆਰਾ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ।

(xiii) ਇੰਡੀਅਨ ਮੈਡੀਕਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ. 78 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਆਰਮੀ ਕਾਲਜ ਆਫ਼ ਮੈਡੀਕਲ ਸਾਇੰਸਿਜ਼ ਦੀ ਦਾਖਲਾ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅੰਕਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਚੁਣੌਤੀ ਅਧੀਨ ਸੀ ਜੋ ਫੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਜੋ ਸਵਾਲ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੱਖਪਾਤੀ ਅਭਿਆਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 15 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 187 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ:

"187. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ, ਟੀਐਮਏ ਪਾਈ [(2002) 8 ਐਸਸੀਸੀ 481] ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਦੇ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਜੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਕਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੇਵਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਫੀਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਰਚਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਸਰਪਲੱਸ, ਅਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਯੋਗ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਆਰਟੀਕਲ 15 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 15 ਦੇ ਖੰਡ (2) ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਉਦੇਸ਼, ਜਦੋਂ ਆਰਟੀਕਲ 14,15,16 ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 38 ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਸਮਾਨਤਾਵਾਦੀ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰੁਤਬੇ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ, ਅਤੇ ਨਿਆਂ, ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(xiv) ਸੁਸਾਇਟੀ ਫਾਰ ਅਨਏਡਿਡ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਜ਼ ਆਫ ਰਾਜਸਥਾਨ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਐਕਟ, 2009 ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਜੀ) ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 30 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਨ।

[78] (2011) 7 ਐਸਸੀਸੀ 179

ਸੈਕਟਰ. ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਫੰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਾਖਲੇ ਦਾ 25% ਵਾਂਝੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"222. ਉਪਰੋਕਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਖਿਤਿਜੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਇਹ ਦੇਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗ਼ੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਅਹਿੰਸਾ ਦਾ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਗ਼ੈਰ-ਰਾਜ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(xv) ਜੀਜਾ ਘੋਸ਼ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ[79] ਵਿੱਚ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ, ਸੇਰੇਬ੍ਰਲ ਪਾਲਸੀ ਤੋਂ ਪੀੜ੍ਹਤ ਇੱਕ ਅਪਾਹਜ ਵਿਅਕਤੀ, ਨੂੰ ਅਪਾਹਜਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਫਲਾਈਟ ਚਾਲਕ ਦਲ ਦੁਆਰਾ ਸਪਾਈਸਜੈੱਟ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਪਟੀਸ਼ਨ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਅਸਮਾਨਤਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਉਲੰਘਣਾ ਸਮਾਨ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ:

"10. ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (ਜਵਾਬਦੇਹ 1) ਦੀ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਅਜਿਹੇ ਮਨਮਾਨੇ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਰੂਪ ਨਾਲ ਘੁੰਮਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੇਸ਼ੇ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣਾ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ-ਖ਼ਾਸਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜੋ ਅਪਾਹਜ ਹਨ। "...

[79] (2016) 7 ਐਸਸੀਸੀ 761

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਏਅਰਲਾਈਨ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਏਅਰਲਾਈਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਉੱਦਮ ਹੈ, ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

(xvi) ਜ਼ੀ ਟੈਲੀਫਿਲਮਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 80 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੀ. ਸੀ. ਸੀ. ਆਈ. "ਰਾਜ" ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਇਹ ਜਨਤਕ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪੀੜ੍ਹਤ ਧਿਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਆਮ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਲਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੈਨੇਟ ਜੇਯਾਪੌਲ ਬਨਾਮ ਐੱਸ. ਆਰ. ਐੱਮ. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 81 ਵਿੱਚ "ਡੀਮਡ ਟੂ ਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ" ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ "ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਾਂ" ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

77. ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਸ-ਦਰ-ਕੇਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਖਿਤਿਜੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਐੱਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ। ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾਃ

"397. ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਇਸ ਸਮਝ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂਃ ਕਿ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ-ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਅੰਤਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਫੋਰਮ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਖਿਤਿਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਆਮ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ "ਰਾਜ" ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਤ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਾਅ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

[80] (2005) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 649

[81] (2015) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 530

ਐਬਸਟਰੈਕਟ ਇਕਾਈ, ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਛਾਣਯੋਗ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ। ਕਿਸੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਭਿਨੇਤਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇੱਕ ਆਮ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ।

398. ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਉਹ ਬੋਝ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰੂਪ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਫੋਰਮ ਹੈ।

78. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 2 ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਐੱਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ 9 ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਲਾਈਨ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏ. ਕੇ. ਗੋਪਾਲਨ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ 82 ਦੇ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਗੁਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਿਹਤ, ਵਾਤਾਵਰਣ, ਆਵਾਜਾਈ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਕਈ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 21 ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਵੀਅਨ ਬੋਸ, ਜੇ, ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਐਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਨ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਵਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। "ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ, ਅਤੇ" ਅਤੇ "ਜਾਂ" ਜਾਂ ", ਜਾਂ" ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ "ਅਤੇ" ਲਾਜ਼ਮੀ "ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖੇ ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਓ। ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੇਖੋ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਦਿਲ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰੋ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮੂਲ ਸੋਚ ਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਦਲ ਗਈ। "ਰਾਜ" ਤੋਂ "ਅਥਾਰਟੀਜ਼" ਵਿੱਚ "ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ" ਵਿੱਚ "ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਏਜੰਸੀ" ਵਿੱਚ "ਸਰਕਾਰੀ ਚਰਿੱਤਰ ਨਾਲ ਗਰੱਭਧਾਰਣ" ਤੋਂ "ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਅਨੰਦ" ਤੋਂ "ਡੂੰਘੇ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਨਿਯੰਤਰਣ" ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 2 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰਃ

[82] ਏ. ਆਈ. ਆਰ 1950 ਐਸ. ਸੀ. 27

[83] ਏ. ਆਈ. ਆਰ 1951 ਐਸ. ਸੀ. 301

[84] ਆਰ. ਡੀ. ਸ਼ੈੱਟੀ ਬਨਾਮ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਅਥਾਰਟੀ (1979) 3 ਐਸਸੀਸੀ 489

[85] ਅੰਡੀ ਮੁਕਤਾ ਬਨਾਮ ਵੀ. ਆਰ. ਰੁਦਾਨੀ (1989) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 691

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3
79 "ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਵੀ?

80. ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧੀਏ, ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ. ਆਰਟੀਕਲ 21 ਸਿਰਫ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹੈ| ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ. 3 ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ 'ਨਾਗਰਿਕ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ 'ਵਿਅਕਤੀ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

81. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਪੈਰਾ 73 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ "ਰਾਜ" ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਭਾਗ-3 ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਪੈਰੇ ਅਤੇ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਪੈਰਾ 73 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਦੋ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹਨ, (1) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰਨਾ; ਅਤੇ (2) ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਵਾਂਝੀ ਨਾ ਰਹੇ। ਆਰਟੀਕਲ 21 ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

82. ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ "ਜੀਵਨ" ਅਤੇ "ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਪਿਛਲੇ ਸੱਤ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਜਾਂ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ, ਸਿਵਾਏ ਇੱਕ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕਰਨ ਦੇ। ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ, ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਮਝ ਦੇ ਵਧਣ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ "ਜੀਵਨ ਇੱਕ ਖਾਲੀ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ" ਅਤੇ "ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਮਾਰਚਾਂ ਨੂੰ ਕਬਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਢੋਲ ਨਹੀਂ ਹਨ"।86. ਨਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇੱਕ ਮੂਰਖ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੀ ਗਈ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ।
[86] "ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਬੂਰ" ਵਿੱਚ ਐਚ ਡਬਲਯੂ ਲੌਂਗਫੈਲੋ ਤੋਂ
[87] ਮੈਕਬੇਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ ਤੋਂ

83. ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 'ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, (i) ਆਜੀਵਿਕਾ; (ii) ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਰਥਪੂਰਨ, ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਜੀਉਣ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ; (iii) ਸਿਰਫ਼ ਬਚਾਅ ਜਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ; (iv) ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਉਣ (ਅਤੇ ਮਰਨ) ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ; (v) ਭੋਜਨ, ਪਾਣੀ, ਵਧੀਆ ਵਾਤਾਵਰਣ, ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਅਤੇ ਪਨਾਹ ਆਦਿ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। (vii) ਉਹ ਸਭ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਵਿਰਾਸਤ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ; ਅਤੇ (vii) ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ "ਭੁੱਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ" ਜਾਂ "ਯਾਦ ਨਾ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ" ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲਿਆ ਹੈ।

84. ਜਦੋਂ "ਜੀਵਨ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰਫ਼ ਭੌਤਿਕ ਹੋਂਦ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੰਭਵ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਸਿਵਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਿਸ ਪਲ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਗੁਲਦਸਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੁਸਪੈਠ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਿਛਲੇ 3 ਤੋਂ 4 ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਕਾਸ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਈ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਤਾਂ ਗ਼ੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਜਨਤਕ-ਨਿਜੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਜਾਂ ਆਰਟੀਕਲ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਯੋਗਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਟੈਸਟਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ, ਆਰਟੀਕਲ 32/226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ "ਜਵਾਬਦੇਹ ਕੌਣ ਸੀ"। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ, ਜਵਾਬਦੇਹ ਦੁਆਰਾ "ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵਾਂ/ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ" ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

85. ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੋ ਵੱਖਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਮੁੱਚੇ ਦਾ ਅਟੁੱਟ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਅਰਥ ਹਨ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 3 ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਧਿਆਨ 'ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ' 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ (1)' ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ '' ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ; ਅਤੇ (2) ਇਸ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਦੋ ਪਹਿਲੂਆਂ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ, (1) ਗੈਰ-ਰਾਜ ਕਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ; ਅਤੇ (2) ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼। ਯੂਨਾਨੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਵਿੱਚ "ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਿਧਾਰਮ ਸਤਲਿੰਗੱਪਾ ਮੇਤਰੇ ਬਨਾਮ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ

[88] (2011) 1 ਐਸਸੀਸੀ 694

ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 53 ਵਿੱਚ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੋ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, (i) ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ; ਅਤੇ (ii) ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ਇਸ ਲਈ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 3 ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਦੋਵੇਂ ਓਵਰਲੈਪ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਸਕਦੇ ਹਨ।

86. ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ "ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਏ. ਕੇ. ਗੋਪਾਲਨ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕੈਦ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਸੰਜਮ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਖਰਕ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਯੂ. ਪੀ. ਰਾਜ ਵਿੱਚ "ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਸਮੀਕਰਨ ਦੀ ਸਮਝ ਵਧ ਗਈ।89 ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਡਕੈਤੀ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਯੂਪੀ ਪੁਲਿਸ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਿਸਟਰੀ-ਸ਼ੀਟ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਥਾਣੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਲਿਸ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਉਂਦੇ, ਉਸ ਦੀ ਨੀਂਦ ਵਿੱਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਹ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਖੜਕ ਸਿੰਘ (ਉਪਰੋਕਤ) ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਿਯਮ ਗੈਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੈ, ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਕਿ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕੇ ਸੁੱਬਾ ਰਾਓ, ਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਜੇ. ਸੀ. ਸ਼ਾਹ, ਜੇ ਲਈ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਿੱਜਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਏ. ਕੇ. ਗੋਪਾਲਨ ਦੀ ਇਹ ਸੋਚ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੋਈ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਸੰਜਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਜੇ. ਸੁੱਬਾ ਰਾਓ ਨੇ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵਾਂ ਆਯਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਕੇ ਸੁੱਬਾ ਰਾਓ, ਜੇ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"(31)...ਇਹ ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ "ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ" ਸਮੀਕਰਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਕੁਚਿਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇੱਕ ਅਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਸਿਰਫ ਸਰੀਰਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਸਭਿਅਤਾ ਅੱਗੇ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਅਸਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰੀਰਕ ਸੰਜਮ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਰੀਰਕ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨਿਤ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਖੱਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

[89] ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1963 ਐਸ. ਸੀ. 1295

ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਜੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਅਤੇ ਡਰ ਕੰਪਲੈਕਸਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਰੋਕਾਂ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਹਰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਦੇਸ਼ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਰਾਮ, ਸਰੀਰਕ ਖੁਸ਼ੀ, ਮਨ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਖਰੀ ਉਪਾਅ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਘਰ, ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ "ਕਿਲ੍ਹਾ" ਹੈ; ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਸ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੱਜ, ਫਰੈਂਕਫਰਟਰ ਜੇ., (1948) 338 ਯੂ. ਐੱਸ. 25 ਵਿੱਚ, ਪੁਲਿਸ ਦੁਆਰਾ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘੁਸਪੈਠ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਮਰੀਕੀ ਘਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘੱਟ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸਰੀਰਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕਬਜ਼ੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨਗੇ। ਦਰਅਸਲ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਵਿੱਚ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਾਂਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗਿਣੇ ਹੋਏ ਉਪਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ 236 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੋਹਿੰਟਨ ਨਰੀਮਨ, ਜੇ, ਨੇ ਮੁਹੰਮਦ ਆਰਿਫ਼ ਉਰਫ ਅਸ਼ਫਾਕ ਬਨਾਮ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਹੋਰ 90 ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ| ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁੱਬਾ ਰਾਓ ਅਤੇ ਜੇ. ਜੇ. ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫੈਸਲਾ ਅਖੀਰ 'ਚ ਰੁਸਤਮ ਕਾਵਾਸਜੀ ਕੂਪਰ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ 91 (ਬੈਂਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰਨ ਕੇਸ)' ਚ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਜਿੱਥੇ 11 ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਨੇ ਆਖਰਕਾਰ ਏ. ਕੇ. ਗੋਪਾਲਨ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਆਪਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ।

87. ਜੇ ਯੂ. ਪੀ. ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਕ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਮਾਨ ਨਿਯਮ ਸਨ।

[90] (2014) 9 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 737

[91] (1970) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 248

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਗੋਬਿੰਦ ਬਨਾਮ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ 92 ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ, ਪਰ ਜੱਜ ਕੇ. ਕੇ. ਮੈਥਿਊ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"25. ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ, ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੇ ਘੁਸਪੈਠ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਜਬ ਅਧਾਰ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕੋਰਵਿਨ ਦੁਆਰਾ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਵਾਕੰਸ਼ "ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

*** *** ***

27. ਘਰ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਦੋ ਸੰਭਵ ਸਿਧਾਂਤ ਹਨ ਪਹਿਲਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਸੋਚ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅਜਿਹਾ 'ਨੁਕਸਾਨ' ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।ਦੂਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਯੰਤਰਣ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਣ। ਅਜਿਹੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਸਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਉਸ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਚਿੱਤਰ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।[26 ਸਟੈਨਫੋਰਡ ਲਾਅ ਰੇਵ 1161,1187 ਦੇਖੋ]"

88. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਏ.ਕੇ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸਮਝ। ਗੋਪਾਲਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਸੰਜਮ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਨੇ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ। ਉੱਥੋਂ, ਕਾਨੂੰਨ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹਨੀ ਬਨਾਮ ਡੀ. ਰਾਮਾਰਤਨਮ, ਸਹਾਇਕ ਪਾਸਪੋਰਟ ਅਧਿਕਾਰੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 93 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਗਲੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਵੱਲ ਵਧਿਆ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਬਹੁਮਤ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ "ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦਾ ਉਹੀ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ 5ਵੀਂ ਅਤੇ 14ਵੀਂ ਸੋਧਾਂ ਦੁਆਰਾ "ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ "ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਵਿੱਚ ਦਰਜ "ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦੇ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹਨ।

[92] (1975) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 148

[93] ਏ. ਆਈ. ਆਰ 1967 ਐਸ. ਸੀ. 1836

ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਿ ਕਲਾ ਵਿੱਚ "ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। 21 ਲੋਕੋਮੋਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

89. ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਉਪਰੋਕਤ) ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਦਾ ਕੇਸ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਰਯਾਤ ਅਤੇ ਆਯਾਤ ਕੰਟਰੋਲ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲੰਬਿਤ ਜਾਂਚ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਸਮਰਪਣ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਐਕਟ, 1967 ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਸੀ।

90. ਪਾਸਪੋਰਟ ਐਕਟ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਨਕਾ ਗਾਂਧੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 94 ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ 7-ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਆਇਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

91. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਧੂਆ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਆਇਆ। 95. ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਗਠਨ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਦੀਆਂ ਖੱਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬੰਧੂਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਨ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਖੱਡਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਮੁਢਲਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੁਢਲੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧੂਆ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕੀ ਕਰਤੱਵ ਸਨ। ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਬੰਧਤ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈਃ

"9. ... ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਜਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬੰਧੂਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਖਾਣਾਂ ਦੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਚਾਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਹਰੇਕ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਨਿਆਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਰੁਤਬੇ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰੇਗੀ, ਤਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬੰਧੂਆ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਭਲਾਈ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਲਾਭਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹਨ।

[94] 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 248

[95] (1984) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 161

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਜੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬੰਧੂਆ ਕਿਰਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ (ਖਾਤਮਾ) ਐਕਟ, 1976 ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਖਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਚਿਤ ਅਤੇ ਪਤਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਖੁਦ ਦੀ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਬਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਬਲਕਿ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਚਿੰਤਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਨਿਆਂ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ..."

92. ਇਸ ਲਈ, ਤਿੰਨ ਵੱਡੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਹੋਈਆਂ, ਪਹਿਲੀ ਖੜ੍ਹਕ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ, ਦੂਜੀ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੇਨਕਾ ਗਾਂਧੀ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਬੰਧੂਆ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਵਿੱਚ। ਪਹਿਲੀ ਸਫਲਤਾ ਇਹ ਰਾਏ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੀ, ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਸੰਜਮ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸੰਜਮ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਸਫਲਤਾ ਸਤਵੰਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੇਨਕਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਆਵਾਜਾਈ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਤੀਜੀ ਸਫਲਤਾ ਬੰਧੂਆ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਦੀ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਧਾਰਾ 21 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

93. ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਏ. ਐੱਨ. ਆਰ. 96 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਨਾਗਰਿਕਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਆਲ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਚੱਕਮਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਖੁਦ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ:

"20. ਚੱਕਮਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਛੱਡਣ ਲਈ, ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋਣਗੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ

[96] (1996) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 742

ਧਮਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ; ਇਸ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਉਸ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇਗੀ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰਪੱਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਥਾਨਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਬਿਨਾਂ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਚਕਮਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। "...

94. ਸ੍ਰੀਮਾਨ 'ਐਕਸ' ਬਨਾਮ ਹਸਪਤਾਲ 'ਜ਼ੈੱਡ' 97 ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਇੱਕ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਲਾਜ ਲਈ ਹਸਪਤਾਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਜਰੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਖੂਨਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਖੂਨਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, "ਐਕਸ" ਤੋਂ ਨਮੂਨੇ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਐੱਚ. ਆਈ. ਵੀ. ਪਾਜ਼ਿਟਿਵ ਸੀ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਮਿਸਟਰ "ਐਕਸ" ਨੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਟੈਸਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਹਸਪਤਾਲ ਦੁਆਰਾ ਮਿਸਟਰ "ਐਕਸ" ਦੀ ਮੰਗੇਤਰ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਿਸਟਰ "ਐਕਸ" ਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੁਆਰਾ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਿਸਟਰ "ਐਕਸ" ਨੇ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀ ਗੁਪਤਤਾ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਹਸਪਤਾਲ ਉੱਤੇ ਹਰਜਾਨੇ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਅੰਸ਼ਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਸਟਰ "ਐਕਸ" ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸੀ, ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖੁਲਾਸੇ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਔਰਤ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ। ਪਰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਸਪਤਾਲ (ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹਸਪਤਾਲ) ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ:-

"27. ਗੁਪਤਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖਾਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਪਾਰਕ, ਵਿਆਹੁਤਾ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਡਾਕਟਰ-ਮਰੀਜ਼ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਪਾਰਕ ਹੈ, ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਡਾਕਟਰ ਨੈਤਿਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੱਚੇ ਨਿੱਜੀ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਖੁਲਾਸਾ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ "ਇਕੱਲੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ" ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।
28. ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੱਚੇ ਨਿੱਜੀ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗੁੰਝਲਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਈ,
[97] (1998) 8 ਐਸਸੀਸੀ 296

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਆਪਣੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ, ਵਿਗਾੜ ਜਾਂ ਸਿਹਤ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੀਮਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

95. ਪੰਡਿਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕਟਾਰਾ (ਉਪਰੋਕਤ) ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਰਕੁਨ ਨੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹਰੇਕ ਜ਼ਖਮੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਕਤ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਇੱਕ ਸਕੂਟਰ ਚਾਲਕ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਸੜਕ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਹਾਦਸੇ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨੇੜਲੇ ਹਸਪਤਾਲ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੈਡੀਕੋ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਪੀੜਤ ਨੂੰ 20 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸਥਿਤ ਅਧਿਕਾਰਤ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 8 ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਫਰਜ਼ ਬਾਰੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਏ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਃ-

"8. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਰਾਜ ਦੀ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੈਨਾਤ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। ਹਰ ਡਾਕਟਰ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ, ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਚਿਤ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਮੈਡੀਕਲ ਪੇਸ਼ੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾਈ ਗਈ ਸਰਵਉੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਬਚਣ/ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਪੂਰਨ, ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸਰਬਉੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜੋ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨਗੇ, ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।"

ਕਿ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪੰਡਿਤ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰਮਾਨੰਦ ਕਟਾਰਾ। ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

96. ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਸੁਚੀਤਾ ਸ਼੍ਰੀਵਾਸਤਵ ਅਤੇ ਅੰਰ ਬਨਾਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ 98 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਾਹਜ ਔਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਜਨਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ' ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੇਵਿਕਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਿੱਚ। 99, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ, ਕੈਂਪਾਂ ਜਾਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਸਬੰਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਜਨਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਬੰਧੂਆ ਮੁਕਤੀ ਮੋਰਚਾ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਕੇ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਰੇਖਾਂਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

97. ਇੰਡੀਅਨ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਐਕਟ, 1885 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 (2) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਟੈਪਿੰਗ ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ (ਪੀਯੂਸੀਐਲ) ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ 100 ਵਿੱਚ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਟੈਲੀਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਅਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਟੈਪਿੰਗ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰੇਗੀ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਤਕਨੀਕੀ ਜਾਸੂਸੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ ਆਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਚੋਲਿਆਂ/ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਅੱਜ, ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਿੱਜੀ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਟਾਸ ਲਈ ਜਾਵੇਗਾ।

98. ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਜਿਸਟਰਾਰ ਅਤੇ ਕੁਲੈਕਟਰ, ਹੈਦਰਾਬਾਦ ਅਤੇ ਅਨਰ ਬਨਾਮ ਕੇਨਰਾ ਬੈਂਕ ਅਤੇ ਹੋਰ 101 ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤੀ ਸਟੈਂਪ ਐਕਟ, 1899 ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਸੋਧ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਰਜਿਸਟਰਾਂ, ਕਿਤਾਬਾਂ, ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਰਜਿਸਟਰ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਆਦਿ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਆਰ. ਰਾਜਗੋਪਾਲ ਅਤੇ ਮੇਨਕਾ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰੇ 55 ਅਤੇ 56 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਇਆ:-

"55. ਏਪੀ ਸੋਧ ਕੁਲੈਕਟਰ ਦੁਆਰਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਕੇ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ

[98] (2009) 9 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1

[99] (2016) 10 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 726

[100] (1997) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 301

[101] (2005) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 496

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਹਿਰਾਸਤ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਘਰ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 73 ਵਿੱਚ ਦੱਸੇ ਗਏ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਅਤੇ ਧਾਰਾ 73 ਸੰਭਾਵਤ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਅਧਾਰ ਜਾਂ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਰ. ਰਾਜਗੋਪਾਲ ਕੇਸ [(1994) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 632] ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

56. ਮੇਨਕਾ ਗਾਂਧੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ (1978) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 248 ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਜੱਜਾਂ ਦੇ ਬੈਂਚ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਪੀ. ਐਨ. ਭਗਵਤੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ "ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ" ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵਿਆਪਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਾਧੂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। (ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)| ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਦਖ਼ਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਟੈਸਟਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈਃ (i) ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; (ii) ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇੱਕ ਜਾਂ ਵਧੇਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਅਤੇ (iii) ਇਸ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਟੈਸਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਟੈਸਟ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ ਵੀ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਸਹੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਮਨਮਰਜ਼ੀ, ਕਾਲਪਨਿਕ ਜਾਂ ਦਮਨਕਾਰੀ। ਜੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਆਰਟੀਕਲ 14 ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

99. ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿੱਤੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਤੀ 23-1-2014 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ 'ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ, ਆਰ.ਈ 102 ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਔਰਤ ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਸੁਓ ਮੋਟੋ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ' ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਦੋ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਲਤਾ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਯੂ. ਪੀ. 103 ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਆਨਰ ਕਿਲਿੰਗ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

[102] (2014) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 786

[103] (2006) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 475

ਅੰਤਰ-ਜਾਤੀ, ਅੰਤਰ-ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਅਰੁਮੁਗਮ ਸਰਵਾਈ ਬਨਾਮ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ 104 ਵਿੱਚ, ਜੋ ਖਾਪ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀਃ-

"16. ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਰਾਜ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਸੰਭਵ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਕਤ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਜਵਾਬ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ "ਹਾਂ" ਹੈ। ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਪਹਿਲੂ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਚੋਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧ ਰਾਜ ਦੀ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਨ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੀੜ੍ਹਤਾਂ ਦਾ ਮੁੜ੍ਹ ਵਸੇਬਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

100. ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਹਿਨੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ 105 ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਨਰ ਕ੍ਰਾਈਮ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਰੋਕਥਾਮ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਰਾਸ਼ਟਰੀ/ਰਾਜ ਕਾਰਜ ਯੋਜਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਦੰਡਾਤਮਕ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰਕ ਦੋਵੇਂ ਉਪਾਅ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਪੈਰਾ 49 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਸੋਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਹੋਵੇ ਜਿੱਥੇ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੋਣ।" ਐੱਸ. ਰੰਗਰਾਜਨ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜੋ ਇੱਕ ਸਿਨੇਮਾਟੋਗ੍ਰਾਫ ਫਿਲਮ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਹਿਨੀ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਕਿਹਾਃ -

"49. ...

ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਤੰਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਵਧੇਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।

[104] (2011) 6 ਐਸਸੀਸੀ 405

[105] (2018) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 192

ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖਾਈ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਾ।

101. ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ, ਜਸਟਿਸ ਕੇ. ਐੱਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ, "ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ।

102. ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਉਸੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਨਿਆਂ ਸਮੱਸਿਆਪੂਰਨ[106] ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦਾਸ, ਜੋ ਦੁਆਰਾ ਏ. ਕੇ. ਗੋਪਾਲਨ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਰੋਹਿੰਟਨ ਨਰੀਮਨ, ਜੇ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਆਰਿਫ਼ (ਉਪਰੋਕਤ) ਜਿੱਥੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਜੱਜ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"36. ਜੇਕਰ ਇੱਕ ਪਿਰਾਮਿਡ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਜੀਵਨ, ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ (ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ) ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਸਿਰਫ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਜਸਟਿਸ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਅਈਅਰ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਵਾਲੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਕਾਰਕ ਅਤੇ ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪੀਲ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਸੰਤੁਲਨ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਝੁਕਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 14 ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

103. ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 3 ਦਾ ਸਾਡਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਕੁਨ ਵੱਲੋਂ ਵੀ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 4

104. ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ. 4 ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ: "ਕੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਆਕਸਫੋਰਡ ਹੈਂਡਬੁੱਕ (ਦੱਖਣੀ ਏਸ਼ੀਆ ਸੰਸਕਰਣ) 2016 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲੇਖ" ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ "ਵਿੱਚ

[106] ਅਨੂਪ ਸੁਰੇਂਦਰਨਾਥ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹੈ, ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

105. ਉਪਰੋਕਤ ਸਵਾਲ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਆਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਦਲਵੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ/ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ। ਉਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

106. "ਸੰਘ" ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ 5 ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪੰਜ ਅਧਿਆਇ ਹਨ, ਜੋ (i) ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ; (ii) ਸੰਸਦ; (iii) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ; (iv) ਕੇਂਦਰੀ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ; ਅਤੇ (v) ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੰਪਟਰੋਲਰ ਅਤੇ ਆਡੀਟਰ ਜਨਰਲ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। "ਰਾਜਾਂ" ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ VI ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਛੇ ਅਧਿਆਇ ਹਨ, (i) ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਆਮ ਪ੍ਰਬੰਧ; (ii) ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ; (iii) ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ; (iv) ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਵਿਧਾਨਕ ਸ਼ਕਤੀ; (v) ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ; ਅਤੇ (vi) ਅਧੀਨ ਅਦਾਲਤਾਂ।

107. ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 74 ਅਤੇ 75 ਵਿੱਚ (i) 'ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ'; ਅਤੇ (ii) 'ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ', ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਅਨੁਛੇਦ 163 ਅਤੇ 164 ਵਿੱਚ (i) 'ਰਾਜਪਾਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ'; ਅਤੇ (ii) 'ਮੰਤਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ', ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਨੁਛੇਦ 77 ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 166 ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 78 ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 167 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

108. ਆਰਟੀਕਲ 75 (3) ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਨੁਛੇਦ 164 (2) ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।"

109. ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 77(1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਮ' ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਲਈ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨਿਯਮ ਬਣਾਏਗਾ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੀ ਵੰਡ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਧਾਰਾ 77(3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਨੁਛੇਦ 166 ਦੇ ਉਪ-ਅਨੁਛੇਦ (1) ਅਤੇ (3) ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

110. ਧਾਰਾ 78 ਅਤੇ 167 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਤੱਵ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਹਨ।
111. ਧਾਰਾ 166 (3) ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਏ ਸੰਜੀਵੀ ਨਾਇਡੂ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ 107 ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਰਾਜਪਾਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਮਾਮਲੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਰਾਜਪਾਲ ਨੂੰ ਅਨੁਛੇਦ 166 (3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਸੁਵਿਧਾਜਨਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਲਈ ਨਿਯਮ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਵੰਡਣ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਪੈਰਾ 10 ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ "ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਨਾ ਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਾਰੇ। ਪੈਰਾ 10 ਦਾ ਸੰਬੰਧਤ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈਃ
"10. ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਂਝੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਫੈਸਲਾ ਕੈਬਨਿਟ ਦੁਆਰਾ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਰੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਾਂ ਛੱਡੀ ਗਈ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਿਰ ਇੱਕ ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ। "...

112. "ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਘ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਧਾਰਾ 75 (3) ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਧਾਰਾ 164 (2) ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੋਵਾਂ ਅਨੁਛੇਦ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਲਈ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਰ ਬਿਆਨ ਨਾਲ।
113. ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵਿੱਚ108, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਸੱਤ ਮੈਂਬਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ, ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ

[107] (1970) 1 ਐਸਸੀਸੀ 443

[108] (1977) 4 ਐਸਸੀਸੀ 608

ਕਰਨਾਟਕ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੁਕਤੀ ਲਈ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਆਰਟੀਕਲ 131 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸਿਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 164 (2) ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ "ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੈ, ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ ਬੇਗ ਨੇ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀਃ

"46. ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ' ਤੇ ਬੈਠੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਜਾਂ, ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ "ਪ੍ਰਤੱਖ" ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਇੱਛਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ, ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ' ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਵੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਗਲਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ...

47. ਹਰੇਕ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਮੁੱਚੀ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਲਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤੌਰ' ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਨੀਤੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 164 (2) ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫੈਸਲਿਆਂ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਅਸਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਵਾਂ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੰਸਦੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਹਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗਲਤ ਕੰਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਮੰਤਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਯੁਕਤ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਬੂਤਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਮੁਲਾਂਕਣ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

48. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਦ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮੂਹਿਕ ਮੰਤਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਜਿਸਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਪ੍ਰਤੀ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ ਜੋ ਕਿ ਮੂਲ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵੀ ਸੀ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ, ਜਿੱਥੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪੂਰੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਜਾਂ ਰਾਜੇ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਗਲਤ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ, ਇੱਕ ਮਹਾਂਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੋ ਕਿ ਅਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਸਦਨ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ ਲਈ ਸਜ਼ਾ, ਜੋ ਕਿ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਸੀਮਤ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਦ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਉਸ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਆਮ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

114. ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਵੇਡ ਅਤੇ ਫਿਲਿਪਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਰਨਾਟਕ ਰਾਜ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ "ਸੰਸਦ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਸੰਮੇਲਨ ਦੁਆਰਾ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।"

115. ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ "50. ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਵਾਲ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਹੋਰ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ' ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰਕ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, "ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਉੱਭਰਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 75 (2) ਅਤੇ 164 (2) ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਦਾ ਦਬਾਅ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਸਦ ਜਾਂ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮਰਥਨ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

116. ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ "ਜਨਤਕ ਰਾਏ ਦਾ ਦਬਾਅ" ਹੈ।

117. ਆਰ. ਕੇ. ਜੈਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ 109 ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਕਸਟਮਜ਼, ਐਕਸਾਈਜ਼ ਅਤੇ ਗੋਲਡ ਕੰਟਰੋਲ ਅਪੀਲ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮ ਨਿਸੀ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ। ਤੁਰੰਤ, ਨਿਯੁਕਤੀ ਅਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕੁਝ ਭਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇੱਕ ਦੂਜੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।ਨਿਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਫਾਈਲ ਸੀਲਬੰਦ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਬੂਤ ਐਕਟ, 1872 ਦੀ ਧਾਰਾ 123 ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 74 (2) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ, ਜੇ. ਕੇ. ਰਾਮਾਸਾਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੰਤਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਤੇ ਗਲਤ, ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਅਤੇ ਅਸਪਸ਼ਟ ਅਰਥ ਹਨ।"
ਆਰ. ਕੇ. ਜੈਨ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰੇ 29 ਅਤੇ 30 ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

"29. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 75 (3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਚਾਲਕ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਨ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੰਸਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਬਹੁਮਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।
ਉਹ ਸੰਸਦ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹਨ। ਉਹ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿੱਚ ਨੀਤੀ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ, ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ, ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਆਮ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਜਾਂ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਵਪਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ, ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਨਿਪਟਾਰਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਠੇਕੇ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਕੰਮ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਸਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਰੱਖੇ।
[109] (1993) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 119

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

30. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 75 (3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਸੂਚੀ III ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀਆਂ ਸਹੁੰਆਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਗੁਪਤਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇਗਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਸਿਵਾਏ "ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਦੇ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ" ਲਈ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਅਧਾਰ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਨੁਮਾਨ ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਪਤਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਰਟੀਕਲ 75 (3) ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਈ ਗਈ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਤੋਂ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਦੀ ਵਿਹਾਰਕਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਪੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

118. ਆਰ. ਕੇ. ਜੈਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 33 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਲਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹਰੇਕ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਕੰਮਕਾਜ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਸਮੁੱਚਾ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਮੂਹਿਕ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਹਿਮਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਆਰ. ਕੇ. ਜੈਨ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀਃ

"33. ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਹਰੇਕ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਰ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚਰਚਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਛੱਡ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹ ਇੱਕ ਫੈਸਲਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵਿਹਾਰਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਸਰਕਾਰ ਦੋਵਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਸਮਰਥਨ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹੇਗਾ।

ਇਸ ਲਈ ਕੈਬਨਿਟ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ। ਉਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਬੋਝ ਸਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

119. ਸਕੱਤਰ, ਜੈਪੁਰ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ, ਜੈਪੁਰ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਪਲਾਟਾਂ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਹਾਊਸਿੰਗ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਜੈਪੁਰ ਵਿਕਾਸ ਅਥਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ

ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਪੈਰਾ 10 ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈਃ

"10. ਰਾਜਪਾਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਲਾਹ ਨਾਲ ਇੱਕ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਖੇਤਰਾਂ ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਹਰ ਮੰਤਰੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ' ਤੇ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਰਜਾਂ, ਕਾਰਜਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਅਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਯਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ, ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੰਤਰੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਚਰਣ ਜਾਂ ਭੁੱਲ, ਜਾਂ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਜਾਂ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਹਨ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਸੰਯੁਕਤ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਸੰਚਾਲਨ ਲਈ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਵੀ ਹਨ।

120. ਦੁਬਾਰਾ, ਪੈਰਾ 11 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆਃ

"11. ਮੰਤਰੀ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦਰਜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ, ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਧਾਰਕ ਵਜੋਂ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜ ਜਾਂ ਕਰਤੱਵ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵਾਂ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਕੁਝ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਇੱਕ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ, ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇ ਦੇ ਧਾਰਕ ਜਾਂ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਨੂੰ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਨੂੰ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਤਰਜੀਹਾਂ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜਨਤਕ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ-ਆਰਥਿਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਦੇਸ਼ ਸਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸਥਿਰਤਾ, ਪ੍ਰਗਤੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਬਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮੂਹਿਕ ਜਾਂ ਸੰਯੁਕਤ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

121. ਵਿਨੀਤ ਨਾਰਾਇਣ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ. 110 ਵਿੱਚ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਆਰਟੀਕਲ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ ਵੱਲੋਂ ਜੈਨ ਡਾਇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਖੁਲਾਸਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। "ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮਿਆਰਾਂ" ਬਾਰੇ ਲਾਰਡ ਨੋਲਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੁਝ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ, ਇਨਫੋਰਸਮੈਂਟ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਸੀਕਿਊਸ਼ਨ ਏਜੰਸੀ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਪਰ ਲਾਰਡ ਨੋਲਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਜਨਤਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ।

122. ਕਾਮਨ ਕੌਜ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਅਜੀਬ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤਤਕਾਲੀ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਗੈਸ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਖਤਿਆਰੀ ਕੋਟਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ (1996) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 530 ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤਤਕਾਲੀ ਮੰਤਰੀ ਕੈਪਟਨ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਤੀਸ਼ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧਿਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੈਟਰੋਲ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਅਲਾਟ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਬਦਨੀਤੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਹਰਜਾਨੇ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਕਾਰਨ ਦੱਸੋ ਨੋਟਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ (1996) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 593 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮਿਸਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ, ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਿਸਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਊਰੋ ਦੁਆਰਾ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਮੀਖਿਆ ਲਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ, (1999) 6 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 667 ਵਿੱਚ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਉਠਾਏ ਗਏ ਵਿਵਾਦ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਗਿਆ। ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ੀ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਨਿਯਮਾਂ ਤਹਿਤ, ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਜਾਂ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਕੰਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 'ਕਾਮਨ ਕੌਜ਼' ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 361 ਤਹਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਛੋਟ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 77 (1) ਜਾਂ 77 ਤਹਿਤ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।(2). ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 31 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ:

[110] (1998) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ 226

"31. "ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਕਲਪ ਹੈ। ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਦੇਸ਼ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੀ ਪਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। "ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨਃ ਪਹਿਲਾ ਅਰਥ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਵਿੱਚ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਮੌਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਉਸ ਸਰਬਸੰਮਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਨੀਤੀ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।

123. ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੈਰਾ 34 ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਬਣਾਇਆਃ

"34. ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਗਲਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਲਟ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

124. ਦੁਬਾਰਾ ਪੈਰਾ 36 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾਃ

"36. ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਕ੍ਰਾਊਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਸੇਵਕ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀਤਾ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੰਮਾਂ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ, ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਣਦਾਰੀ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਮ ਅਪਰਾਧਿਕ ਜਾਂ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰਾਹੀਂ ਜਾਂ ਮਹਾਂਦੇਸ਼ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਉਪਾਅ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਨਿਆਂਇਕ ਸਮੀਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੀ ਹਨ। [ਵੇਖੋਃ ਹੈਲਸਬਰੀ ਦੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ, ਚੌਥਾ ਐਡੀਸ਼ਨ, (ਰੀ-ਇਸ਼ੂ) ਵਾਲੀਅਮ। 8 (2) ਪੈਰਾ 422]

"125. ਰਾਜ (ਐੱਨ. ਸੀ. ਟੀ. ਦਿੱਲੀ) ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ[111] ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 239ਏਏ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੀਪਕ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਉਦੋਂ ਸਨ, ਨੇ ਪੈਰੇ 82 ਤੋਂ 85 ਤੱਕ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਪਰ ਸਹਿਮਤ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਡੀ. ਵਾਈ. ਚੰਦਰਚੂੜ, ਜੱਜ ਨੇ ਪੈਰਾ 318 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਵੀ ਨਜਿੱਠਿਆ।

[111] (2018) 8 ਐਸਸੀਸੀ 501

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

126. ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਤੋਂ ਜੋ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (i) ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਕਲਪ ਹੈ; (ii) ਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੰਤਰੀ ਪਰਿਸ਼ਦ ਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ (iii) ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ (i) ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ; ਅਤੇ (ii) ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਤੇ ਹਰ ਬਿਆਨ ਤੱਕ ਵਧਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

127. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਕਾਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਲਈ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ, ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਲਈ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਅਤੇ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਸੰਹਿਤਾ ਵੱਲ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਨੁਸਖੇ ਆਕਰਸ਼ਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਕ (ਆਚਰਣ) ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ, ਸਿਵਲ ਸੇਵਾਵਾਂ (ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਅਪੀਲ) ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬਰਖਾਸਤਗੀ/ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਨੁਪਾਤਕ ਟੈਸਟ, ਭਾਵ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

128. ਸ਼੍ਰੀ ਕਾਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤਰੀ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਗਲਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਚਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਕਾਲਪਨਿਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਮਲ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਬਹੁ-ਪਾਰਟੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਅਕਸਰ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ/ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵ੍ਹਿਪ ਲੈਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

129. ਛੋਟੀਆਂ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਕੁਝ ਦੇਖਿਆ ਹੈ) ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਚਾਅ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

130. ਅਸੀਂ ਵੈਸਟਮਿੰਸਟਰ ਮਾਡਲ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਵੈਸਟਮਿੰਸਟਰ ਮਾਡਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਅਸਥਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਨੇ 1945 ਦੇ ਚਰਚਿਲ ਕੇਅਰਟੇਕਰ ਮੰਤਰਾਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 2010 ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਵੇਖੀ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਕਮੇਟੀ (ਯੂ. ਕੇ.) ਦੁਆਰਾ ਸਾਲ 2014 ਵਿੱਚ "ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਭਾਵ" ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਇੱਕ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮੂਹਿਕ ਮੰਤਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 2010 ਵਿੱਚ (ਯੂ. ਕੇ. ਵਿੱਚ) ਬਣੀ ਗੱਠਜੋੜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁੱਦੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੋਣ ਲਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਰ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੇਰੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਧੀ ਲਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕੋੜ੍ਹੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਦੂਜੇ' ਤੇ, ਖਜ਼ਾਨਾ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਮਹਾਰਾਣੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

131. ਹਾਊਸ ਆਫ਼ ਕਾਮਨਜ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਮਾਈਕਲ ਐਵਰੈੱਟ ਦੁਆਰਾ "ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ" ਬਾਰੇ "ਬ੍ਰੀਫਿੰਗ ਪੇਪਰ" (ਨੰਬਰ 7755,14 ਨਵੰਬਰ 2016) ਵਿੱਚ, (i) ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ; (ii) ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੀ ਹੈ; (iii) ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀਆਂ ਸੰਮੇਲਨਾਂ; ਅਤੇ (iv) ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੇਪਰ ਜਾਰਜ III (1760-1820) ਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਤੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬ੍ਰੀਫਿੰਗ ਪੇਪਰ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਅੱਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸੰਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਕਟੋਰੀਅਨ ਸੁਨਹਿਰੀ ਯੁੱਗ ਦੌਰਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਬ੍ਰੀਫਿੰਗ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅੱਜ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਢੁਕਵੀਂ ਹੈ।

ਬ੍ਰੀਫਿੰਗ ਪੇਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇਕਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਰਿਸਰਚ ਫੈਲੋ ਬੈਰੀ ਵਿਨੇਟ੍ਰੋਬ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੰਤਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ, ਬਲਕਿ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਿੱਧੇ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਉਚਿਤ ਹੋਵੇ।

132. ਬ੍ਰੀਫਿੰਗ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚੋਂ "ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ" ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਅਧਿਆਇ 2.3 ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ:

"... ਸ਼ੇਫੀਲਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਗਵਰਨੈਂਸ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿੱਚ ਸੀਨੀਅਰ ਲੈਕਚਰਾਰ ਡਾ. ਫੇਲਿਸਿਟੀ ਮੈਥਿਊਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਨਮਾਨ "ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ" ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਅਤੇ ਅਣਗਹਿਲੀ "ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿੰਨਾ ਮਰਿਆਦਾ ਦੇ ਕਾਰਨ" ਹੈ।

ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਉਦਾਹਰਣ 2003 ਵਿੱਚ ਇਰਾਕ ਯੁੱਧ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਹਾਊਸ ਆਫ਼ ਕਾਮਨਜ਼ ਦੇ ਨੇਤਾ ਰੌਬਿਨ ਕੁੱਕ ਨੇ ਮਾਰਚ 2003 ਵਿੱਚ ਇਰਾਕ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਲੇਬਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿੱਚ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਰਾਜ ਸਕੱਤਰ ਕਲੇਅਰ ਸ਼ੌਰਟ ਨੂੰ ਮਾਰਚ 2003 ਵਿੱਚ ਫੌਜੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਤਕਾਲੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ "ਡੂੰਘੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ" ਵਜੋਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਫੈਲਿਸਟੀ ਮੈਥਿਊਜ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ "ਅਸਧਾਰਨ ਉਲੰਘਣਾ" ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਕਲੇਅਰ ਸ਼ਾਰਟ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਕੈਬਨਿਟ ਵਿੱਚ ਰਹੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੂਐਸ/ਯੂਕੇ ਗੱਠਜੋੜ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਗਲਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 12 ਮਈ 2003 ਨੂੰ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਥਿਊਜ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਸਖਤ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਾਂ ਅਸਮਰੱਥ ਸਾਬਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

133. ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਲਈ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੰਮੇਲਨ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟਾਸ ਲਈ ਗਿਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਯੂਕੇ ਮਾਡਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਲੈਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ।

134. ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਪਲ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਕੋਈ ਵੀ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੈਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਪਸੰਦ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਦਲਵੀਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ ਹਾਂ।

135. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਦੁਆਰਾ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੱਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਹ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਤੱਕ।

136. ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵੱਲ ਵੀ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ "ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ" ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਫੈਸਲਾ "ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ" ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 4, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਬੰਧਤ ਹਾਂ, ਸਮੇਤ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਗਿਆ ਪਟੀਸ਼ਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਹਵਾਲਾ ਉੱਭਰਿਆ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਰਲ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਡਕੈਤੀ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕੇਰਲ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਬੰਧਤ ਬਿਆਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ. 4 ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ "ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ" ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਨਹੀਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ "ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ" ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ ਵਿੱਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ।

137. ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 4 ਦਾ ਸਾਡਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5

138. ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਕੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ-III ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ' ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੈ?

139. ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ "ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਬਿਆਨ" ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ/ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਿਆਨ ਨਿੱਜੀ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਮੰਤਰਾਲੇ/ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣਾ ਜਿਸ ਦੇ ਉਹ ਨਿਯੰਤਰਣ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੂਹਣਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਰਾਏ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਭਾਗ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਬਿਆਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

140. ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਲਓ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਲਿੰਗ ਸਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਸ ਦੀ ਅਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਨਕਾਬ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਅਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਜਾਂ ਸਮਝ ਦੀ ਘਾਟ ਜਾਂ ਘੱਟ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਅਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਰਾਏ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਵੀ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੱਟ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਨਾਲ, ਆਓ ਹੁਣ ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀਏ।

141. ਇੱਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਇੱਕ ਸਿਵਲ ਗਲਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਇੱਕ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਸਬਰੀ ਦਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਃ "ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਉਹ ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਜਾਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ, ਸਟੇਟਮੈਂਟਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਾਰਨ ਸੱਟ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਿਆ ਹੈ।

142. ਜੇ ਕ੍ਰਾਊਨ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1947 ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਫੈਡਰਲ ਟੋਰਟ ਕਲੇਮਜ਼ ਐਕਟ, 1946 ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਭਰੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਵੀ, ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਛੋਟ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਇੱਥੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ' ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਦਿਲਚਸਪ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੀ ਪਹਿਲਕਦਮੀ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਸਵਾਲ' ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੀ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਦੇ ਕ੍ਰਾਊਨ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ, 1947 ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ। ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਨੂੰਨ ਮੰਤਰਾਲੇ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਲਈ ਕਮਿਸ਼ਨ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। "ਟੋਰਟ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ" ਬਾਰੇ 11.5.1956 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਕਾਨੂੰਨ

ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ (i) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ; (ii) ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ; (iii) ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ; (iv) ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ; (v) ਫਰਾਂਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ; (vi) ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਨਿਯਮ; ਅਤੇ (vii) ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ।

143. ਸਿੱਟੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਅੱਠਵੇਂ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ, ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈਃ (i) ਇੱਕ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ; (ii) ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕਿ ਸੰਘ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਜਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; (iii) ਉਸ ਲਾਈਨ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਜਿਸ ਤੱਕ ਰਾਜ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਸੰਤੁਲਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜਾ ਸੀਮਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ; (iv) ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ

144. ਲਾਅ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 66 ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 66 ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਵਿਆਪਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੋਡ ਮੈਪ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੈਰਾ 66 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਃ

"66. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਂਤ ਹੋਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈਃ-

1. ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤਃ

ਟੌਰਟਸ ਦੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਿਆਂ, ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਜ਼ਮੀਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਯਾਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ, ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੋਧਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਹੈ (ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਅੰਤਿਕਾ VI ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ) –

(1) ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ਜਾਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਸ਼ੱਦਦ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ii) ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਦਾ ਦੇਣਦਾਰ ਹੈ।

(iii) ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਤਿਕਾ VI ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਸ਼ੱਦਦ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(iv) ਰਾਜ ਨੂੰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਨਿਗਮ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(v) ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਅਚੱਲ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ, ਕਬਜ਼ਾ, ਕਬਜ਼ਾ ਜਾਂ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਨੇ ਜਾਇਦਾਦ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

(vi) ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੱਟ ਲਈ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(i) ਤੋਂ (vi) ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਹੀ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

II. ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਦੇਖਭਾਲ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚਃ

(i) ਜੇ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

(ii) ਰਾਜ ਨੂੰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਸਬੂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(iii) ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ, ਕਰਮਚਾਰੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਗਲਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਵਿਵੇਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ।

(iv) ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਐਨ.ਬੀ.-ਅੰਤਿਕਾ V ਕੁਝ ਐਕਟਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਧਾਰਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਰ ਜਨਰਲ ਕਲਾਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਕੰਮ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਲਈ, ਢੁਕਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਬੰਧਤ ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(v) ਰਾਜ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮਾਲਕ ਦੇ ਸਮਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਰਾਜ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ।

(vi) ਜੇ ਕੋਈ ਐਕਟ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੀਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਐਕਟ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਉਸੇ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਖਮੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਐਕਟ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਇਲਾਜ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

III. ਵਿਭਿੰਨਃ ਪੇਟੈਂਟ, ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਅਤੇ ਕਾਪੀਰਾਈਟਃ ਕ੍ਰਾਊਨ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 3 ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

IV. ਆਮ ਸ਼ਰਤਾਂਃ

(i) ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨਃ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਜਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਸੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬੰਧ। ਕ੍ਰਾਊਨ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 4 ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ii) ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀਃ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ, ਲਾਅ ਰਿਫਾਰਮ (ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ) ਐਕਟ, 1945 ਨੂੰ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਕੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕ੍ਰਾਊਨ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਐਕਟ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਉਕਤ ਐਕਟ ਕ੍ਰਾਊਨ ਨੂੰ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਨਿਆਂਇਕ ਰਾਏ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਇਹ ਮੰਨਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮੈਰੀਵੈਦਰ ਬਨਾਮ ਨਿਕਸਨ [(1799) 8 T.R. 186] ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇੱਕ ਟੋਰਟਫੀਜ਼ਰ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਵਸੂਲਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਅਤੇ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਐਕਟ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(iii) ਸਿਵਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ ਕੋਡ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਢੁਕਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਰਮਚਾਰੀ, ਏਜੰਟ ਜਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਜਾਂ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਣਗੀਆਂ।

V. ਅਪਵਾਦਃ

(i) ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਃ "ਰਾਜ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ" ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਜਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ, ਅਣਗਹਿਲੀ ਜਾਂ ਡਿਫਾਲਟ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। "ਐਕਟ ਆਫ਼ ਸਟੇਟ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਜ ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿੱਚ ਅਸਥਾਈ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।

(ii) ਨਿਆਂਇਕ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾਃ ਰਾਜ ਨਿਆਂਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸੈਕਸ਼ਨ 2 ਦੁਆਰਾ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਆਂਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 1850

(iii) ਰਾਜ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ ਜਿਵੇਂ ਕਿਃ

(ਏ) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਮਾਮਲੇ (ਐਂਟਰੀ 10, ਸੂਚੀ I, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਅਨੁਸੂਚੀ)

(ਬੀ) ਕੂਟਨੀਤਕ, ਕੌਂਸੁਲਰ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ (ਐਂਟਰੀ 11)

(ਸੀ) ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਸ਼ਟਰ ਸੰਗਠਨ (ਐਂਟਰੀ 12)

(ਡੀ) ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ, ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲਏ ਗਏ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ (ਐਂਟਰੀ 13)

(ਈ) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਮਝੌਤੇ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀਆਂ, ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਅਤੇ ਸੰਮੇਲਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ (ਐਂਟਰੀ 14)

(ਐਫ) ਯੁੱਧ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ (ਐਂਟਰੀ 15)

(ਜੀ) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ (ਐਂਟਰੀ 16)

(ਐਚ) ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ, ਰਾਜਪਾਲ ਜਾਂ ਰਾਜਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆਃ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ, ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ, ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

(ਆਈ) ਟ੍ਰੇਡਿੰਗ ਵਿਦ ਐਨੀਮੀ ਐਕਟ, 1947 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ;

(ਜੇ) ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਾਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(iv) ਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਃ

(ਓ) ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜਾਕੂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ;

(ਅ) ਰੱਖਿਆ ਬਲਾਂ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਜਾਂ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਘ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਅਤੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕਰਦੇ ਹਨਃ ਦੇਖੋ ਚਾਲਾਂ, ਫੀਲਡ ਫਾਇਰਿੰਗ ਅਤੇ ਆਰਟਿਲਰੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਐਕਟ, 1948; ਸੀਵਾਰਡ ਆਰਟਿਲਰੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਐਕਟ, 1949;

(ਏ) ਡਿਊਟੀ ਦੌਰਾਨ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਲਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਜਾਂ ਮੌਤ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੀਮਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ

(ਕਰਾਊਨ ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 10)

(v) ਵਿਭਿੰਨਃ

(ਏ) ਮਾਣਹਾਨੀ, ਦੁਰਭਾਵਨਾਪੂਰਨ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਅਤੇ ਦੁਰਭਾਵਨਾਪੂਰਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ,

(ਬੀ) ਕੁਆਰੰਟੀਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ,

(ਸੀ) ਇੰਡੀਅਨ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ ਐਕਟ, 1885 ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਡਾਕਘਰ ਐਕਟ, 1898 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੌਜੂਦਾ ਛੋਟ,

(ਡੀ) ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤਸ਼ੱਦਦ। (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਵਸਥਾ ਅਪਣਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।)"

145. ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਸਰਕਾਰ (ਟੈਰਟਸ ਵਿੱਚ ਦੇਣਦਾਰੀ) ਬਿੱਲ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਬਿੱਲ 1967 ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਆਂਇਕ ਮਿਸਾਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬੋਝ ਪਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ।

146. ਨਿਆਂਇਕ ਯਾਤਰਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਅਬਦੁਲ ਮਾਜਿਦ[112] ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਹੀ ਨੋਟ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ, ਜਿੱਥੇ

[112] ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1954 ਐਸ. ਸੀ. 245

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਰਖਾਸਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਨੇ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਬਕਾਏ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਜ ਨੇ ਅਨੰਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬਚਾਅ ਪੱਖ ਉਠਾਇਆ, ਪਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਆਧਾਰ' ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲਾਤੀਨੀ ਵਾਕੰਸ਼ "ਡੂਰਾਂਤੇ ਬੇਨੇ ਪਲੈਸੀਟੋ" (ਅਨੰਦ ਦੇ ਦੌਰਾਨ) 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਰਾਜਸਥਾਨ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਐੱਮਐੱਸਟੀ ਵਿਦਿਆਵਤੀ113 ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਦੁਆਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਰੱਖ-ਰਖਾਅ ਵਾਲੀ ਜੀਪ ਨੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਚਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਛੋਟ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਦਿਆਵਤੀ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਜਦੋਂ ਯੂਨਾਈਟਿਡ ਕਿੰਗਡਮ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕ੍ਰਾਊਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਛੋਟ ਦਾ ਨਿਯਮ ਇਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਾਰੰਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵੈਧਤਾ ਹੈ।"

147. ਰਾਜ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਵਾਲ 'ਤੇ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਭਰੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਧਾਵਤੀ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀਃ

"(10) ਇਹ ਕੇਸ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸ਼ਾਖਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਭਰੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੇ ਸੇਵਕ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਕਿਸੇ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਰਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਿਰਫ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਉਦਯੋਗ, ਜਨਤਕ ਆਵਾਜਾਈ, ਰਾਜ ਵਪਾਰ ਸਮੇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। "...

148. ਪਰ ਅਬਦੁਲ ਮਾਜਿਦ (ਉਪਰੋਕਤ) ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਵਤੀ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਲਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਫਿਸਲਣ ਵਾਲੀ ਢਲਾਨ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸੋਨੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਫਰਮ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਜੋ ਸੋਨਾ ਅਤੇ ਚਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਚਾਂਦੀ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਪਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੈੱਡ ਕਾਂਸਟੇਬਲ ਨੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਕਤੂਬਰ, 1947 ਵਿੱਚ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਸੋਨੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਕਸ਼ੂਰੀ ਲਾਲ ਵੱਲੋਂ ਦਾਇਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਰਾਜ ਦੀ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਤਸ਼ੱਦਦ ਭਰਿਆ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ

[113] ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1962 ਐਸ. ਸੀ. 933

ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈਃ ਕੀ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮ ਸੀ ਜੋ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ? ਜੇ ਜਵਾਬ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਂਪੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦਾ ਕੰਮ ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇੱਕ ਨੌਕਰ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਉਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

149. ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਕਸ਼ੂਰੀ ਲਾਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਲਕ੍ਰਮਿਕ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ੂਰੀ ਲਾਲ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਫੈਸਲਾ ਲਗਭਗ 30 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਅਸੀਂ ਉਚਿਤ ਪੜ੍ਹਾਅ ਉੱਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਵਾਂਗੇ।

150. ਖੱਤਰੀ (2) ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ. 114, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਗਲਪੁਰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਕੇਸ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠ ਰਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ 24 ਕੈਦੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੱਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਗੰਭੀਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਹਿਲੂ ਦੀ ਖੋਜ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

151. ਪਰ ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ (ਉਪਰੋਕਤ) ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੌਕਾ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਇੱਕ ਕੈਦੀ ਨੂੰ ਬਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਨੂੰ ਮਨਮਾਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਾਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਉਚਿਤ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਉਪਚਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਚੂਕਵਾਂ ਉਪਾਅ ਸਿਰਫ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਕੇ

[114] (1981) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 627

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਕੁਝ ਵੀ (ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵੱਲ) ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਨਾਲ ਜੋੜ਼ਨਾ ਹੈ।

152. ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ਼ ਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇੱਕ ਸਾਰਣੀਬੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਜਾਂ ਅਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ।

ਕ੍ਰਮ ਸੰਖਿਆ	ਕੇਸ ਕਾਨੂੰਨ	ਫੈਸਲਾ
1.	ਸੇਬੇਸਟਿਅਨ ਐਮ. ਹੋਂਗਰੇ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਭਾਰਤ (1984)3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 82	• 21ਵੀਂ ਸਿੱਖ ਰੈਜੀਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛ-ਪੜ੍ਤਾਲ ਲਈ ਲਏ ਗਏ ਦੋ ਜਵਾਨ ਕਦੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਪਰਤੇ। • ਜਦੋਂ ਜੇਐਨਯੂ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਲਾਪਤਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। • ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਲਾਪਤਾ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਪੀੜ੍ਹਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
2.	ਭੀਮ ਸਿੰਘ, ਵਿਧਾਇਕ ਬਨਾਮ ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ। (1985) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 677	• ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਧਾਇਕ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। • 153ਏ, ਆਈਪੀਸੀ ਤਹਿਤ ਐਫਆਈਆਰ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਤੋਂ ਰਿਮਾਂਡ ਦੇ ਹੁਕਮ ਲਏ ਗਏ। • ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਲਈ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਤੇ 22 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸਦੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਭੀਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਕਮ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। 50.000 ਰੁਪਏ-ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਜੋਂ।
3.	ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਰੇਟਿਕ ਰਾਈਟਸ ਏ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਅਤੇ ਓ.ਆਰ.ਐਸ. (1987) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 265	• ਖਿਲਾਫ ਜਨਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ • ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਗੋਲੀਬਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਅਤੇ 21 ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ (ਸਮੇਤ • ਬੱਚੇ) ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕਾਰਨ. ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ 10-10,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਆਸ਼ਰਿਤਾਂ ਨੂੰ 20,000 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ 5,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਫੁੱਟਪਾਥ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।
4.	ਸਹੇਲੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਲਿਨੀ ਭਨੋਟ ਅਤੇ ਓ.ਆਰ.ਐਸ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਮਹਿਲਾ ਸਰੋਤ ਕੇਂਦਰ। ਬਨਾਮ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਹੈੱਡਕੁਆਰਟਰ ਅਤੇ ਓ.ਆਰ.ਐਸ. (1990) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 422	• ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ| • ਘਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ 75,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

5.	5. ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਲੀਗਲ ਏਡ ਆਪਣੇ ਮਾਨਯੋਗ, ਸਕੱਤਰ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬਿਹਾਰ ਅਤੇ ਓ.ਆਰ.ਐਸ. (1991)3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 482	• ਕਮੇਟੀ ਰੇਲ ਡਕੈਤੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੱਡੀ ਦੇ ਫੁੱਟਬੋਰਡ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। • ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੀੜਤ ਦੀ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦੇਖਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਚ ਸਕਦਾ ਸੀ। • ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ 20,000 ਰੁਪਏ ਅਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ।
6.	ਨੀਲਾਬਤੀ ਬੇਹਰਾ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ) ਉਰਫ ਲਲਿਤਾ ਬੇਹਰਾ (ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਲੀਗਲ ਏਡ ਕਮੇਟੀ ਦੁਆਰਾ) ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ (1993)2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 746	• ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਇੱਕ ਮਾਂ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ| • ਇਸ ਕੋਰਟ ਨੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉੜੀਸਾ ਅਤੇ ਓ.ਆਰ.ਐਸ. ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (1993)2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 746 15 ਲੱਖ ਰੁਪਏ|
7.	ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੱਗਾ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. &ਜਾਂ (1994)6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 565	• ਇੱਕ ਵਿਆਹੁਤਾ ਔਰਤ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਵਿਆਹ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਫਸਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਨੈਲੀਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। • ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਤੰਗ-ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ| • ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਵਾਲਾ ਵਤੀਰਾ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ 10,000 ਰੁਪਏ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ 5,000 ਰੁਪਏ ਕੈਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
8.	ਐਨ. ਨਗੇਂਦਰ ਰਾਓ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਏ.ਪੀ (1994) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 205	• ਅਪੀਲੈਂਟ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਖਾਦ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ 'ਤੇ, ਉਸ ਦਾ ਸਟਾਕ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। • ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਿਵਾਇਤ ਸੀ, ਕਸਟਡੀ ਵਿਚ ਅਨਾਜ ਵੇਚਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਰਕਮ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਖਾਦਾਂ ਦਾ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਪਟਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਟੀਸ਼ਨਕਰਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ।

10.	ਪੱਛਮ ਬੰਗਾ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਸਮਿਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਨਾਮ ਡਬਲਯੂ.ਬੀ. ਅਤੇ ਐਨ.ਆਰ. (1996) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 37	• ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਇਲਾਜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਕਲਕੱਤਾ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮਾਡਰਿਕ ਅਥਾਰਟੀਜ਼ ਦੇ ਉਦਾਸੀਨ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। • ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦੇਖਭਾਲ ਦੀਆਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ 25,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ।
11.	ਡੀ.ਕੇ. ਬਾਸੂ ਬਨਾਮ ਸਟੇਟ ਆਫ ਡਬਲਯੂ.ਬੀ. (1997)1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 416	• ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਹਿਰਾਸਤੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇੱਕ ਜਨਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ, • ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੇ ਅਵਾਰਡ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਖਿਲਾਫ
12.	ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਅਤੇ ਐਨ.ਆਰ. (1997)3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 433	ਵੱਲੋਂ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦ ਹੋਣ ਦੇ ਇਵਜ਼ 'ਚ ਆਏ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ| ਪੁਲਿਸ ਝੂਠੇ ਕਾਊਂਟਰ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੁਨੀਪੁਰ ਰਾਜ ਨੂੰ ਰੇ ਰੁ. ਡੀਸੀਮਲ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਲੱਖ ਮੈਟੀ ਲਈ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪੀ.ਯੂ.ਸੀ.ਐਲ ਨੂੰ ਆਰ10,000
13.	13. ਮਿਉਂਸਪਲ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਇੱਕ ਸਿਨੇਨਾ ਹਾਲ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਪਹਾਰ ਦੁਖਾਂਤ ਪੀੜਤ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ (2011) 14 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ 81	• ਇੱਕ ਸਿਨੇਮਾ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਕਾਰਨ 100 ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ 59 ਸਿਨੇਮਾਘਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। • ਅੱਗ ਦਿੱਲੀ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ (ਡੀਵੀਬੀ) ਵੱਲੋਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਟਰਾਂਸਫਾਰਮਰ ਕਾਰਨ ਲੱਗੀ । • ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇਸ ਹਾਦਸੇ ਲਈ ਨਗਰ ਨਿਗਮ , ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਡੀਵੀਬੀ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪਾਇਆ ਸੀ। • ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਿਰਫ ਡੀਵੀਬੀ ਅਤੇ ਥੀਏਟਰ ਮਾਲਕ ਨੂੰ 15:85 ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਜਿੱਠਿਆ।

153. ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰਣੀ ਵਿੱਚ ਸੂਚੀਬੱਧ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਸਹੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਜਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਛੱਡੇ ਬਿਨਾਂ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ 1956 ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖਰੜਾ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ 1965 ਵਿੱਚ ਕਸ਼ੂਰੀ ਲਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨਕ ਉਪਾਅ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ 1967 ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ (ਟੈਰਟਸ ਵਿੱਚ ਦੇਣਦਾਰੀ) ਬਿੱਲ ਨਾਮਕ ਇੱਕ ਬਿੱਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਪਿਛਲੇ 55 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਪਰ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਝੱਲਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਦੂਰ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸਹੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਉਪਾਅ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ।

154. ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਦਾ ਸਾਡਾ ਉੱਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈਃ "ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ-3 ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਜਾਂ ਕਮੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਅੱਪ

155. ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪੰਜ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਾਡੇ ਜਵਾਬ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨਃ

	ਸਵਾਲ	ਜਵਾਬ
1.	ਕੀ ਅਨੁਛੇਦ 19(2) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਆਧਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੰਪੂਰਨ, ਜਾਂ ਕੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਹੋਰ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ?	ਅਨੁਛੇਦ 19(2) ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦੇ ਆਧਾਰ ਪੂਰੇ ਹਨ। ਹੋਰ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਦੋ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆੜ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਧਾਰਾ 19(2) ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਆਰਟੀਕਲ 19 (1)(ਏ) ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਥੋਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।
2.	ਕੀ ਧਾਰਾ 19 ਜਾਂ 21 ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ	ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ? ਕੀ ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਯੰਤਰ
3.	ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਾਂ ਪੱਖੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਏਜਨੀ?	ਰਾਜ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਾਰਾ 21 ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰੇ, ਜਦੋਂ ਖਤਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਭਿਨੇਤਾ.
4.	ਕੀ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਖੁਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?	ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।
5.	ਕੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ ਤਿੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਯੋਗ ਹੈ?	ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ-III ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ, ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਮਹਿਜ਼ ਬਿਆਨ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਭੁੱਲ ਜਾਂ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ|

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਕ੍ਰਮ ਸੰਖਿਆ	ਵਿਸ਼ੇਸ਼	ਪੰਨਾ ਨੰਬਰ*
1.	ਜਾਣ-ਪਛਾਣ	2-10
2.	ਬੇਨਤੀਆਂ	10-17
3.	ਮੁਖਬੰਧ	17-18
4.	ਆਰਟੀਕਲ 19(1)(a) ਅਤੇ 19 (2)-ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ	18-26
5.	ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਦਾ ਵੇਸਲੇ ਹੋਫਲਡ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ	26-30
6.	ਆਰਟੀਕਲ 19 (1)(a) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ	30-40
7.	ਨਫ਼ਰਤ ਭਰਿਆ ਭਾਸ਼ਣ'	40-54
8.	ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਮੁੱਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ	54-63
9.	"ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਾ" ਦੇ ਮੁੱਖ ਟੀਚੇ	63-72
10.	ਆਰ.ਈ: ਸਵਾਲ ਨੰ.2	72-101
11.	ਆਰ.ਈ: ਸਵਾਲ ਨੰ.3	101-106
12.	ਆਰ.ਈ: ਸਵਾਲ ਨੰ.4	106-107
13.	ਆਰ.ਈ: ਸਵਾਲ ਨੰ.5	107-120
14.	ਸਿੱਟਾ	120-121

1. ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਵੀ. ਰਾਮਾਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ. ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਤਰਕ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਰਾਏ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਕੁਝ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

2. ਭਾਰਤੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਬਸਵੇਸ਼ਵਰਾਃ "ਨੂਦੀਦਰੇ ਮੁੱਤੀਨਾ ਹਾਰਾਦੰਤਿਰਾਬੇਕੂ, ਨੂਦੀਦਰੇ ਮਾਨਿਕਯਾਦਾ ਦੀਪਤੀਯਾਨਤਿਰਾਬੇਕੂ, ਨੂਦੀਦਰੇ ਸਪਾਤਿਕਾਡਾ ਸ਼ਾਲਾਕੀਯਾਨਤਿਰਾਬੇਕੂ, ਨੂਦੀਦਰੇ ਲਿੰਗਾਮੇਚੀ ਅਹੁਦੇਨਾਬੇਕੂ"।

ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੋਲੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਇੱਕ ਧਾਗੇ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੋਤੀਆਂ ਜਿੰਨੇ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋਣ; ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਰੂਬੀ ਦੁਆਰਾ ਵਹਾਇਆ ਗਿਆ ਚਮਕ; ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਕ੍ਰਿਸਟਲ ਦੀ ਫਲੈਸ਼ ਜੋ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਨੂੰ ਤੋੜਦੀ ਹੈ; ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੁਣਦਿਆਂ, "ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ!

ਜਾਣ-ਪਛਾਣਃ

3. ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਹੁਦਿਆਂ' ਤੇ ਬੈਠੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਲੋਕ ਸੇਵਕਾਂ, ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ।

* ਐੱਡ ਨੋਟਃ ਪੰਨਾ ਮੂਲ ਨਿਰਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਕਾਰਕੁਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਵਰਗਾਂ, ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਔਰਤਾਂ ਜੋ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲ ਹੀ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਭਾਸ਼ਣ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਠਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖਦਾਈ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ।

4. ਮੌਜੂਦਾ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ

4.1. 2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀਆਰਐਲ) ਨੰਬਰ 113, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਸਾਬਕਾ ਕੈਬਨਿਟ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ 29 ਜੁਲਾਈ, 2016 ਨੂੰ ਨੋਇਡਾ-ਸ਼ਾਹਜਹਾਂਪੁਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਰਾਜਮਾਰਗ 'ਤੇ ਇੱਕ ਔਰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਾਬਾਲਗ ਧੀ ਨਾਲ ਹੋਏ ਕਥਿਤ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਜਨਤਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ। (ਐਨ.ਐਚ 91) ਕੁਝ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਨੇ 2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀਆਰਐਲ) ਨੰਬਰ 113 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਉਕਤ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਥਿਤ ਘਟਨਾ ਨੂੰ "ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼" ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਫੈਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ "ਚੋਣਾਂ ਨੇੜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਤਾਸ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਡਿੱਗ ਸਕਦੀ ਸੀ।

4.2. ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਨੰਬਰ 0838 2016 ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਇੱਕ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਰਿਪੋਰਟ ਉਕਤ ਮੰਤਰੀ ਵਿਰੁੱਧ 30 ਜੁਲਾਈ, 2016 ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ, 1860 ਦੀ ਧਾਰਾ 395,397,376-ਡੀ, 342 (ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਹੂਲਤ ਲਈ 'ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ.' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

4.3. ਉਪਰੋਕਤ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈਃ

"ਪੀ ਆਰ ਏ ਵਾਈ ਈ ਆਰਃ -

ਉਪਰੋਕਤ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਾਨਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇਃ -

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਏ. ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਢੁਕਵੇਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਦੇਸ਼ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਢੁਕਵੀਂ ਰਿੱਟ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰੋ।

ਬੀ. ਰਾਜ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਰ, ਹੋਰ ਪੀੜ੍ਹਤਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਿਤ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿਓ।

ਏ. ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਉੱਚਤਮ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੱਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਮੁਫਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿਓ।

ਸ. ਰਾਜ ਨੂੰ ਪਟੀਸ਼ਨਰ, ਹੋਰ ਪੀੜ੍ਹਤਾਂ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜੀਵਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਢੁਕਵੀਂ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿਓ।

ਈ. ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਤੋਂ ਸਥਿਤੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤਲਬ ਕਰੋ।

ਐਫ. ਆਈਆਰ ਨੰਬਰ 0838/2016 ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਧਾਰਾ 154 ਸੀਆਰਪੀਸੀ 395,397,376-ਡੀ ਅਤੇ ਪੋਕਸੋ ਐਕਟ, 342 ਦੇ ਅਧੀਨ|

ਜੀ. ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਨੰਬਰ 0838/2016 ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਬੁਲੰਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਤਬਦੀਲ ਕਰੋ।

ਐੱਚ. ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਿਕਾਸ ਮੰਤਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਆਜ਼ਮ ਖਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 1 ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰੋ; ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਲਈ।

ਆਈ. ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਐਫਆਈਆਰ ਨੰਬਰ 0838/2016 ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨੰਬਰ 1 ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼.

ਜੇ. ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਂ ਹੋਰ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰੋ ਜੋ ਇਹ ਮਾਣਯੋਗ ਅਦਾਲਤ ਉਚਿਤ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਸਮਝੇ।

4.4. ਸਾਲ 2017 ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 34629 ਵਾਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਕੇਰਲ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਏਰਨਾਕੁਲਮ ਵਿਖੇ 31 ਮਈ, 2017 ਨੂੰ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਮ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀ) ਨੰਬਰ 15869 ਅਤੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀ) ਨੰਬਰ 14712 2017 ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੇਰਲ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਬਿਜਲੀ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕੇਰਲ ਦੇ ਇੱਕ ਪੌਲੀਟੈਕਨਿਕ ਕਾਲਜ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਿਲਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ, ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਦੀ ਮਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਕਾਲਜ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਥਿਤ ਤੌਰ' ਤੇ ਤੰਗ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਕਥਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਾਹ ਦੇ ਪੌਦੇ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਕਤ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ 2017 ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 34629 ਵਾਲੀ ਐੱਸਐੱਲਪੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀਆਰਐੱਲ) ਨੰਬਰ ਨਾਲ ਟੈਗ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 2016 ਵਿੱਚ 113 |

5. ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਉਠਾਏ ਗਏ ਸਵਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨਃ

1) ਕੀ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅਧਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਏ ਗਏ ਅਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ?

2) ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਜਾਂ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ 'ਰਾਜ' ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

3) ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੋਵੇ?

4) ਕੀ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

5) ਕੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ ਤਿੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ' ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੈ?

6. ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ, ਜੇ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਅਸਾਨ ਹਵਾਲੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਾਰਣੀਬੱਧ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਹੇਠਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਸਵਾਲ	ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ	ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ
ਹੋਰ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਆਰਟੀਕਲ 19(2) ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ?	ਬੁਨਿਆਦੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਨੁਛੇਦ 19(2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ ਵਾਧੂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 19 (1)(ਏ) ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।	
2) ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਜਾਂ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?	ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ, ਜੋ ਰਾਜ ਜਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।	ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 19/ 21 ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਖਿਤਿਜੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ, ਧਾਰਾ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਅਧੀਨ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ , ਉਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ , ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਆਮ ਕਨੂੰਨ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਵਾਲ	ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ	ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ
		ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਜਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਰਟੀਕਲ 142 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਆਰਟੀਕਲ 32 ਦੁਆਰਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਗੈਰ-ਰਾਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਨਿਗਮ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 12 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਦਿਤ ਸਵਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ।
3) ਕੀ ਰਾਜ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰਤੱਵ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਟੇਟ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਭੁੱਲ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਏਜੰਸੀ?	ਰਾਜ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਖੀ ਕਰੇ , ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਅਦਾਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋਵੇ|	ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਫਰਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਸ ਉੱਤੇ ਪਈਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਿਅਕਤੀਗਤ। ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸਵਾਲ	ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ	ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ
		ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ, ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਇੰਨਾ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੇ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ 'ਤੇ ਪਾਏ ਗਏ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼
4) ਕੀ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਖੁਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?	ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਭਾਵੇਂ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਕਿਸੇ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀ ਸਰਕਾਰ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾ ਸਕਦੀ । ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਹੋਣਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ।	ਜੇਕਰ ਮੰਤਰੀ ਜੇਕਰ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵੀ. ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀ|
5) ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ ਤਿੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ , ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਬਿਆਨ, ਇੱਕ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ	ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ - 3 ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ, ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ, ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ	ਉਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣਗੇ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸਵਾਲ	ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ	ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ
ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਲੰਘਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈਯੋਗ ਹੈ|	ਉਲੰਘਣਾ ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ 'ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਟੋਰਟ' ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈਯੋਗ ਹੈ|ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ , ਅਫਸਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮੀਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ , ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।	ਜਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਅਧਾਰ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ। ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ। ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ , ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਮਰਥਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਢੁਕਵੇਂ ਉਪਾਅ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬੇਨਤੀਆਂ:

7. ਅਸੀਂ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਲਈ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਕਾਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵਿਦਵਾਨ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ, ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਪਰਾਜਿਤ ਸਿੰਘ, ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ।

ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ:

8. ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਸ਼੍ਰੀ ਕਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

8.1. ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਇੱਕ ਸਵੈਇੱਛੁਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਹਤਰ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਅਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਏਗਾ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕੇਗਾ।

ਰਾਜ ਦੇ ਉਪਕਰਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

8.2. ਹਾਲਾਂਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਮੋਟੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ' ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਿ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਹਰ ਘਟਨਾ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕਰਤੱਵ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਤੱਵ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਉੱਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਆਂਇਕ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਨਤਕ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਇਹ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਬਿਹਤਰ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਵੈਇੱਛੁਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

8.3. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 75 (3) 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ' ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉੱਨਤ ਲੋਕਤੰਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਇੱਕ ਠੋਸ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਹੋਵੇ।

8.4. ਸਿੱਖਿਅਤ ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਰੰਤ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿ ਇੱਥੇ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜਾਇਜ਼ ਕੋਈ ਰੋਕ ਮੰਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਜਵਾਬਦੇਹ-ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਦਲੀਲਾਂ:

9. ਭਾਰਤ ਲਈ ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਆਰ ਵੈਂਕਟਰਾਮਣੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਸਾਲਿਸਟਰ ਜਨਰਲ, ਸ਼੍ਰੀ ਤੁਸ਼ਾਰ ਮਹਿਤਾ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀ-ਸੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

9.1. ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰੀ ਆਰ ਵੈਂਕਟਾਰਾਮਣੀ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਅਦਾਲਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਰਥਾਤ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਾਂ' ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਜੋ ਆਰਟੀਕਲ 19(2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੂਚੀਬੱਧ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ, ਤਬਦੀਲੀ ਜਾਂ ਤਬਦੀਲੀ ਇੱਕ ਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ, ਜਾਂ ਤਾਂ ਓਵਰਲੈਪਿੰਗ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜਾਂ ਆਪਸੀ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

9.2. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਯੋਜਨਾ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜ੍ਹਨ ਜਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਜਿਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸਤਾਰ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

9.3. ਇਹ ਅੱਗੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਾਅ ਉਪਲਬਧ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ, ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਾਧੂ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

9.4. ਅਟਾਰਨੀ ਜਨਰਲ ਨੇ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੰਤਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲੱਭੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਨੂੰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗਲਤੀਆਂ ਵਜੋਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰਾਜ ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਵਰਗੇ ਇੱਕ ਲੋਕ ਸੇਵਕ ਦਾ ਆਚਰਣ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਡਿਊਟੀ ਜਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ|

ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਵਿਦਵਾਨ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਪਰਾਜਿਤ ਸਿੰਘ, ਸੀਨੀਅਰ ਵਕੀਲ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ:

10. ਵਿਦਵਾਨ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਪਰਾਜਿਤ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

10.1. ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ।(2). ਇਸ ਲਈ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀਮਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ|

10.2. ਰਾਜ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂਚ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੋਈ ਮੰਤਰੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

10.3. ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਪਰਾਜਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ, ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਰਾਜ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਬੇਤੁਕਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਰਾਜ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੇਠ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਆਪਣਾ ਮੰਤਰੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਿੱਖਿਅਤ ਐਮਿਕਸ ਕਿਊਰੀ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਤੱਥ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਏਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਕੇਸ ਦਰ ਕੇਸ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਂਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 1) ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; 2) ਕੀ ਬਿਆਨ ਜਨਤਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; 3) ਕੀ ਬਿਆਨ ਜਨਤਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਪਲੇਟਫਾਰਮ' ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

10.4. ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 75 (4) ਅਤੇ 164 (3) ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸੱਚੀ ਆਸਥਾ ਅਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਹੁਦੇ ਦੀ ਸਹੁੰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੰਤਰੀਆਂ (ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਲਈ) ਲਈ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਡ "... ਸੰਵਿਧਾਨ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ" ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੇ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇ।

10.5. ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰਤ ਕੰਮ ਜੋ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਉਕਤ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਾਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਛੋਟ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 1 ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ 1 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈਃ

"ਕੀ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਅਧਾਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਾਏ ਗਏ ਅਧਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ?

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾਃ

11. ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮਾਮਲੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਚਰਚਾ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਿਰਫ ਕਿਸੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਦੇ ਗੈਰ ਰਸਮੀ ਦਬਾਅ, ਵਿਆਪਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਤਰੀਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸੰਵਿਧਾਨ, ਜੋ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ, ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਇੱਕ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ।
ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੁਝ ਸਮਾਜਿਕ-ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨਃ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਸਨਮਾਨ; ਭਾਈਚਾਰਾ; ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼; ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਰਸ਼ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਨੀਂਹ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਾਧੂ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਹੱਦ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੁਆਰਾ ਸਵੈ-ਸੰਜਮ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ, ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਜੋ ਆਪਣੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਲਵਾਦ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਲੱਖਣ ਹੈ।
ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਸੰਖੇਪ ਜਾਣਕਾਰੀ
12. ਇਸ ਪੜ੍ਹਾਅ 'ਤੇ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾਃ
12.1. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਤੋਂ (ਐਫ) ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਤੋਂ (6) ਵਿੱਚ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ਜੋ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜੋ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।
ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਬੇਰੋਕ ਜਾਂ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਵਾਜਬ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਰਾਜਕਤਾ ਜਾਂ ਗੜਬੜੀ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਨੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (2) ਤੋਂ (6) ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਖਤ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹਨ।

12.2. ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਬੇਲੋੜਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 (1) (ਏ) ਅਤੇ 19 (2) ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨਃ

“19. ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਦਿ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ।–

(1) ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ-

(ਏ) ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ;

xxx xxx xxx

(2) ਖੰਡ (ਏ) ਦੇ ਉਪ-ਖੰਡ (ਏ) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਜਾਂ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕੇਗਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਕਤ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ।

12.3. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੀਡੀਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੂੰਹ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਪ੍ਰਿੰਟ ਜਾਂ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਦੁਆਰਾ, ਚਿੱਤਰਾਂ, ਲਿਖਤਾਂ, ਗਰਾਫਿਕਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਮਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਘਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ|

ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਧੀਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਜਬ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ, ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। (ਅਨੁਛੇਦ 19 (2))

12.4. ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸੰਸਦੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਨ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪ੍ਰਿੰਟ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਮੀਡੀਆ ਜਾਂ ਆਡੀਓ ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਰੂਪ ਸਮੇਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ, ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਜਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਇੱਕ ਸਮਾਨਤਾਵਾਦੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ।

12.5 ਹੈ. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜੋ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ, ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸੰਪੰਨ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਗਣਰਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਸੰਸਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਢਾਂਚੇ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।

12.6. ਇਹ ਅਦਾਲਤ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ, ਅਣਗਿਣਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

i) ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ ਬਨਾਮ ਮਦਰਾਸ ਰਾਜ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1950 ਐਸ. ਸੀ. 124, 1950 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 436, ("ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਾਰੇ ਜਮਹੂਰੀ ਸੰਗਠਨਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੈ, ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ

ਸਮੂਹਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਰਾਏ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ii) ਐੱਸ ਖੁਸ਼ਬੂ ਬਨਾਮ ਕੰਨਿਆਮਲ, (2010) 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 600, ("ਖੁਸ਼ਬੂ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਵੀ ਹਨ।

iii) ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੇਆ ਸਿੰਘਲ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, (2015) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1, ("ਸ਼੍ਰੇਆ ਸਿੰਘਲ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਨਰੀਮਨ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਦਿਆਂ, ਜੱਜ ਨੇ ਯੂਐਸ ਫਸਟ ਅਮੈਂਡਮੈਂਟ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਨਾਲ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ:

"15. ਪਹਿਲਾਂ ਯੂ. ਐੱਸ. ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਪਹਿਲਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਤਰ ਯੂ. ਐੱਸ. ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤਾ ਹੈ-ਕਾਂਗਰਸ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏਗੀ ਜੋ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਯੂ. ਐੱਸ. ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ "ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ" ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) "ਪ੍ਰੈੱਸ" ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੀਜਾ, ਅਮਰੀਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਚੌਥਾ, ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਅੱਠ ਨਿਰਧਾਰਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ-ਭਾਵ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸਿਰਫ ਤਾਂ ਹੀ ਪਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਇਹ ਧਾਰਾ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅੱਠ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨੇੜਲਾ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਅੱਗੇ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹਿਲੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਇਸ ਘੋਸ਼ਣਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ, ਕੁਝ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏਗੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅੰਤਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸ਼੍ਰੇਆ ਸਿੰਘਲ ਦਾ ਪੈਰਾ 17 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈਃ

"17. ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੂਜੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਅੰਤਰ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਅਮਰੀਕੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ "ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ" ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ "ਪ੍ਰੈੱਸ" ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਆਂਇਕ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਜੋਂ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੋਵੇਂ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਖੇਪ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਯੂ. ਐੱਸ. ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਜਬ ਹੋਣ ਲਈ ਇੱਕ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਿਰਫ ਉਹੀ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜੋ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅੱਠ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਅੰਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੰਕੁਚਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜੇ ਇਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਅੱਠ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।(2). ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਰਤੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਸ਼੍ਰੇਆ ਸਿੰਘਲ ਵਿੱਚ, ਸੂਚਨਾ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਐਕਟ, 2000 ਦੀ ਧਾਰਾ 66-ਏ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵਜੋਂ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਚਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ, ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆਯੋਗ ਅਤੇ ਵਰਜਿਤ ਭਾਸ਼ਣ, ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਜਾਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਸਹੀ ਰੇਖਾ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਯੋਗ ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਆਮ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਜਾਂ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਅਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਆਪਕ, ਨਿਰਵਿਘਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ।

12.7. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਮਲੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਉੱਤੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਮਾਮਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਾਗਰਿਕ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਉਪਾਅ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਵੇਗੀ।

13. ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤੱਤਾਂ ਜਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਉਦੋਂ ਹੀ ਜਦੋਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਹੱਦਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਅਧਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕਟੌਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਜਾਂ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਟੀਫਨ ਗ੍ਰੈਡਬੌਮ ਨੇ ਆਕਸਫੋਰਡ ਹੈਂਡਬੁੱਕ ਆਫ਼ ਫਰੀਡਮ ਆਫ਼ ਸਪੀਚ ਵਿੱਚ

"ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਢਾਂਚਾ" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਛੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੈਃ "ਪਹਿਲਾ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ 'ਸ਼ਕਤੀ' ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਮੁੱਦੇ' ਤੇ ਹੈਃ ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ, ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ। ਇਹ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਾਕਤ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਆਂਇਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਹਿੱਸਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ 'ਵਿਸ਼ਾ' ਹੈ, ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਧਾਰਕ ਕੌਣ ਹਨਃ ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ, ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਨਾਗਰਿਕ; ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਕੁਦਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿਅਕਤੀ? ਤੀਜਾ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ 'ਗੁੰਜਾਇਸ਼' ਹੈਃ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਹਿਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ? ਕੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ, ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਕੇਕ ਪਕਾਉਣਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ? ਚੌਥਾ, ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇੱਕ ਵੱਖਰੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤੱਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ|

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸੰਬੰਧਤ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਪਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਧਾਰਕਾਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਧਿਰ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫਰਜ਼? ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ 'ਉਦੇਸ਼' ਹੈਃ ਇਹ 'ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਰ' ਕੌਣ ਹਨ ਜੋ ਧਾਰਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ? ਕਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ 'ਸੀਮਾ' ਹੈ। ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਦੋਂ, ਜੇ ਕਦੇ, ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਸੀਮਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਸੰਗਤ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਸੰਪੂਰਨ ਪਾਬੰਦੀ ਜਾਂ 'ਟਰੰਪ' ਹੈ ਅਤੇ, ਜੇ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਹੜਾ ਅਨੁਮਾਨਤ ਭਾਰ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਿਵੇਂ, ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅੰਡਰਲਾਈਂਗ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਗਠਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਕਿਸੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਹੱਦ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ)

ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਦੇ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਟੈਲੀਓਲੋਜੀ, ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਵਚਨਬੱਧਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

14. ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਬਾਰੇ ਵੈਸਲੀ ਹੋਹਫੈਲਡ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਹਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਢਾਂਚਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਢਾਂਚਾ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ, ਇੱਕ ਸੰਬੰਧਿਤ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਭਾਵ, ਜੇ X ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੇ ਰਾਜ (ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ) ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਖਤ ਹੋਹਫੈਲਡੀਅਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ 'ਅਧਿਕਾਰ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰੇ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਜ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪਾਬੰਦ ਹੈ।

14.1. ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਹੋਫਫੀਲਡੀਅਨ ਧਾਰਨਾ ਤੋਂ ਜੋ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ

ਏ) ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦਾ ਮੁੱਖ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 19 (1) (ਏ) ਅਧੀਨ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਹੱਦ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਲਈ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ, ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਰਾਜਾਂ ਨਾਲ ਦੋਸਤਾਨਾ ਸੰਬੰਧਾਂ, ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਜਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ; ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਮਾਣਹਾਨੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਰਾਜ ਦਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਏਗਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਅੱਠ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹਨ।

ਅ) ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਮਤੀ ਜਾਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਸਮੇਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰ ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਉੱਚਾ ਹੈ।

ਏ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਜਾਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ ਜੋ ਗਲਤ, ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ, ਅਣਉਚਿਤ ਜਾਂ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ ਜਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਹੱਦ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉੱਤੇ ਵੀ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ।

ਸ) ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਹੱਦ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ' ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ 'ਕਰਨਗੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਆਰਟੀਕਲ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

19 (1) (ਏ) ਜੇ ਜਵਾਬ ਨਾਂਹ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।(a). ਉਸ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਅਨੁਛੇਦ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਰਾਜ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 19 (2) ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਈ) ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰਾ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਰਾਜ ਕਿੰਨੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਜੋ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਰਾਜ ਦਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਭਾਸ਼ਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਆਦਿ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੂਚੀਬੱਧ ਅਧਾਰਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਪਰ ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰ' ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ।(2). ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ; ਭਾਵ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ, ਜੋ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸੰਜਮ ਦੀ ਸਵੈਇੱਛੁਕ ਜਾਂ ਬੰਧਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ, ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੀ ਤਾਕਤ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਅਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਬਚੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਸਿਰਫ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਦਾ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਢੰਗ ਨਾਲ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸਿਰਫ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਅਧਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ)

15. ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੰਕਲਪ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਵਿੱਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜ਼ੁਬਾਨੀ, ਲਿਖਤ, ਚਿੱਤਰ ਰੂਪ, ਗਰਾਫਿਕਸ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਧਿਅਮ ਜਿਵੇਂ ਕਿਤਾਬ, ਅਖ਼ਬਾਰ, ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਜਾਂ ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਅਤੇ ਆਡੀਓ-ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਮੀਡੀਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

15.1. ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਃ

ਪ੍ਰੈੱਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਵੀ ਹੈ; ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮੁੱਲ ਹੋਵੇਗਾ।

ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ; ਸਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ (ਪੀ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1962 ਐਸ. ਸੀ. 305 ("ਸਕਲ ਪੇਪਰਜ਼ (ਪੀ) ਲਿਮਟਿਡ")

ਲਾਈਫ ਇੰਸ਼ੋਰੈਂਸ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰੋ. ਮਨੁਭਾਈ ਡੀ ਸ਼ਾਹ (1992) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 637 ("ਪ੍ਰੋ. ਮਨੁਭਾਈ ਡੀ. ਸ਼ਾਹ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਜ਼ੁਬਾਨੀ, ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਆਡੀਓ-ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਮੀਡੀਆ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। 'ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ' ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ "ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਮਹੂਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਜੀਵਨ ਰੇਖਾ" ਵਜੋਂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਜਾਂ ਗਲਾ ਘੁੱਟਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਪੀਲਾਂ ਰਾਜ-ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਐੱਲ. ਆਈ. ਸੀ. ਅਤੇ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ) ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਤਰਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਬੋਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਰਾਜ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੈਂਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ। ਕਿ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਰਾਜ-ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਇਕਾਈ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ|

ਇਸ ਦੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਪਲੇਟਫਾਰਮ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬਚਾਅ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ, ਅਜਿਹੇ ਸਰਕੂਲੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮਾਤਰਾ ਨੂੰ ਅਨੁਕੂਲ/ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

15.2. ਅਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਃ

ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਇੱਕ ਵਾਹਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਮਤੀ, ਅਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਅਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਜੀਵੰਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਚਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਜਾਂ ਨਵੀਨਤਾ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇ ਜੋ ਆਖਰਕਾਰ ਸਥਿਰਤਾ, ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਚੰਗੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਸਹਿਭਾਗੀ ਹਨ।

15.3. ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਬਾਰੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਫੈਸਲੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹਨਃ

(i) ਰੋਮੇਸ਼ ਥੱਪਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਆਲੋਚਨਾ ਜਾਂ ਅਸਹਿਮਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀ ਵਜੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਜਾਂ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਵਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਜਾਂ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਅਯੋਗਤਾ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਸਿਹਤਮੰਦ ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਹੈ।

(ii) ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ ਵਿੱਚ, ਆਕਾਸ਼ਵਾਣੀ

1962 ਐਸ. ਸੀ. 955 ("ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਸਿੰਘ") ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 124-ਏ ਅਤੇ 505 ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਮੰਨੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਭੜਕਾਊ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਬਣਾਇਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣਾਏ ਗਏ ਉਪਾਵਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇਗੀ।

(iii) ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਜਨਰਲ ਬਨਾਮ ਆਨੰਦ ਪਟਵਰਧਨ, (2006) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 433 ("ਆਨੰਦ ਪਟਵਰਧਨ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਚਰਚਾ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਲੋਚਨਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(iv) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਜਾਂ ਗੈਰ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 292,499,500,504,505,509 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਐਫਆਈਆਰਜ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰੇ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਐਫ. ਆਈ. ਆਰਜ਼ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤਾ।

15.4. ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ (ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ) ਸ਼ਬਦਕੋਸ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨੁਸਾਰ,

"ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ" ਸਮੀਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਧਿਅਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਇਲੈਕਟ੍ਰਾਨਿਕ ਮੀਡੀਆ, ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਵਸਤਾਂ, ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਆਦਿ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਜਾਂ ਵਰਤਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਤਪਾਦ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਨੋਟਿਸ, ਘੋਸ਼ਣਾ, ਇੱਕ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਇੱਕ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਤਸਵੀਰ ਜਾਂ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂਖੋਰੀ ਆਦਿ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵੱਲ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਹੈ, ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਵਸਤਾਂ ਜਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ ਹੈ।

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਝਲਕ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗੀ:

(i) ਹਮਦਰਦ ਦਵਾਖਾਨਾ (ਵਕਫ਼) ਲਾਲ ਕੁਆਂ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1960 ਐਸ. ਸੀ. 554("ਹਮਦਰਦ ਦਵਾਖਾਨਾ") ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦਾ ਅਸਲ ਚਰਿੱਤਰ ਉਸ ਉਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਪਾਰਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਪਾਰ ਜਾਂ ਵਣਜ ਦਾ ਤੱਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੁਣ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ-ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣਾ; ਪਰ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ, ਮੁੱਲ ਅਤੇ ਮਹੱਤਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਜੋ ਇਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਂ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੋਟੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਪਾਰਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਵੰਡਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਜੀ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਵਪਾਰਕ/ਵਪਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਕੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਡਰੱਗਜ਼ ਐਂਡ ਮੈਜਿਕ ਰੈਮੇਡੀਜ਼ (ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ) ਐਕਟ, 1954 ਸੀ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਐਕਟ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਸਵੈ-ਦਵਾਈ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਇਲਾਜ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਹਮਦਰਦ ਦਵਾਖਾਨਾ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਣਜ ਜਾਂ ਵਪਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ ਨਾ ਕਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ। ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਨਸ਼ੀਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਜਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਅੰਦਰ "ਭਾਸ਼ਣ" ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੀ, ਜਿਸ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ' ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ 'ਸੀ। ਪ੍ਰਚਾਰ/ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਅਸਲ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕੀ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਿਲੇਗਾ।

(ii) ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਅਖਬਾਰ (ਬੰਬੇ) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, (1985) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 641 ("ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ ਅਖਬਾਰ (ਬੰਬੇ) ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਟਿਡ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹਮਦਰਦ ਦਵਾਖਾਨਾ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਪੱਖ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੀ ਕਿਸਮ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿੱਚ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਅੱਗੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਮਦਰਦ ਦਵਾਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਬਹੁਤ ਵਿਆਪਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਪਾਰਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(iii) ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਟਾਟਾ ਪ੍ਰੈੱਸ ਲਿਮਿਟਿਡ ਬਨਾਮ ਮਹਾਨਗਰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨਿਗਮ ਲਿਮਿਟਿਡ, (1995) 5 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 139 ("ਟਾਟਾ ਪ੍ਰੈੱਸ ਲਿਮਿਟਿਡ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ, ਜੋ ਯੂ. ਐੱਸ. ਏ. ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਸੋਧ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ, ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਵਪਾਰਕ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤੰਤਰ ਸੀ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਅਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਜੋ ਗਲਤ, ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ, ਅਣਉਚਿਤ, ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਵਪਾਰਕ ਭਾਸ਼ਣ ਜੋ ਧੋਖੇਬਾਜ਼, ਅਣਉਚਿਤ, ਗੁੰਮਰਾਹਕੁੰਨ ਅਤੇ ਝੂਠ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ/ਵਰਜਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

15.5. ਮਜਬੂਰ ਭਾਸ਼ਣਃ

ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਉਹ ਭਾਸ਼ਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ "ਲਾਜ਼ਮੀ" ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਇੱਕ ਭੋਜਨ ਉਤਪਾਦ ਜਾਂ ਫਾਰਮਾਸਿਊਟੀਕਲ ਵਸਤੂ ਉੱਤੇ ਸਮੱਗਰੀ, ਇਸ ਦੇ ਮਾਪ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਸੂਚਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ, ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸੰਭਾਵਿਤ ਖਪਤਕਾਰ ਨੂੰ ਉਤਪਾਦ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਉਲਟ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਜੇ 'ਲਾਜ਼ਮੀ' ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੂਚਿਤ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਧਾਰਾ 19 (1) ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ

(i) ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਮੋਸ਼ਨ ਪਿਕਚਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1999 ਐਸ. ਸੀ. 2334 ("ਮੋਸ਼ਨ ਪਿਕਚਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ "ਲਾਜ਼ਮੀ" ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ "ਲਾਜ਼ਮੀ" ਪ੍ਰਬੰਧ ਫੈਸਲੇ ਲੈਣ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ

ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਸੰਜਮ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਜੀ) ਜਾਂ ਸਵੈ-ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 20 (3) ਅਧੀਨ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ।

(ii) ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ, ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਹੁਤ ਢੁਕਵੀਂ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਬਹੁਪੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਲਿੰਗ ਪਛਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (2014) 5 ਐੱਸਸੀਸੀ 438 ("ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਥਾਰਟੀ") ਪ੍ਰੈੱਸ ਦਾ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਪ੍ਰਭਾ ਦੱਤ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (1982) 1 ਐੱਸਸੀਸੀ 1 ("ਪ੍ਰਭਾ ਦੱਤ") ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਸਵਪਨਿਲ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ, (2018) 10 ਐੱਸਸੀਸੀ 639 ("ਸਵਪਨਿਲ ਤ੍ਰਿਪਾਠੀ") ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਲਹਿਰਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਨਵੀਨ ਜਿੰਦਲ, (2004) 2 ਐੱਸਸੀਸੀ 510 (ਨਵੀਨ ਜਿੰਦਲ) ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਕਸਰ 'ਭਾਸ਼ਣ' ਦੇ ਉਲਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿਹਿਤ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਿਜੋਏ ਇਮੈਨੁਅਲ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ, (1986) 3 ਐਸਸੀਸੀ 615 ("ਬਿਜੋਏ ਇਮੈਨੁਅਲ") ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

16. 'ਨਫ਼ਰਤ ਭਾਸ਼ਣ':

16.1. ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈਃ

ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਕਾਲੀਸ਼ਵਰਮ ਰਾਜ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਬਲਕਿ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਲਿਆਏਗਾ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਉਕਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਵੀ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਂ ਤੱਤ ਕੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ' ਤੇ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਜਾਂ 'ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ' ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਤੁਰੰਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਤੱਕ ਵੀ ਫੈਲੇਗਾ।

16.2. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਲਾਈ ਸੰਗਠਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2014) 11 ਐੱਸ. ਸੀ. 477 ("ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਲਾਈ ਸੰਗਠਨ") ਵਿੱਚ ਡਾ. ਬੀ. ਐੱਸ. ਚੌਹਾਨ, ਜੇ. ਰਾਹੀਂ ਬੋਲਦਿਆਂ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਨੂੰ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਸਬੰਧ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਦੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਮੁੱਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਇੱਥੇ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈਃ

"ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀਏ' ਤੇ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ। ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਫ਼ਰਤ ਵਾਲਾ ਭਾਸ਼ਣ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਰੇ ਉੱਠਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹਮਲਿਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜੋ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ, ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਕਰਨ, ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ, ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਤਿਅੰਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਮੂਹ ਦੀ ਬਹਿਸ ਅਧੀਨ ਮੂਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਵਿੱਚ ਗੰਭੀਰ ਰੁਕਾਵਟ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। (ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ)

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਸਕੈਚਵਨ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਵਿਲੀਅਮ ਵਾਟਕੈਟ, 2013 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 11 ("ਸਸਕੈਚਵਨ") (ਕੈਨੇਡਾ) ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ "ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣਾਂ" ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਅੱਗੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਨਫ਼ਰਤ ਸਮੀਕਰਨ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੀ ਸਮੀਕਰਨ ਦਾ ਲੇਖਕ ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਅਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹੈ। ਇਹ ਕੁੰਜੀ ਭੇਦਭਾਵ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਧਾਨਕ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਲਾਈ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ' ਤੇ ਦੁੱਖ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਏਗਾ ਜੋ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਸਮੂਹਾਂ ਜਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹਨ ਜੋ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਵੈਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

16.3. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਮੁੱਲ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ-ਅਧਾਰਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੇ। ਪਰ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਇੱਕ ਤਾਜ਼ਾ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, (2021) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1 ("ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ") ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਜੀਵ ਖੰਨਾ, ਜੱਜ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਦਿਆਂ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਜੋ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਅਸੰਗਤ ਹੈ। ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਤਰਕ ਵਜੋਂ 'ਮਾਣ' ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈਃ

"46. [...] ਸਨਮਾਨ, ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਕਰਨ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਸਬੰਧਤ ਹਾਂ, ਚੰਗੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੇ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੱਕ, ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਧਾਰਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅੰਤਰ-ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਬੰਧ, ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਵੈ-ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਜਾਂ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੈ।

47. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਣ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ। ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵੰਡ, ਅਲਹਿਦਗੀ ਅਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਦ ਨੂੰ 'ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ' ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂ 'ਸੰਭਾਵਤ' ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰਜ ਸਿੱਧੇ ਅਤੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁਲਵਾਦ' ਤੇ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਜਨਤਕ ਗੜਬੜੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਜਿੱਠਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਨਤਕ ਗੜਬੜੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਅਤੇ ਉੱਤਮਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਸੰਦਰਭ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੱਟ-ਪਿੱਛੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਨਤਕ ਗੜਬੜੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਸੀਮਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਜ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਜੋ ਲੋਕ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਗੜਬੜੀ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਭੜਕਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕੁਚਲਦੇ ਹਨ।

(ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ)

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਐਲਿਸ ਈ ਮਾਰਵਿਕ ਅਤੇ ਰੌਸ ਮਿਲਰਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ "ਔਨਲਾਈਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਮਾਣਹਾਨੀ ਅਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣਃ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੈਂਡਸਕੇਪ ਦਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਮੀਸ਼ ਦੇਵਗਨ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਵੱਖਰੇ ਤੱਤਾਂ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ' ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ 'ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨਃ

"72.1. ਸਮੱਗਰੀ-ਅਧਾਰਤ ਤੱਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਨਿਰਪੱਖ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਵਾਕਾਂਸ਼ਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਅਤੇ ਆਈਕੋਨੋਗ੍ਰਾਫੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਦੇਸ਼ ਮਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ, ਕੋਈ ਇਹ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਵਾਜਬ ਆਧਾਰ ਹਨ ਕਿ ਸਮੱਗਰੀ ਨਸਲ, ਰੰਗ, ਨਸਲ, ਧਰਮ ਜਾਂ ਲਿੰਗ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸੇ, ਚਿੰਤਾ ਜਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗੀ।

72.2. 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਦੇ ਇਰਾਦੇ-ਅਧਾਰਤ ਤੱਤ ਲਈ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਾਇਜ਼ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸੰਚਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਿਰਫ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਰਗ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ, ਹਿੰਸਾ ਜਾਂ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਪੀਕਰ ਵੱਲੋਂ ਵਰਗ/ਸਮੂਹ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਮੂਹ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਇਰਾਦੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

72.3. ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਅਧਾਰਤ ਤੱਤ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਜੋ ਹਿੰਸਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ, ਆਰਥਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਧੀਨਗੀ, ਸਰੀਰਕ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ, ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬੇਦਖਲੀ।

72.4. ਫਿਰ ਵੀ, ਇਹ ਤਿੰਨ ਤੱਤ ਵਾਟਰਟਾਈਟ ਸਿਲੋਸ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਓਵਰਲੈਪ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਢਾਂਚਾਗਤ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਅੱਗੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ "ਵਾਜਬ, ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੋਚ ਵਾਲੇ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਅਤੇ ਦਲੇਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਮਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਪਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਅਸਥਿਰ ਦਿਮਾਗ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਜੋ ਹਰ ਵਿਰੋਧੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਖਤਰੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।" ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਮੁਲਾਂਕਣ ਜਨਤਾ ਦੇ ਇੱਕ ਵਾਜਬ ਮੈਂਬਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

16.4. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਚੈਪਲਿੰਸਕੀ ਬਨਾਮ ਨਿਊ ਹੈਂਪਸ਼ਾਇਰ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ, 315 ਯੂ. ਐੱਸ. 568 (1942) ("ਚੈਪਲਿੰਸਕੀ") "ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ" ਨੂੰ ਮਰਫੀ ਜੇ ਦੁਆਰਾ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ "ਲੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੱਟ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਤੁਰੰਤ ਉਲੰਘਣਾ ਨੂੰ ਭੜ੍ਹਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਵੱਲ ਇੱਕ ਕਦਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਮੂਲੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਲ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਭ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕ੍ਰਮ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਤ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ।

16.5. 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਾਰਾ 19 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜਿਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਾਰਕ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਦੇਣਗੇ। ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ, ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਕਤ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

i) ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ (ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ.) ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹਨ ਜੋ ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਧਾਰਾ 153-ਏ ਵਰਗ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 153-ਬੀ "ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਏਕਤਾ ਲਈ ਪੱਖਪਾਤੀ ਦੋਸ਼ਾਂ, ਦਾਅਵਿਆਂ" ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 295-ਏ ਧਰਮ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 298 ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਣਾ, ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਕੱਢਣਾ ਜਾਂ ਇਸ਼ਾਰੇ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਦੰਡਾਤਮਕ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਧਾਰਾ 505 ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਗ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੜ੍ਹਕਾਉਣ ਨੂੰ ਦੰਡਾਤਮਕ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਅਧਿਆਇ XXII, ਆਈ. ਪੀ. ਸੀ. ਅਪਰਾਧਿਕ ਧਮਕੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

(ii) ਕੋਡ ਆਫ਼ ਕ੍ਰਿਮੀਨਲ ਪ੍ਰੋਸੀਜ਼ਰ, 1973 ("ਸੀਆਰਪੀਸੀ") ਦੀ ਧਾਰਾ 95 ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਆਈਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 124-ਏ, 153-ਏ, 153-ਬੀ, 292,293 ਜਾਂ 295-ਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਜ਼ਾਯੋਗ ਹਨ। ਧਾਰਾ 107 ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਾ 144 ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਇੱਕ ਉਪ-ਮੰਡਲ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਜਾਂ ਸੰਭਾਵਿਤ ਖਤਰੇ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਕਤ ਅਪਰਾਧ ਸੰਗੀਨ ਹਨ।

iii) ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਧਾਰਾ 7 ਬੋਲਣ ਜਾਂ ਲਿਖਣ, ਜਾਂ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਛੂਆਛੂਤ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

iv) ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਰੋਕੂ) ਐਕਟ, 1988 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 (ਜੀ) ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ, ਨਸਲੀ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਸਮੂਹਾਂ ਜਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵੈਮਨਸਜ, ਨਫ਼ਰਤ, ਨਫ਼ਰਤ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ।

v) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਨਜਾਤੀ (ਅੱਤਿਆਚਾਰ ਰੋਕੂ) ਐਕਟ, 1989 ਦੀ ਧਾਰਾ 3 (1) (x) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਜਨਜਾਤੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਥਾਂ' ਤੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਅਪਮਾਨ ਜਾਂ ਧਮਕੀ ਦੇਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

vi) ਲੋਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਐਕਟ, 1951 ਦੀ ਧਾਰਾ 8 ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਚੋਣ ਲੜਨ ਲਈ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 123 (3-ਏ) "ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤੀ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੈਰ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼" ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਾ, ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਏਜੰਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚੋਣ ਏਜੰਟ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਉਸ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਲਈ, "ਇੱਕ" ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਭਿਆਸ "ਹੈ।

vii) ਕੇਬਲ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨੈੱਟਵਰਕ (ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1995 ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ ਕਿ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੋਡ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਕੋਡ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ। ਨਿਯਮ 6, ਕੇਬਲ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨੈਟਵਰਕ ਨਿਯਮ, 1994 ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੋਡ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਬਲ ਸੇਵਾ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ' ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚਃ

(ਏ) ਧਰਮ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜੋ ਫਿਰਕੂ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ;

(ਬੀ) ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਜਾਂ ਭੜਕਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁਝ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਾਂ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਦਾ ਹੈ;

(ਸੀ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ' ਤੇ ਜਾਂ ਕੁਝ ਸਮੂਹਾਂ, ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ, ਜਨਤਕ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ, ਬਦਨਾਮੀ ਜਾਂ ਬਦਨਾਮੀ ਕਰਦਾ ਹੈ;

(ਡੀ) ਵਿਜ਼ੂਅਲ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਕੁਝ ਨਸਲੀ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰਣ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਦਨਾਮੀ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕੇਬਲ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨੈਟਵਰਕ ਨਿਯਮ, 1994 ਦੇ ਨਿਯਮ 7 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਕੋਡ ਕੇਬਲ ਸੇਵਾ 'ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ' ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਸਲ, ਜਾਤੀ, ਰੰਗ, ਨਸਲ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀਅਤਾ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ ਜਾਂ ਗੜਬੜੀ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੇਬਲ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਨੈੱਟਵਰਕ (ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ) ਐਕਟ, 1995 ਨਿਯੁਕਤ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਾਂ ਚੈਨਲ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੋਡ ਜਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਕੋਡ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਜਾਂ ਜੇ ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਾਰਮਿਕ, ਨਸਲੀ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਜਾਂ ਖੇਤਰੀ ਸਮੂਹਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵੈਮਨਸਯ ਜਾਂ ਵੈਰ, ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਂ ਬੁਰੀ ਇੱਛਾ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ; ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ, ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੈਨਲ ਜਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਜਾਂ ਮੁੜ ਪ੍ਰਸਾਰਣ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।

viii) ਸਿਨੇਮਾਟੋਗ੍ਰਾਫ ਐਕਟ, 1952 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇੱਕ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਾਰਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕਰਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਲਈ ਉਕਸਾਉਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।

ix) ਸੂਚਨਾ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਐਕਟ, 2000 (ਆਈ. ਟੀ. ਐਕਟ) ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੇ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸੰਗੀਨ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 66-ਏ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ "ਘੋਰ ਅਪਮਾਨਜਨਕ" ਜਾਂ "ਖਤਰਨਾਕ ਚਰਿੱਤਰ" ਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਜਾਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਇਹ ਝੂਠੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ, ਅਸੁਵਿਧਾ, ਖ਼ਤਰਾ, ਰੁਕਾਵਟ, ਅਪਮਾਨ, ਅਪਰਾਧਿਕ ਧਮਕੀ, ਵੈਰ, ਨਫ਼ਰਤ ਜਾਂ ਬੁਰੀ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੇਆ ਸਿੰਘਲ ਵਿੱਚ ਅਸਪਸ਼ਟਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

x) ਪ੍ਰੈੱਸ ਕੌਂਸਲ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ (ਪ੍ਰੈੱਸ ਕੌਂਸਲ ਐਕਟ, 1978 ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਠਿਤ) ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਆਚਰਣ ਦੇ ਨਿਯਮ, 2010 ਵਿੱਚ ਫਿਰਕੂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਵਿਆਪਕ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

16.6. 267ਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ 'ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ' ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 153 ਸੀ ਅਤੇ 505 ਏ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਨ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇਗਾਃ

"153-ਸੀ-ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਲਿੰਗ, ਲਿੰਗ ਪਛਾਣ, ਲਿੰਗ ਪਛਾਣ, ਜਿਨਸੀ ਰੁਝਾਨ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸ, ਭਾਸ਼ਾ, ਅਪੰਗਤਾ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ-

(ਏ) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਦੇਖਣ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੰਭੀਰ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ, ਡਰ ਜਾਂ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ; ਜਾਂ

(ਬੀ) ਬੋਲੇ ਜਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਸੰਕੇਤਾਂ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਰਣਨ ਦੀ ਕੈਦ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਦੋ ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 5000 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

“505-ਏ-ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਡਰ, ਚਿੰਤਾ ਜਾਂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨਃ ਜੋ ਵੀ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਲਿੰਗ, ਲਿੰਗ, ਜਿਨਸੀ ਰੁਝਾਨ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸ, ਭਾਸ਼ਾ, ਅਪਾਹਜਤਾ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਤੌਰ' ਤੇ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਲਿਖਤ, ਨਿਸ਼ਾਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗੰਭੀਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਮਕੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੈ;

(i) ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਵੇਖਣ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਡਰ ਜਾਂ ਚਿੰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਜਾਂ;

(ii) ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਦੀ ਕੈਦ ਅਤੇ/ਜਾਂ 5000 ਰੁਪਏ ਤੱਕ ਦੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਜਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਧਾਰਾ 505-ਏ ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਸਾ ਭੜਕਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀਆਂ

ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਲਿੰਗ, ਲਿੰਗ, ਜਿਨਸੀ ਰੁਝਾਨ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸ, ਭਾਸ਼ਾ, ਅਪੰਗਤਾ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਧਮਕੀ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਡਰ ਜਾਂ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ' ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ 'ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਆਮ ਤੌਰ' ਤੇ ਤਿੱਖੇ ਜਾਂ 'ਅਪਮਾਨਜਨਕ' ਬਿਆਨ, ਜੋ ਧਰਮ, ਨਸਲ, ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਲਿੰਗ, ਲਿੰਗ, ਜਿਨਸੀ ਰੁਝਾਨ, ਜਨਮ ਸਥਾਨ, ਨਿਵਾਸ, ਭਾਸ਼ਾ, ਅਪਾਹਜਤਾ ਜਾਂ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ' ਤੇ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਅਣਉਚਿਤ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹੋਣ।

16.7. ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਭਾਵਤ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਾਸ਼ੀਏ ਰਾਹੀਂ ਅਸਲ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਭਲਾਈ ਸੰਗਠਨ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਆਪਕ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਸਰਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਚਿੰਤਤ ਹਾਂ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨਾ ਹੋਣ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਭਾਰਤ ਦੇ "ਅਸੀਂ ਲੋਕ" ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ, ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਧਾਰਨਾ' ਤੇ ਕਪਟੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

16.8. ਐਂਡਰਿਊ ਐੱਫ ਸੇਲਰਸ ਨੇ ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਆਪਣੇ ਲੇਖ 'ਡਿਫਾਈਨਿੰਗ ਹੇਟ ਸਪੀਚ' ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਮਹੂਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਸ ਕੁਝ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸਖਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ, ਉਕਤ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਦੇ ਗੁਪਤ ਤੱਤ ਵੀ, ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਰਾਦਾ ਗੈਰ-ਸਰੀਰਕ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ, ਨਿੰਦਿਆ, ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ, ਜਾਂ

ਜ਼ੁਲਮ, ਅਣਗਹਿਲੀ ਜਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ, "ਘਰ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ" ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਵਰਚੁਅਲ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਅਪਲੋਡ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ "ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਫ਼ਰਤ, ਵੈਰ ਅਤੇ ਬੁਰੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ"। 'ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ' ਤੋਂ ਪਰੇਃ

17. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ' ਦੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਸਰਲਕਰਤਾ' ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਣ ਵਜੋਂ ਪਰਿਭਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਤਿੱਖੀ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਿਸਮਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

18. ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚੀਨੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਅਤੇ ਲੇਖਕ, ਲੌ ਜ਼ੂ ਦੁਆਰਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈਃ "ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖੋ; ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੋ; ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖੋ; ਇਹ ਇੱਕ ਆਦਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਪਣੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਓ; ਉਹ ਚਰਿੱਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਆਪਣੇ ਚਰਿੱਤਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਓ; ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸਮਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

19. ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਰੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਧਾਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦੋ ਮੁੱਖ ਕਾਰਕਾਂ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ ਇੱਕ ਮੁੱਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ; 'ਸਮਾਨਤਾ' ਅਤੇ 'ਭਾਈਚਾਰੇ' ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਟੀਚੇ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਮੁੱਲ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨਃ

20. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਮੁੱਲ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ-ਅਧਾਰਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੇ।

ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਭਿਆਸ 21. ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ, ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ' ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਦਲੀਲ 'ਤੇ, ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

i) ਕੈਨੇਡਾਃ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ ਦੇ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਰਵਉੱਚ ਮੁੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੋੜ ਪੈਣ' ਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਸੱਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਸਮਾਨਤਾ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਨਸਲੀ ਮੋਜ਼ੇਕ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ| ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਥਿਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਰ ਬਨਾਮ ਜੇਮਜ਼ ਕੀਗਸਟ੍ਰ, (1990) 3 ਐਸਸੀਆਰ 697 ("ਕੀਗਸਟ੍ਰ") (ਕੈਨੇਡਾ) ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ, ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਮੂਹਾਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਮੂਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਉੱਤੇ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਭਾਵਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਅਤੇ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਵੀਕਾਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੱਟਾਂ ਲੱਗ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੂਜੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸਮੂਹ ਦੇ ਗੈਰ-ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮੈਂਬਰ, ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਨਸਲੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਵੱਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਪਟੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਿਰਫ਼ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ਤੁਰੰਤ ਖਤਰੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜਿਕ ਏਕਤਾ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਟੇਲਰ, (1990) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਆਰ. 892 ("ਟੇਲਰ") (ਕੈਨੇਡਾ) ਵਿੱਚ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਡਿਕਸਨ ਸੀ. ਜੇ. ਨੇ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈਃ

"... ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਾਲੇ ਸਮੂਹ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਸਲੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਜ ਸੰਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਇੱਕ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ।

ii) ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ: ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੈਨੇਡਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੈਟ ਈਟੈਕ ਬਨਾਮ ਐਂਡਰਿਊ ਬੋਲਟ (2011) ਐੱਫ. ਸੀ. ਏ. 1103 ("ਪੈਟ ਈਟੈਕ") (ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ) ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਆਸਟਰੇਲੀਆਈ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੀਗਸਟ੍ਰ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨਸਲੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧ ਬਣਾਇਆ। ਆਸਟਰੇਲੀਆਈ ਫੈਡਰਲ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਤਰਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ:

"(ਓ) ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਭਾਲ ਤੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਨਫ਼ਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਸਾਡੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਵੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਬਿਆਨ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਲਤ ਜਾਂ ਝੂਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੱਚ ਦੀ ਖੋਜ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਓਨਾ ਹੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਤਰਕਸ਼ੀਲਤਾ ਸਾਰੇ ਝੂਠ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਵੇਗੀ।

(ਅ) ਸਵੈ-ਪੂਰਤੀ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ, ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮੂਹ ਵਿੱਚ ਮੈਂਬਰਸ਼ਿਪ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇੱਕ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਮੁੱਲ ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਵੈ-ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(ਏ) ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਤੋਂ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਇੱਕ ਕਮੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਦਲੀਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਪਛਾਣ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

iii) ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ-ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਸਰਵਉੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁੱਲ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ

ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਇਸ ਲਈ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(iv) ਜਰਮਨੀਃ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਜਰਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਨਤਾ, ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨਿੱਜੀ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਝੂਠ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਝੂਠੇ ਬਿਆਨ ਜਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੇ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਬਿਆਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਨਿੱਜੀ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਤੱਥ ਦੇ ਉਲਟ ਰਾਏ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਅਪਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਕੀਮਤ ਭਾਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜਰਮਨ ਐਪਲੀਕੇਸ਼ਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਪੀਕਰ ਦੀਆਂ ਸਵੈ-ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਸਵੈ-ਮਾਣ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ-ਅਧਾਰਤ ਭਾਸ਼ਣ ਨਿਯਮਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੱਥ ਅਤੇ ਰਾਏ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ 'ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ' ਦੀ ਅਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰਃ

22. ਚਾਰੂ ਖੁਰਾਣਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (2015) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 192 ("ਚਾਰੂ ਖੁਰਾਣਾ") ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਣ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਉੱਤਮ ਗੁਣ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਮਾਣ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਜੋ ਸਮੂਹਿਕ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਪਰ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਮਾਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਉਸ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਅਤੇ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਵਾਲੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਅਤੇ ਮਿਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹੀ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਅਣਉਚਿਤ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਨ ਰੀ-ਸ਼ੋਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ (V) (2005) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 733 ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਦੇ ਤਰਕ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਿ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਲੈਣ ਦੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ,

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਆਰਾਮਦਾਇਕ ਅਤੇ (ਸ਼ੋਰ) ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਮੁਕਤ ਵਾਤਾਵਰਣ।

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਵਿਸਤਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜਗਵੇਦੀ 'ਤੇ ਕੁਰਬਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਅਧਾਰ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ' ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸਿਧਾਂਤਕ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਾਣ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੱਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਦਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਮਾਨ ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਮਾਨ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

23. ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲੋਨ ਐਲ. ਫੁਲਰ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਮਰੀਕੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ, ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮੂਹਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ' ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਨੈਤਿਕਤਾ 'ਵਜੋਂ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਮਝ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀਤਾ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਜ਼ਰਾਈਲ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਜਸਟਿਸ ਅਹਰੋਨ ਬਰਾਕ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈਃ

"ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਜਨਤਕ ਵਿਵਸਥਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸਮਾਜਿਕ ਨਿਆਂ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਸਹੀ ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਟੀਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਇਸ ਠੋਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਹੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸਹੀ ਸੰਤੁਲਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮੂਲ ਸ਼ਾਸਨ "ਸਹੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਹੈ, ਜੋ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।" ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਾਨਤਾ, ਆਰਥਿਕ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੱਜ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਇਸ ਅਮੀਰ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ)

24. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੇ. ਐੱਸ. ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ (ਸੇਵਾਮੁਕਤ) ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, (2019) 1 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 1 ("ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ") ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਰਮਿਆਨ

ਸੰਤੁਲਨ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਹੱਦ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਕੋਈ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ "ਸੰਪੂਰਨ" ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈਃ

"62. ਹੁਣ ਇਹ ਲਗਭਗ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। [ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਾਹਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ "ਸੰਪੂਰਨ" ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨਃ (ਏ) ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਅਟੱਲ ਹੈ, (ਬੀ) ਤਸ਼ੱਦਦ ਜਾਂ ਅਣਮਨੁੱਖੀ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਵਿਵਹਾਰ ਜਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਕ ਸੋਚ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਹੁਣ ਤੱਕ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਨੇ ਨਾਕਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।] ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਅਹਰੋਨ ਬਰਾਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ [ਅਹਰੋਨ ਬਰਾਕ, ਅਨੁਪਾਤਃ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੀਮਾ (ਕੈਂਬਰਿਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪ੍ਰੈਸ 2012)], ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮੁੱਖ ਤੱਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਉਪ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨੁਪਾਤਕ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ i.e. ਕਾਨੂੰਨ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਨੀਂਹ ਹੈ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤ (ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ) ਨੂੰ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਤੰਤਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਾ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਧਾਰਾ (1) ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਸਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਸ ਰਿਲੇਟੀਵਿਟੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲਾਇਸੈਂਸ ਹੈ|

ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੀ ਸੀਮਾ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤਾਂ ਜਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ-ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦਾ-ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੱਤਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤਣਾਅ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਤੱਤ ਹੈ, ਜੋ ਮੂਲ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਤੱਤ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਿੱਸਾ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਇਸ ਦੇ ਰਸਮੀ ਪਹਿਲੂ ਵਿੱਚ। ਇਸ ਤਣਾਅ ਦਾ ਹੱਲ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਣਾਅ ਦਾ ਹੱਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ "ਹਾਰਨ ਵਾਲੇ" ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਸੰਤੁਲਨ ਦੁਆਰਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ, ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤਣਾਅ ਇੱਕ "ਉਸਾਰੂ ਤਣਾਅ" ਹੈ। ਇਹ ਹਰੇਕ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਸਹਿ-ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਹਿੱਤਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਨ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸੰਤੁਲਨ ਹਰੇਕ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ਤੇ। ਦੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪਹਿਲੂਆਂ-ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਦੀ ਸੀਮਾ-ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਸ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਕੇ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਰਹਿਣ। ਇਹ ਸੰਤੁਲਨ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਪਹਿਲੂ ਦੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਹੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

[ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ]

25. ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਈ ਸਾਡੀ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਸਾਡੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉੱਠਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸੰਜਮ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਿਰਫ ਨਿਰਵਿਘਨ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਤਿੱਖੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਿਸਦਾ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਣ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀਪੂਰਨ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਲਈ ਸੰਭਾਵਿਤ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ, ਪਰ ਸੰਜਮੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਮਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਨ, ਜੋ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਗਠਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਤੁਲਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

'ਸਮਾਨਤਾ' ਅਤੇ 'ਭਾਈਚਾਰੇ' ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਟੀਚੇ:

26. ਸਮਾਨਤਾ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਹਨ। 'ਨਫ਼ਰਤੀ ਭਾਸ਼ਣ', ਜਿਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਅਸਮਾਨ ਮੰਨ ਕੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਭਿੰਨ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਬਹੁਲਤਾ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਵਾਦ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਅਧਾਰਤ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

27. ਭਰੱਪਣ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਸਪਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

27.1. ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਣਹਾਨੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਤੇ ਰੋਕ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਭਾਈਚਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦੀ ਜਾਂਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2016) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 221 ("ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ ਸਵਾਮੀ") ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰੇ। ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ ਜੋ ਮਾਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਨਾਲ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਕਿ 'ਭਾਈਚਾਰੇ' ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸਹਿਮਤੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁੱਲ ਜੋ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਬੂੰਦ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਰੱਪਣ

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਆਦਰਸ਼ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ IV ਏ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਣਹਾਨੀ' ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ, ਜੇ ਦੀਪਕ ਮਿਸ਼ਰਾ, ਜੇ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਵਜੋਂ) ਦੁਆਰਾ ਪੈਰਾਗ੍ਰਾਫ 155 ਅਤੇ 163 ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ:

"155. ਇਹ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਦੋ ਸਕੂਲ ਹਨ; ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉਦਾਰੀਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਮੂਹਿਕ ਮੈਂਬਰ ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਖਰਾ ਉਤਰੇ। ਭਰੱਪਣ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝਾ ਹਿੱਤ। ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਟਕਰਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਈਚਾਰਾ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਰੱਦ ਅਤੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਦਰਅਸਲ, ਭਰਾ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨੀ ਵੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨੁਕਸ ਲੱਭਣ ਅਤੇ ਅਸਹਿਮਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਉਦੋਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੁਸ਼ਮਣ। ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਕੁੱਝ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਨਗਿਨੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਅਸੰਗਤ ਨੋਟ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

"163. ਅਸੀਂ ਦੋ ਸੰਕਲਪਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫਰਜ਼, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮੁੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨਿਯਮ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਈਚਾਰਾ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਫਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਅੰਦਰੂਨੀ ਮੁੱਲ ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਰੋਸੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿੱਤ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਤ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਤ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਉੱਤਮਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ

ਰਾਜ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੁਆਰਾ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁੱਲ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿੱਤ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਥਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਧਾਰਾ 499 ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜੀਵਿਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਪੈਕਟ੍ਰਮ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ਇਸ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧਿਕ ਮਾਣਹਾਨੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਘਿਣਾਉਣੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਨਾ ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਨੁਛੇਦ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੈਰ ਵਾਜਬ ਪਾਬੰਦੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ)

27.2. ਸੁਬਰਾਮਣੀਅਮ ਸਵਾਮੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮੁੱਲ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਉੱਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸੁਤੰਤਰ ਭਾਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਆਦਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁੱਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਇਹ ਰਾਗ, ਸਵੈ-ਸੰਜਮ ਜਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਰੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

27.3. ਲੋਕਤੰਤਰ, ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਅਣਉਚਿਤ ਭਾਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਜਨਤਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਸਮੇਤ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਨਿਆਂ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਾਂਝ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉੱਤਮ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂਚ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਜਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ' ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਬਲਕਿ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ' ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰੀਏ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ।

ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਅਣਉਚਿਤ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ 4-ਏ ਅਧੀਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ:

28. ਹਰੇਕ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਆਪਸੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਸਤਿਕਾਰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ ਜੋ ਮਾਣ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 51-ਏ ਅਧੀਨ ਸ਼ਾਮਲ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 51-ਏ ਦੀ ਉਪ-ਧਾਰਾ (ਸੀ) (ਈ) ਅਤੇ (ਜੇ) ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ:

"ਆਰਟੀਕਲ 51-ਏ-ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਰਤੱਵਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦਾ ਕਰਤੱਵ ਹੋਵੇਗਾ-

(ਏ) XXX

(ਬੀ) XXX

(ਸੀ) ਭਾਰਤ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ, ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ;

(ਡੀ) XXX

(ਈ) ਧਾਰਮਿਕ, ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਖੇਤਰੀ ਜਾਂ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਸਦਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨਾ; ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਲਈ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣਾ;

(ਐੱਫ) ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਮਤਾ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰ ਨਿਰੰਤਰ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵੱਲ ਵਧੇ;

(ਐੱਫ) XXX

(ਜੀ) XXX

(ਐੱਚ) XXX

(ਆਈ) XXX

(ਜੇ) "ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਰਤੱਵ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਲਈ ਮੁੱਖ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵ, ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰੇ, ਸਦਭਾਵਨਾ, ਏਕਤਾ, ਸਮੂਹਿਕ ਭਲਾਈ ਆਦਿ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਟੀਚਿਆਂ ਨਾਲ ਡੂੰਘਾ ਸਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਜਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਰਤੱਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

29. ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਣਉਚਿਤ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਰੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਨ, ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ, ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ, ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਸਤੀਆਂ/ਪ੍ਰਭਾਵਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ' ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ।

30. ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਇੱਕ ਸੰਚਾਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ, ਇੱਕ ਕਲਿੱਕ 'ਤੇ ਜਾਂ ਇੱਕ ਸਕ੍ਰੀਨ' ਤੇ ਛੂਹਣ ਨਾਲ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਦੇ ਉਹ ਗੁਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਲਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਪਲੇਟਫਾਰਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਦੇਸ਼ਾਂ, ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਪੋਸਟਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਇੱਕ ਸੇਲਿਬ੍ਰਿਟੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

31. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਲੀਲ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਅਤੇ ਤਿੱਖੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਅਤੇ ਤਣਾਅ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੁਰੱਖਿਆ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਖ਼ਤ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

32. ਇਸ ਮੋੜ 'ਤੇ ਮਾਈਕਲ ਰੋਸੇਨਫੈਲਡ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੁੱਖ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ' ਤੇ ਜੋ ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਡੋਜੋ ਲਾਅ ਰਿਵਿਊ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ "ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਭਾਸ਼ਣਃ ਇੱਕ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ" ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਪੇਪਰ ਵਿੱਚ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮੁੱਖ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੈ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਕੌਣ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਭਾਸ਼ਣ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਕ ਚੋਟੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਜਕਰਤਾ, ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜਿਕ ਨੇਤਾ, ਜਾਂ ਇੱਕ ਟੀਵੀ ਸ਼ੋਅ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਐਂਕਰ ਇੱਕ ਆਮ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰੋਸੇਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਜਨਤਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਸਤੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ, ਅਸਲ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਇੱਕ ਖਾਸ ਵਰਗ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਅਤੇ ਸੰਜਮ ਰੱਖਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਮਾਪਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

33. ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕੋਈ ਗਲਤ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸਵੀਕਾਰਯੋਗ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਸਹੀ ਹੱਦ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਚੇਤੰਨ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਤਿੱਖੇ ਅਤੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਭਾਸ਼ਣ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ/ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਹਿਮਤੀ, ਟਕਰਾਅ ਅਤੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਏਗੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕ ਜੋ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਮੂਹ ਬਣਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਰਟੀਕਲ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ/ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤਿੱਖੀ, ਬੇਲੋੜੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ, ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

34. ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰੇਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਜਾਣਬੁੱਝ ਕੇ ਬੋਲਣ ਵਿੱਚ ਸੰਜਮ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ

ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। 19 (1) (ਏ) ਸਿਰਫ ਇਸ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਇਹ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ ਜੋ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਲੋੜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਜੋ ਤਿੱਖੇ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਅਣਉਚਿਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਉਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਇੱਕ ਬਹੁ-ਪੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਕੋਈ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਧਾਰਤ ਲੋਕਤੰਤਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਰੱਪਣ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਉੱਪਰਲਾ ਢਾਂਚਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸ਼੍ਰੀਮਦ ਭਗਵਦ ਗੀਤਾ ਦੇ ਅਧਿਆਇ 17 ਦੀ ਆਇਤ 15 ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਣ ਦਾ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਜਾਂ 'ਵੇ-ਮਾਇਆ ਤਪਸ' ਕੀ ਹੈਃ

ਅਨੁਡਵੇਗਾ-ਕਰਾ ਵਾਕਿਆ ਸੱਤਿਆ ਪ੍ਰਿਆ-ਹਿਟਾ ਚਾ ਯਤ ਸਵੱਧਿਆਭਿਆਸਨ ਚੈਵਾ ਵੀ. ਏ. ਈ.-ਮਾਇਆ. ਤਪਾ ਯੂਚੀਏਟ |

ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ, ਸੱਚੇ, ਅਪਮਾਨਜਨਕ, ਮਨਮੋਹਣੇ ਅਤੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਵੈਦਿਕ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਨਿਯਮਤ ਪਾਠ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

35. ਉੱਪਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਚਰਚਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਧਾਰਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੋਲਣ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਗਾਉਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 1 ਦੇ ਸਾਰਥਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ, ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਤਰਕ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 2: ਕੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਜਾਂ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਦਾਅਵਾ 'ਰਾਜ' ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

36. ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਅਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਸਰਵਉੱਚ ਮੁੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਅਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਤਫਾਕਨ, ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਭਾਗ III, ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਭੰਡਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੇ ਕੁਝ ਅਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ, ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਅਨੁਕੂਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਅਨੁਸਾਰੀ ਉਪਚਾਰ ਵੀ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕੁਝ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਮੈਥਿਊ, ਜੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੇਸਵਾਨਦਾ ਭਾਰਤੀ ਸ਼੍ਰੀਪਦਗਲਵਰੁ ਬਨਾਮ ਕੇਰਲ ਰਾਜ, (1973) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 225 (ਕੇਸਵਾਨਦਾ ਭਾਰਤੀ) ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਨੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਰੋਸਕੋ ਪਾਊਂਡ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਨਿਰੀਖਣ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨਃ

"1514. ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਦੇ ਹੋਏ, ਰੋਸਕੋ ਪਾਊਂਡ ਵਾਲੀਅਮ ਦੇ ਸਫ਼ਾ 500 ਉੱਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਆਈਃ

"ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਵੈਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਵਜੋਂ; ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਅੰਤਮ ਅਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣਾ; ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਇਹ ਥਿਊਰੀ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਰਾਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਉੱਤਮ ਵੈਧਤਾ ਦੇ ਹਨ; ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਇਹ ਥਿਊਰੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਅਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਨੇ ਇੱਕ ਸੁਪਰ-ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪੇਸ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਵਾਇਤੀ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਏਜੰਸੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਪਰ ਨਿਆਂਇਕ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।

1515. ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸੀ. ਮੈਰੀਅਮ ਦੁਆਰਾ ਅਮਰੀਕੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ: ਬਾਅਦ ਦੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾਂ ਕੋਲ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਂ ਅਰਧ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਰਾਜ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹਨ, ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਚਿਤ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਬਰਗੇਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, "ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ, ਰਾਜ ਸੰਗਠਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।" ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਥਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਵਿਲੋਬੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ' ਦਾ 'ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ' ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨੈਤਿਕ ਮੁੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਤਾਕਤ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨੈਤਿਕ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਦੇਖੋ ਪੀ 310)

x x x x x x

1522. ਮੇਰਾ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੱਸ ਕੇ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜਿਹੀ ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇੱਕ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਸ਼ਰਤ ਹੈ। 26 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 15 ਅਗਸਤ, 1947 ਤੋਂ 26 ਜਨਵਰੀ, 1950 ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤੀਆਂ ਲਈ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਜੀਵਨ ਢੰਗ ਲਈ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। 1950 ਵਿਚ. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਗ-3 ਸਮੇਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 19 ਜੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕੀ ਇਸ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗ਼ੈਰ-ਨਾਗਰਿਕ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸਨਮਾਨਜਨਕ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਜੀ ਸਕਦੇ? ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਖੋਹਣ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸੋਧ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।
[ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ]
37. ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ, ਜਬਲਪੁਰ ਬਨਾਮ ਸ਼ਿਵਕਾਂਤ ਸ਼ੁਕਲਾ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1976 ਐਸ. ਸੀ. 1207 ("ਏ. ਡੀ. ਐਮ. ਜਬਲਪੁਰ") ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ, ਐਚ. ਆਰ. ਖੰਨਾ, ਜੇ. ਦੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਭੰਡਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਆਰਟੀਕਲ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਉਪਾਅ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਕਤ ਅਧਿਕਾਰ ਮੁਅੱਤਲ ਜਾਂ ਸੰਕਲਪਿਕ ਤੌਰ' ਤੇ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪਾਅ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰ' ਉੱਚ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ 'ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੱਭਿਅਕ ਰਾਜ ਲਈ ਮੁਢਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਸਿਰਫ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਹਿੱਸੇ ਹੇਠ ਲਾਭਦਾਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨਃ
"152. ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਧਾਰਾ' ਤੇ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਨਿਯਮ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਮਿਆਦ ਦੌਰਾਨ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਃ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਭੰਡਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਨੂੰ "ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਭੰਡਾਰ" ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ, ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤਃ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਸੱਭਿਅਕ ਸਮਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

xxx

"155. ਜਦੋਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਉੱਚ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਤੱਥ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਨੇ ਦੰਦ ਅਤੇ ਪੰਜੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਸੱਭਿਅਕ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸੰਭਾਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਦਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਤੀਜਾ ਸੀ; ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਇੱਕੋ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਦੋ ਪਹਿਲੂ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਕਲਪ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੇ ਮਾਰਚ ਦੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰੂਨੀ ਇੱਛਾਵਾਂ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਆਵੇਗਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਆਯਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਮਹਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖਜਾਤੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਹਿੱਤ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਹੋਂਦ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਪੋਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਖੇਪ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਵਿੱਚ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਸਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਨਿਯਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਰੂਪ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸਨਮਾਨ, ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਖਾਤਮਾ, ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਕਡੋਨਲਡ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸ਼ਾਸਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸਿਰਫ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਰਤੀ ਜਾਏਗੀ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਲੋਕਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨਾਂ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਰਾਬਰ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ, ਵਰਗ, ਅਹੁਦੇ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਦੋਂ ਕਾਨੂੰਨ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ।

xxx

158. ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਵਾਂਝਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੈ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਨੂੰ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਭੰਡਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਜਿਸ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਗੋਪਾਲਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜੱਜ ਮੁਖਰਜੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਅਜਿਹਾ ਕਾਨੂੰਨ ਇੱਕ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਨੂੰਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਪੂਰਵ-ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਾ 359 ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦਤਰ ਹੋਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

xxx

"162. ਇਹ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੋਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੰਡ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਧੀਨ ਵੀ ਇਹੋ ਸਥਿਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡਾਵਲੀ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਅਪਰਾਧ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਕਰਨਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਰਸ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 491 ਸੀ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਧਾਰਾ 372 ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਲਾਗੂ ਰਹੇ। ਉਸ ਅਨੁਛੇਦ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਅਨੁਛੇਦ 395 ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਪਰ ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਹੋਰ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ, ਇਸ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਲਾਗੂ ਰਹਿਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਸਮਰੱਥ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਮਰੱਥ ਅਥਾਰਟੀ ਦੁਆਰਾ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂ ਰੱਦ ਜਾਂ ਸੋਧਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰਾਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵੰਡ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਬਨਾਮ ਕਲਕੱਤਾ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਦੇ ਬਹੁਮਤ ਦੁਆਰਾ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 1960 ਸੀ. ਆਰ. ਆਈ. ਐੱਲ. ਜੇ. 1684 ਵਿੱਚ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲੇ ਰਿਵਾਜ ਜਾਂ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਜੋਂ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।

163. ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਕਾਰਨ, ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਲਾਗੂ ਸੀ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਰਹਿਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 491 ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਕੋਡ ਦਾ ਇੱਕ ਅਟੁੱਟ ਹਿੱਸਾ ਬਣੀ ਰਹੀ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਨ।

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਧਾਰਾ 226 ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਉਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਉਪਬੰਧ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਸਲ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇੱਕ ਪਾਰਟੀ ਸੀਆਰਪੀਸੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 491 ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਉਪਾਅ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਦੇ ਇਲਾਜ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਮਾਨਤਾ ਨੇ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਇਲਾਜ ਨੂੰ ਖਤਮ ਜਾਂ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸੀ. ਆਰ. ਪੀ. ਸੀ. ਦੀ ਧਾਰਾ 491 ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਕੋਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੀ ਰਹੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਕੋਡ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਕੋਡ ਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਦਾ ਉਪਾਅ ਹੁਣ ਨਵੀਂ ਸੀਆਰਪੀਸੀ, 1973 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਹੀ ਉਪਾਅ ਅਜੇ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

[ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੰਨਦਿਆਂ, ਜੱਜ ਐਚ. ਆਰ. ਖੰਨਾ ਨੇ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਜੋਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਨਿਯੰਤਰਣ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਸੀ ਜਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਅੰਤਮ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਭੰਡਾਰ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

38. ਜ. ਐਚ. ਆਰ. ਖੰਨਾ ਦੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਰਾਏ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਵਿੱਚ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ 'ਮੁਢਲੇ ਅਧਿਕਾਰ' ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਨਾਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜੋ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਭੰਡਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਇਹ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਸਮੇਤ ਹਰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਉਪਾਅ ਉਦੋਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣਗੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਅਟੁੱਟ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹੇਗਾ।

ਅਧਿਕਾਰ. ਡਾ. ਡੀ. ਵਾਈ. ਚੰਦਰਚੂੜ ਜੇ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਜੋਂ) ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ:

"119. ਏ. ਡੀ. ਐੱਮ. ਜਬਲਪੁਰ ਵਿੱਚ ਬਹੁਮਤ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਚਾਰ ਜੱਜਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਫੈਸਲੇ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਦਾਰ ਹਨ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਅਟੁੱਟ ਹਨ। ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕੇਸਵਾਨੰਦ ਭਾਰਤੀ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ, ਮੁਢਲੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ। ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ। ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਤੱਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਸਨਮਾਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਭਿਅਕ ਰਾਜ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ। ਨਾ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਰਦਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮੌਜੂਦ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਭੰਡਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਬੇਤੁਕੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿੱਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇੱਕ ਜਮਹੂਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹਰੇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਲਈ ਅਟੁੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 372 ਦੇ ਤਹਿਤ ਲਾਗੂ ਰਿਹਾ। ਜਸਟਿਸ ਖੰਨਾ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਪਹਿਲੂ, ਜੀਵਨ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਉਸ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਮਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਦਇਆ' ਤੇ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਗੇ। ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨੀਂਹ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵੇਲੇ ਆਧੁਨਿਕ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਹਿਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਇੱਕ ਕੀਮਤੀ ਅਤੇ ਨਿਰਨਾਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ।

120. ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਲੋਕਤੰਤਰ ਉਦੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰਵਿਘਨ ਭਰੋਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਸ਼ਾਸਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਮਲੇ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਉਪਾਅ ਪੁੱਛਣ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹੋਣਗੇ।

ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ, ਸਭ ਤੋਂ ਕੀਮਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਸਟਿਸ ਖੰਨਾ ਦੁਆਰਾ ਲਏ ਗਏ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

[ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ]

39. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜੋ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ

i) ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕੁਝ ਕੁਦਰਤੀ/ਮੁਢਲੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਥਿਤੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਣਉਚਿਤ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਜਿਹੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ/ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ' ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ।

ii) ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਧਿਕਾਰ ਕੁਦਰਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ।

ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਉਪਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਉਪਾਅ ਹਨਃ ਪਹਿਲਾ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ; ਦੂਜਾ, ਅਵਿਵਹਾਰਕ/ਕੁਦਰਤੀ/ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਕਾਰ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਉਪਾਵਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

iii) ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਖਾਸ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਦੋਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦੋ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਹੋਣਗੇਃ ਪਹਿਲਾ, ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ; ਅਤੇ ਦੂਜਾ, ਫੋਰਮ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੀ ਢੁਕਵੀਂ ਹੈ।

ਉਸ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਾਂਗਾ ਕਿ ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 ਜਾਂ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

40. ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੇ ਨਾਲ, "ਰਾਜ" ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਅਤੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, "ਅਸੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਇੱਕ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਰਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ, ਕੁਝ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਪੱਧਰ ਤੱਕ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦਾ ਭਾਗ III ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ-ਇਹ ਭਾਗ III ਦਾ ਸੱਚਾ ਚਰਿੱਤਰ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੂੰਜ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀਃ

"251. ਸੰਵਿਧਾਨ ਨਵੇਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਬਦਬੇ ਦੇ ਉਭਾਰ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਸੱਭਿਅਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਅਤੇ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇਹ ਸਾਧਨ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ-ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਅਤੇ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਦਰਤੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੱਕ ਆਪਣੀਆਂ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਇਹ ਬਿਰਤਾਂਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਉਣਾ ਸੀ, ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸਥਾਨ ਸੀ। ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦਾ ਖੇਤਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਲਾਗੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਾਂਝੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਪਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਅਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ, ਨੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਈ ਰੱਖੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਾਅ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, (2005) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 436 ("ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਸਿਵਲ ਲਿਬਰਟੀਜ਼") ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹਨ ਕਿ ਭਾਗ III ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਜਵਾਬਦੇਹ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ।

41. ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਕਿ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਘਟਨਾ, ਸਿਵਾਏ ਜਿੱਥੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਾਅ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਅਤੇ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ' ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਉਪਾਅ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਜਾਂ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਖਿਤਿਜੀਤਾ ਨੂੰ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੁੱਝ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ' ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖਿਤਿਜੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 15 (2) 17,23,24। ਨਿੱਜਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਐਲਾਨ ਪੁੱਟਾਸਵਾਮੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧਤ ਅੰਸ਼ ਇੱਥੇ ਦੁਬਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨਃ

"253. ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਇਸ ਸਮਝ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂਃ ਕਿ ਇੱਕ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਾਂ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸਮੱਗਰੀ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ-ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਭੌਤਿਕ ਅੰਤਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਉਸ ਫੋਰਮ ਵਿੱਚ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਵਿੱਚ ਖਿਤਿਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਆਮ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ, 'ਰਾਜ' ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਹਿੱਤ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਾਅ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ

ਇੱਕ ਅਮੂਰਤ ਸੰਸਥਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਛਾਣਯੋਗ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ, ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹੋਣ। ਕਿਸੇ ਹਿੱਤ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 12 ਦੁਆਰਾ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਕਾਈ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਲੇਖਕ ਇੱਕ ਗੈਰ-ਰਾਜ ਅਭਿਨੇਤਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇੱਕ ਆਮ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇਗੀ।

254. ਨਿੱਜਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਦੋਵਾਂ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੈ।

ਜੋ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਉਹ ਬੋਝ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰੂਪ ਲਈ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਫੋਰਮ ਹੈ।

[ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਜ਼ੋਰ]

ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਅਧੀਨ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਓਵਰਲੈਪ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧਤ ਰੂਪ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਲਬਧ ਉਪਚਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਾਅ, ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਾਅ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਖੁਦ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

42. ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ, ਦੋਵਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਉਪਚਾਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਪਦੰਡ ਵੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 ਅਤੇ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਕਾਰਵਾਈ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ, ਕਾਨੂੰਨੀ ਯੋਜਨਾ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਤਿਜੀ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

43. ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਿਰਫ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਸਿਵਾਏ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਧੀਨ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਰੀਜੱਟਲ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਧਾਰਾ 19 ਅਤੇ 21 ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇਃ

i) ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਢਲੇ ਅੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਸਿਰਫ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੈ।

ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹਰੀਜੱਟਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨਯੋਗਤਾ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰੇਗੀ, ਸਿਵਾਏ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੇ ਅੰਤਰਾਂ, ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਰੂਪ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਘਟਨਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹਰੇਕ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ 'ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਮੰਚ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ii) ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਫੈਸਲੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਜਾਂ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 21 ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈਃ

ਏ) ਪੀ.ਡੀ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਦਾਸਾਨੀ ਬਨਾਮ ਸੈਂਟਰਲ ਬੈਂਕ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ, ਏ.ਆਈ.ਆਰ. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ 1952 ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ

ਧਾਰਾ 19 (1) (ਐੱਫ) ਅਤੇ ਧਾਰਾ 31 (1) ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਢਾਂਚਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਧਨਾਂ, ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਨੁਛੇਦ 31 (1) ਅਤੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਲਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਅਨੁਛੇਦ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਡਿਊਟੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਕਿ ਸ਼ਬਦ "ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਛੱਡ ਕੇ" ਅਜਿਹੇ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਝਿਜਕ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 19 ਜਾਂ 21 ਅਧੀਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਇਹ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਲੰਘਣਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਢੁਕਵਾਂ ਉਪਾਅ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

(ਅ) ਜ਼ੋਰਾਸਟਰੀਅਨ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਹਾਊਸਿੰਗ ਸੁਸਾਇਟੀ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਰਜਿਸਟਰਾਰ, ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ (ਸ਼ਹਿਰੀ) (2005) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 632 ਵਿੱਚ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਇੱਕ ਰਜਿਸਟਰਡ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਕਾਨੂੰਨ, ਬੰਬਈ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਐਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇਸਦੇ ਆਪਣੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ ਸਨ। ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ 7 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਿਰਫ਼ ਪਾਰਸੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਦੇ ਯੋਗ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਹਾਊਸਿੰਗ ਸ਼ੇਅਰ ਸਿਰਫ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਪਾਰਸੀ ਹੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਪਲਾਟ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀਸ਼ੁਦਾ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ, ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ ਇੱਕ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲਜ਼ ਆਫ਼ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ ਸਨ|

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸਿਰਫ "ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬੰਧਨ"। ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਸਮਝੌਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਮ ਜਾਂਚ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪੱਖਪਾਤੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਜਾਂ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਪੱਖਪਾਤੀ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਅੱਗੇ ਫਰਕ ਕੀਤਾ, ਜੋ 'ਰਾਜ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ III ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਸੁਸਾਇਟੀ ਜਾਂ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਉਪ-ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਤਿਜੀ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਧਿਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਗੱਲਬਾਤ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਵਾਲੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਹੋਰ।

iii) ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ "ਰਾਜ" ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਈ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਨਾਗਰਿਕ ਨਾ ਸਿਰਫ "ਰਾਜ" ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਣ ਜਿਵੇਂ ਕਿ "ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਏਜੰਸੀ" ਦੇ ਸਖਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਜਨਤਕ ਚਰਿੱਤਰ ਨਾਲ ਰੰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ, ਜਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। [ਵੇਖੋ: ਪ੍ਰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਬਨਾਮ ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਕੈਮੀਕਲ ਬਾਇਓਲੋਜੀ, (2002) 5 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 111; ਜ਼ੀ ਟੈਲੀਫਿਲਮਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ, (2005) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 649; ਜੈਨੇਟ ਜੋਸਾਪੋਲ ਬਨਾਮ ਐਸ. ਆਰ. ਐਮ. ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, (2015) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 530]

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ, ਜੋ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਰਤੱਵ/ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ "ਰਾਜ" ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਨਤਕ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੋੜ 'ਤੇ, ਇਹ ਮੰਨਣ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ' ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ

ਵਿਰੁੱਧ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਜਨਤਕ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੇ ਸਰਵ ਵਿਆਪਕ ਸੰਚਾਲਨ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਸੰਸਥਾ, ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਲਈ ਸਵੈ-ਸਿੱਧ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਕਾਗੋ ਕੁਨਿਆ, (2019) 16 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 303 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਨਿਆਂਇਕ ਸਮੀਖਿਆ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਉਪਦੇਸ਼ਾਤਮਕ ਹੈ। ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਸਪਤਾਲ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਾਇਆ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਮਿਸ਼ਨ ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਚਲਾਉਣਾ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਸੰਸਥਾ ਕੋਈ ਜਨਤਕ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛਗਿੱਛ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਕੀ ਉਕਤ ਸੰਸਥਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੱਗੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਿਯਮ ਇਸ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਉਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜੋ "ਉਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਿਓਂ ਸਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।" ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜ "ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ" ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਡੀਕਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ, ਮੈਡੀਕਲ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਰਾਮਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਨਿਯਮ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ; ਰਾਜ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਮਾਮੂਲੀ ਰਕਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ; ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ; ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਲਈ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਖਿਤਿਜੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣਾ ਵਿਅਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦਾ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ "ਰਾਜ" ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਾਰੇ ਟੈਸਟਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਆਰਟੀਕਲ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ "ਰਾਜ" ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਅਤੇ ਦਾਇਰੇ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਸਟਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੋਧਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ' ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ "ਰਾਜ" ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਇਕਾਈ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਉੱਤੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਨਿਯੰਤਰਣ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਵਰਗੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਹ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਖਿਤਿਜੀਤਾ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਮਾਨਤਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਨਿਆਂ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ।

iv) ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਕੋਰਟ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਜਿੱਥੇ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਕਲਪਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਾਅ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ, ਭਾਵੇਂ ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਅਧੀਨ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਤਿਜੀ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਲਿਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਰਿੱਟ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਅਵਾ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜੋ ਕਿ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਹੈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈ ਕੇ. ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਕਿ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਦਲਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਉਪਾਅ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਖਿਤਿਜੀ ਦਾਅਵਾ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੁਆਰਾ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਲੀਲ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਆਰਟੀਕਲ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

21 ਨੂੰ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਉਲੰਘਣਾ ਪੀੜਤ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਬਾਨੀ ਹਮਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਜਾਂ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਵੱਕਾਰ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਹਿਲੂ ਹਨ; ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੁਣ ਹਨ ਜੋ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਵਉੱਚ ਮੁੱਲ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਘੋਸ਼ਣਾਵਾਂ, ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਚਾਰ, ਸਨਮਾਨ ਅਤੇ ਵੱਕਾਰ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਸਮੇਤ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੱਟ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਉਪਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਾਹਤ ਐਕਟ, 1963 ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ ਸੰਹਿਤਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਬਦਲਵੇਂ ਉਪਾਅ ਦੀ ਉਪਲਬਧਤਾ ਦੇ ਕਾਰਨ, ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 226 ਜਾਂ 32, ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਮਾਮਲਾ ਹੋਵੇ, ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦੀਆਂ ਹਨ।

v) ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਰਿੱਟ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਨਿਰਣੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਇਕਾਈ ਦੁਆਰਾ ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੱਥ ਦੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਤਿਜੀ ਸੰਚਾਲਨ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਜੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਨੂੰ ਐਕਸ ਡੈਬੀਟੋ ਜਸਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨੈਕਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿੱਚ, ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਲਈ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵੀਡੀਓ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਪਾਲ ਮਾਨਿਕਮ, (2003) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 342. ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਤੇ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕਰੇ। ਮੇਰੇ ਨਿਮਰ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਇੱਕ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ।

ਕੈਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ।

ਇਸ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਪਟੀਸ਼ਨ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਜਦੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਉਦੋਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੀਡੀਓ ਮੁਹੰਮਦ ਇਕਰਾਮ ਹੁਸੈਨ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1964 ਐਸ. ਸੀ. 1625 ਵਿਖੇ 1630. ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਅਜਿਹੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਦੀ ਮੰਗ ਲਈ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ। (2). ਅਜਿਹੀ ਰਿੱਟ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਸ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਰਾਹੀਂ ਇਲਾਜ ਅਧੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜੇ ਇਹ ਉਪਾਅ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਲਬਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖਾਂਗਾ ਕਿ ਧਾਰਾ 21 ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ, ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹੀ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 32 (2) ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਕੇਵਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਕਤ ਉਪਾਅ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 142 (1) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੰਦਰਭ ਦੀ ਸੌਖ ਲਈ ਆਰਟੀਕਲ 142 (1) ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈਃ

ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਖੋਜ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ। - - (1) ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅਜਿਹਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲੰਬਿਤ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਮਾਨ ਜਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਆਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਸੰਸਦ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਏ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਉਪਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ, ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇ।

ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ 'ਰਾਜ' ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ। ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਇੱਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਦਾ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਗੁਆ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਤਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਪਿਛਲੇ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਗਵਾ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਆਦਿ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀਆਂ ਰਿੱਟਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। [ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਵੇਖੋਃ ਨਿਰਮਲਜੀਤ ਕੌਰ (2) ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ, (2006) 9 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 364] ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਵਿਅਰਥ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 226 ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਆਰਟੀਕਲ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ, ਫੈਸਟੀਅਮ ਰੈਮੀਡੀਅਮ, ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਉਪਾਅ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਉਪਾਅ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

ਇਹ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਲਈ, ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਬੰਧਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨਾ ਵਿਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਕਾਰਨ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਵੀਡੀਓ ਯੂਨੀਅਨ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਬਨਾਮ ਪਾਲ ਮਾਨਿਕਮ, (2003) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 342 | ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਨਿਆਂਇਕ ਮਿਸਾਲ ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 2 ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈਃ

"ਆਮ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਧਿਕਾਰ, ਜੋ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 19/21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਜਾਂ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨਃ ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਟੀਕਲ 19 ਅਤੇ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਿਤਿਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲਾਗੂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਉਹ ਆਮ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਚਾਰਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਉਪਾਅ, ਜੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ, ਭਾਵ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਜਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਧਾਰਾ 142 ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਆਰ.ਈ: ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3: ਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਰਾਜ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਵੀ?

44. ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈਃ

i) ਪੰਡਿਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕਟਾਰਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1989 ਐਸ. ਸੀ. 2039 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਤਮਕ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਰੀ ਦੇ ਡਾਕਟਰੀ ਇਲਾਜ ਲਈ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਉਚਿਤ ਮੁਹਾਰਤ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਰਬਉੱਚ ਅਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰੇਗਾ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮੈਡੀਕਲ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿੱਚ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਖਲ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ii) ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ, (1996) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 742 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚੱਕਮਾ ਨੂੰ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਆਲ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਯੂਨੀਅਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਾਇਰ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਕਿ

ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਚਕਮਾ| ਸਾਬਕਾ ਪੂਰਬੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ (ਹੁਣ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼) ਨੂੰ 1964 ਵਿੱਚ ਕਪਤਾਈ ਹਾਈਡਲ ਪਾਵਰ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੁਆਰਾ ਉਜਾੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਾਮ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਰਾ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਲਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਸ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਅਸਾਮ ਵਿੱਚ ਪਨਾਹ ਲਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਵਸੇਬੇ ਵਿੱਚ ਅਸਮਰੱਥਾ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉੱਤਰ ਪੂਰਬੀ ਰਾਜਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਚੱਕਮਾ ਦੀ ਕੁਝ ਆਬਾਦੀ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਅੰਤਰਿਮ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ, ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਚਕਮਾ ਲੋਕਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਸਬੰਧ ਵਿਗੜ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਦਮਨਕਾਰੀ ਉਪਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਰੋਧੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਰੁਣਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਚਕਮਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਸਮੂਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਜੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਰਧ ਸੈਨਿਕ ਜਾਂ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਕੇ ਨਾਕਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਐਕਟ, 1955 ਦੀ ਧਾਰਾ 5 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਚਕਮਾ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਰਜ਼ੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚਕਮਾ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਚਕਮਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਜੁਟਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਦਾ ਚੱਕਮਾ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ

ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਰਾਜ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਰ।

iii) ਗੌਰਵ ਕੁਮਾਰ ਬਾਂਸਲ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2015) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 130 ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉੱਥੇ ਪ੍ਰਤੀਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਜਾਨ ਗੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮ੍ਰਿਤਕਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸ ਗ੍ਰੈਟੀਮੋਨੈਟਰੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

iv) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਵਰਾਜ ਅਭਿਆਨ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ (2016) 7 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 498 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੁਰਾਕ ਸੁਰੱਖਿਆ, 2013 ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸੋਕੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲੇ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਬੰਦ ਹੈਃ

ਏ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ;

ਅ) ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਨੀਤੀ ਜਾਂ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਏ) ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ, ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਸਿਵਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਬੇਸ਼ਕ, ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜੋ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਉੱਤੇ ਨਿਜੀ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਨਿੱਜੀ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜੋ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਈ ਮੌਕਿਆਂ 'ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਆਰਟੀਕਲ 21 ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਗਰਿਕ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਏਜੰਸੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਿਕ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਰਾਜ ਦੇ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਯੋਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 3 ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈਃ

"ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਫਰਜ਼ ਇੱਕ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਸਿਵਾਏ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ। ਰਾਜ ਦਾ ਇੱਕ ਹਾਂ-ਪੱਖੀ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ, ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਅਧੀਨ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਲਈ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਨਿਜੀ ਅਦਾਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲਤਾ, ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਨਾਗਰਿਕ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਰਾਜ ਨੇ ਅਨੁਛੇਦ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਸ ਉੱਤੇ ਪਾਏ ਗਏ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਫਰਜ਼ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਆਰ.ਈ: ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 4: ਕੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ, ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?

45. ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੋ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈਃ ਪਹਿਲਾ, ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ; ਦੂਜਾ, ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਇੱਕ ਡੈਲੀਗੇਟ ਵਜੋਂ

ਸਰਕਾਰ. ਇਹ ਕੋਈ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਬਿਆਨ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਦਲਵੀਂ ਦੇਣਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਬਾਅਦ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਬਿਆਨ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਜਾਂ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰੁਖ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇ ਅਜਿਹੇ ਬਿਆਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਨਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ।

ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 4 ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈਃ

"ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਬਿਆਨ ਜੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਬਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5: ਕੀ ਇੱਕ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਬਿਆਨ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ ਤਿੰਨ ਅਧੀਨ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ' ਵਜੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੈ?

46. ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਤੌਰ' ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਭਿਆਸ ਵਿੱਚ, ਦੋਵਾਂ ਖੇਤਰਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਵੰਡ ਅਕਸਰ ਧੁੰਦਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇੱਕ ਖੇਤਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਸੰਕਲਪ ਅਤੇ ਉਪਕਰਣ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਨੇ ਹਰੀਜੱਟਲ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਨਿਯਮ (ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ) ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

47. ਇੱਕ ਹੋਰ ਸੰਕਲਪ ਜਿਸ ਦਾ ਪਤਾ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦਰਮਿਆਨ ਪਰਸਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ, ਜੋ ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਲਈ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਜਾਂ

ਸਮੂਹ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੱਕ ਏਜੰਟ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਥਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਉਪਲਬਧ ਰਾਜ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਇਲਾਜ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਟੋਰਟ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੱਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਸੱਟ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨਃ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅਸੂਲ

48. ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਧਾਰਾ 226 ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਖਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਸਾਧਾਰਣ ਉਪਾਅ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਬਲਕਿ ਇਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਨਤਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿੱਟ ਰੈਮੇਡੀ ਹੈਬੀਅਸ ਕਾਰਪਸ ਦੀ ਰਿੱਟ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੋਈ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਉਪਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਸਥਾਨਕ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਇੱਕ ਸਮਾਵੇਸ਼ੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਾਂ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਜਾਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਭਾਗ 3 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਕਤ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਅਤੇ "ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ" ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਃ

49. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਲਤੀ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਪੀੜ੍ਹਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 294 (ਬੀ) ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ "ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ" ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਰਟੀਕਲ 300 ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਢੁਕਵੀਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

50. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਜਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਪ੍ਰਾਇਦੀਪ ਅਤੇ ਓਰੀਐਂਟਲ ਭਾਫ਼ ਨੇਵੀਗੇਸ਼ਨ ਕੰਪਨੀ ਬਨਾਮ ਰਾਜ ਸਕੱਤਰ, (1868-69) 5 ਬੰਮ ਐੱਚਸੀਆਰ ਐਪ 1. ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ, ਨੌਕਰਾਂ ਅਤੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਸੇਵਕਾਂ ਜਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਰਿੱਟ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।

51. ਪਰ ਜੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੇ ਅਦਾਲਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਾਰਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਰਾਹਤ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਰਾਹਤ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ੇ/ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ, (1983) 4 ਐੱਸ. ਸੀ. ਸੀ. 141; ਸੇਬੇਸਟੀਅਨ ਐੱਮ. ਹਾਂਗਰੇ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ, (1984) 3 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 82; ਭੀਮ ਸਿੰਘ ਬਨਾਮ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ, (1985) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 677; ਪੀਪਲਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ ਫਾਰ ਡੈਮੋਕ੍ਰੇਟਿਕ ਰਾਈਟਸ ਬਨਾਮ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, (1989) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 730; ਸਹੇਲੀ ਬਨਾਮ ਪੁਲਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, (1990) 1 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 422; ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਰਵਿਕਾਂਤ ਐਸ ਪਾਟਿਲ, (1991) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 373; ਕੁਮਾਰੀ ਬਨਾਮ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ, (1992) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 223; ਸ਼ਕੁੰਤਲਾ ਦੇਵੀ ਬਨਾਮ ਦਿੱਲੀ ਬਿਜਲੀ ਸਪਲਾਈ ਅੰਡਰਟੇਕਿੰਗ, (1995) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 369; ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸੁਮੰਤ, (2000) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 543; ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਚੰਦਰੀਮਾ ਦਾਸ, (2000) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 465।

52. ਆਰਟੀਕਲ 21 ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਸ਼ੱਦਦਪੂਰਨ ਦੇਣਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਕਾਰਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ, ਜੋ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਖਤਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਆਰਟੀਕਲ 21 ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਅਦਾਲਤ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਰਾਜਕਤਾ ਤੋਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਧਾਰਾ 21 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਰਾਜ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਕਾਰਜ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਪ੍ਰਬਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

53. ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 1980 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ' ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੇਲ੍ਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਬਦਸਲੂਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜ੍ਹਾਅ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ, ਜੇਲ੍ਹ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਿਰਾਸਤ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਦਮਨ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਸੀ।

ਇਹ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਨ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੁਆਰਾ ਜਨਹਿੱਤ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਫਲ ਪਟੀਸ਼ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਰਾਜ ਤੋਂ ਵਿੱਤੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਫਿਰ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੋਣਗੇ।

54. ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਬਨਾਮ ਬਿਹਾਰ ਰਾਜ, (1983) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 141 ਵਿੱਚ, ਮੁੱਖ ਜੱਜ ਵਾਈ. ਵੀ. ਚੰਦਰਚੂੜ ਨੇ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਕੈਦ ਦੇ ਪੀੜਤ ਨੂੰ ਨਕਦ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਰਾਜਕਤਾ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਨੇ, ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ/ਪੀਆਈਐਲ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹਰਜਾਨੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਦੁਬਿਧਾ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਲਾਰਡਸ਼ਿਪ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਆਮ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਆਮ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਟਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਉਪਾਅ ਦੇਣ ਨਾਲ ਪੀ. ਆਈ. ਐੱਲ. ਦੇ ਵਾਹਨ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ਤਾ ਵਧੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਮਲਟ' ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੀੜਤਾਂ ਲਈ 'ਉਪਚਾਰੀ' ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਜਨਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੱਭਿਅਕ ਬਣਾਉਣ' ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਰਾਹਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, [ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ ਦੇਖੋ, ਸਬਸਤੀਅਨ ਐਮ. ਹੋਂਗਰੇ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1984 ਐਸ. ਸੀ. 1026; ਭੀਮ ਸਿੰਘ, ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਬਨਾਮ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ, ਏ. ਆਈ. ਆਰ. 1986 ਐਸ. ਸੀ. 494]

55. ਨੀਲਾਬਤੀ ਬੇਹਰਾ ਬਨਾਮ ਉੜੀਸਾ ਰਾਜ, (1993) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 746 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਜਾਂ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਸਖਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਇੱਕ ਉਪਾਅ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾ ਦੀ ਛੋਟ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਤਸ਼ੱਦਦ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਬਚਾਅ ਵਜੋਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਜੀ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹੋਏ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇੱਕ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਸਖਤ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹਨ। ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੱਭਿਅਕ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਅਦਾਲਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 32 ਅਤੇ ਧਾਰਾ 226 ਤਹਿਤ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਰਾਹਤ ਨੂੰ ਢਾਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਰਾਜ 'ਤੇ ਦੇਣਦਾਰੀ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜਨਤਕ ਫਰਜ਼ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਇੱਕ ਸਿਵਲ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਨਤਕ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਾਰਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗਲਤ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਵੇਗਾ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਪੀੜਤ ਧਿਰ ਨੂੰ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਲਬਧ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਉੱਤੇ ਦੰਡ ਕਾਨੂੰਨ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

56. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਡੀਕੇ ਬਾਸੂ ਬਨਾਮ ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਰਾਜ, (1997) 1 ਐਸਸੀਸੀ 416 ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪੇਪਰ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਅਨੰਤ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ, (2004) 6 ਐਸਸੀਸੀ 213 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਾਅ ਵਜੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ਅਤੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੁਆਰਾ ਗਾਰੰਟੀਸ਼ੁਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰਤ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੀ ਇਸਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਉਪਬੰਧਾਂ ਦੀ ਹਰ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਏਗੀ। ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਪੀੜਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਵਲ ਕੋਰਟ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਜਾਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਜੇ ਡਿਊਟੀ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਨਤਕ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਅਥਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਧਿਰ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ

"ਕਾਨੂੰਨੀ ਗਲਤੀ" ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ, ਆਪਣੇ ਅਸਾਧਾਰਣ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਅਤੇ ਵਿਵੇਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਗਲਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਪਾਅ ਦਾ ਲਾਭ ਲੈਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਰਾਹਤ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

57. ਚੇਅਰਮੈਨ, ਰੇਲਵੇ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਚੰਦਰੀਮਾ ਦਾਸ, (2000) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 465 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਲਕੱਤਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਇੱਕ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਇੱਕ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਾਗਰਿਕ-ਪੀੜ੍ਹਤ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਇੱਕ ਨਾਗਰਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਦੋਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਜਦੋਂ ਕਰਮਚਾਰੀ ਡਿਊਟੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ, ਪਰ ਸਰਕਾਰ (ਰੇਲਵੇ) ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਅਤੇ ਸੰਚਾਲਿਤ ਇਮਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਾਲਕ ਵਿਰੁੱਧ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਪੀੜ੍ਹਤ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੀੜ੍ਹਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਨੇ ਪੀੜ੍ਹਤ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਇੱਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਹੈ। ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਪੀੜ੍ਹਤ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਵਜੋਂ 10 ਲੱਖ ਰੁਪਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਾਏ ਸੀ ਕਿ ਅਪਰਾਧ ਰੇਲਵੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਮਾਰਤ (ਰੇਲ ਯਾਤਰੀ ਨਿਵਾਸ) ਵਿਖੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

58. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਪੀਲ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਮਲਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਜਾਂ ਜਨਤਕ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਪਾਅ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦਾ ਅਪਰਾਧ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 21 ਦੇ ਤਹਿਤ ਪੀੜ੍ਹਤ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਇਲਾਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਿਤ ਹੈ।

59. ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਅਤੇ ਚੰਦਰੀਮਾ ਦਾਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਇਹ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਲਈ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਨਤਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੁਣ ਨਿੱਜੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਉਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ, ਘੱਟ ਸਬੂਤ ਮਿਆਰਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕੁਮਾਰੀ ਬਨਾਮ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਰਾਜ, (1992) 2 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 223 ਵਿੱਚ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਹੈ।

60. ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਸੁਮਤੀ ਦਾਸ, (2000) 4 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 543 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ|

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਅਣਉਚਿਤ ਜਿੱਥੇ ਤੱਥ ਦੇ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਠੋਸ ਸਬੂਤ ਦੁਆਰਾ ਸਬੂਤ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਾਬੰਦੀ ਸਿਰਫ ਧਾਰਾ 32 ਅਤੇ 226 ਦੇ ਤਹਿਤ ਉੱਚ ਨਿਆਂਪਾਲਿਕਾ ਦੇ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਧਾਰਾ 142 ਦੇ ਤਹਿਤ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੀ, ਜੋ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਜਾਂ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਸੰਪੂਰਨ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੋਈ ਆਦੇਸ਼ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਵਾਦ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਮੰਨਣ ਦੀ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ 'ਤੇ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 142 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਸੰਭਵ ਤੌਰ' ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

61. ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨਦੇਹ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਨੂੰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਲਾਗਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇਕਾਈ, ਉਸ ਇਕਾਈ ਦੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੇਤੁਕੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ ਖ਼ਤਰਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇੱਕ ਅਭਿਨੇਤਾ ਦੀ ਸੱਟ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਯੋਗਤਾ ਟੋਰਟ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਨੀਂਹ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਸਥਾ 'ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਬੋਝ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਨਿਆਂ ਦੇ ਵਾਹਨ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲਤਾ' ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

62. ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਹੇ ਐਕਟ ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਐਕਟ ਜਾਂ ਭੁੱਲ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਾਰਨ ਸਬੰਧ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਣ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਹੈ।

63. ਦਿੱਲੀ ਜਲ ਬੋਰਡ ਬਨਾਮ ਨੈਸ਼ਨਲ ਮੁਹਿੰਮ ਫਾਰ ਡਿਗਨਿਟੀ ਐਂਡ ਰਾਈਟਸ ਆਫ ਸੀਵਰੇਜ ਐਂਡ ਅਲਾਈਡ ਵਰਕਰਜ਼ (2011) 8 ਐਸ. ਸੀ. ਸੀ. 568 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੁਆਰਾ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅੰਤਰਿਮ ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਇੱਕ

ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੀ ਮੌਤ ਰਾਜ ਦੇ ਤੰਤਰ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਰਾਜ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਦੀ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 142 ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ।

64. ਇਸ ਸਮੇਂ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵਿੱਤੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣ ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਣਾ ਉਚਿਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂਇਕ ਮਿਸਾਲ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਇੱਕ ਸਪਸ਼ਟ, ਠੋਸ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਕਿਹੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਸੱਟ ਕਾਰਵਾਈ ਯੋਗ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਉਪਕਰਣ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਉਲੰਘਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਰੁਦੁਲ ਸਾਹ ਅਤੇ ਚੰਦਰੀਮਾ ਦਾਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਉਲੰਘਣਾ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੇਬੇਸਟੀਅਨ ਐੱਮ. ਹੋਂਗਰੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਨੋਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਉਕਤ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ "ਤਸ਼ੱਦਦ, ਪੀੜ੍ਹਾ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਜ਼ੁਲਮ" ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੀੜ੍ਹਤ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਕਾਰਨ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਭੀਮ ਸਿੰਘ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਅਰਾਜਕਤਾ ਦੀਆਂ "ਅਜੀਬ ਕਾਰਵਾਈਆਂ" ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਦਿੱਲੀ ਜਲ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਧਾਰਾ 142 ਦੇ ਤਹਿਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਪਾਅ ਨਿਆਂਇਕ ਆਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੇਸ-ਦਰ-ਕੇਸ ਅਧਾਰ' ਤੇ ਹੈ।

65. ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਢਾਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ' ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ 'ਦਾ ਸਾਧਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਾਇਦ ਰਾਹੀਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਵਜੋਂ ਮੰਨਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜਿੱਥੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਰਾਜਕਤਾ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਨੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁੱਖ ਝੱਲਿਆ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਰਿੱਟਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

66. ਇਸ ਲਈ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਅਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਅਪਰਾਧ ਮੰਨ ਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਰਿੱਟ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਦੀ ਮੰਗ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇੱਕ ਅਪਵਾਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਮਰੱਥ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਤਹਿਤ ਇਲਾਜ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

ਕੌਸ਼ਲ ਕਿਸ਼ੋਰ ਬਨਾਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਰਾਜ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਵੀ. ਰਾਮਸੁਬਰਾਮਨੀਅਨ, ਜੇ.]

ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 5 ਦਾ ਉੱਤਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

"ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਜਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਉਚਿਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢਾਂਚਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਿਆਂਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 4 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੰਨਣਾ ਸਮਝਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਜਨਤਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਬਿਆਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ/ਨਾਗਰਿਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

67. ਉਪਰੋਕਤ ਚਰਚਾ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬਾਂ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ, ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹੋਰ ਸਿੱਟੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ:

ਓ) ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (1) (ਏ) ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 19 (2) ਦੇ ਸਖਤ ਮਾਪਦੰਡਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਆਮ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਕਾਰਕੁਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਥੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਜਾਂ ਤਿੱਖੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇੱਕ ਕਾਨੂੰਨ ਜਾਂ ਕੋਡ ਬਣਾਉਣਾ ਸੰਸਦ ਦੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਮੈਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅ) ਇਹ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤ੍ਰਿਤ ਅਤੇ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਨ। ਇਹ ਇੱਕ ਆਚਾਰ ਸੰਹਿਤਾ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੁਆਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਬੰਧਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਨਜ਼ੂਰਸ਼ੁਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗੀ।

ਏ) ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਗਰਿਕ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਭਾਸ਼ਣ/ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਪੱਖਪਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭਾਸ਼ਣ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ 'ਨਫ਼ਰਤ ਭਰੇ ਭਾਸ਼ਣ' ਦਾ ਗਠਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਸਮ, ਭਾਵੇਂ ਅਜਿਹਾ ਹਮਲਾ ਜਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਕਿਸੇ ਜਨਤਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਪਰਾਧਿਕ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਉਪਾਅ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ, ਘੋਸ਼ਿਤ ਉਪਚਾਰਾਂ, ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਰਥਿਕ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ ਉਪਚਾਰ ਸੰਬੰਧਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਤਹਿਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨੰ. 4 ਅਤੇ 5 ਦਾ ਅਸਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਮੂਹਿਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2016 ਦੀ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸੀਆਰਐਲ) ਨੰਬਰ 113 ਅਤੇ 2017 ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਨੰਬਰ 34629 ਵਾਲੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਛੁੱਟੀ ਪਟੀਸ਼ਨ (ਸਿਵਲ) ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਢੁਕਵੇਂ ਬੈਂਚ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬਿਭੂਤੀ ਭੂਸ਼ਣ ਬੋਸ ਰੈਫਰੈਂਸ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

(ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤਃ ਸਿਰਗਾਪੁਰ ਸਾਹਿਲ ਰੈੱਡੀ, ਸ਼੍ਰੀਆ ਚੱਕਰਵਰਤੀ
ਅਤੇ ਮਹਿੰਦਰ ਯਾਦਵ, ਐਲਸੀਆਰਏ)

ਡਿਸਕਲੇਮਰ :- ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

Advocate Shifa Kler